yaşamın anlamı

DENEMELER

Açıklamalı 14. Basım

EMRE KONGAR

REŞİT EMRE KONGAR, 13 Ekim 1941'de İstanbul'da doğdu.

1963 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü'nü, 1966 yılında da Michigan Üniversitesi Sosyal Çalışma Yüksek Okulu'nu, M.S.W. derecesiyle bitirdi.

1968 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Sosyal Çalışma Yüksek Okulu'nu kurdu ve buraya müdür olarak atandı.

1981 yılı Temmuz ayında "Atatürk ve Devrim Kuramları" adlı takdim teziyle Hacettepe Üniversitesi Senatosu'nca profesörlüğe yükseltildi.

15 Şubat 1983 tarihinde, askeri rejimin üniversite konusundaki uygulamalarını protesto etmek için üniversiteden istifa etti.

1983-1987 tarihleri arasında **Hürriyet** *gazetesinde danışmanlık, 1987-1991 arasında ise KAMAR Kamuoyu Araştırma Şirketi'nde yöneticilik yaptı.*

17 Nisan 1992 tarihinde Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na atandı.

Kasım 1995'te müsteşarlık görevinden ayrıldı, 1996'da üniversite öğretim üyeliğine geri döndü.

15 Ocak 1996'da Federal Almanya Devleti tarafından Üstün Hizmet Madalyası Büyük Liyakat Haçı'yla, 1 Şubat 1996'da İtalya Devleti Commandatore Madalyası'yla, 15 Şubat 1996'da da Polonya Devleti Commandor Nişanı'yla ödüllendirildi.

2001 yılında **Cumhuriyet** *gazetesi yayın danışmanlığına atandı.*

Halen Yıldız Teknik Üniversitesi'nde saat başı görevli ve Müjdat Gezen Sanat Merkezi'nde de fahri olarak hocalık yapmakta, ayrıca **Cumhuriyet** *gazetesinde köşe yazarlığını sürdürmektedir.*

Türkiye'nin Toplumsal Yapısı *adlı kitabıyla 1977 yılında Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü'nü,* **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği** *ile 1979 yılında Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilim Ödülü'nü,* **21. Yüzyılda Türkiye** *ile 1998 Aydın Doğan Sosyal Bilimler Ödülü'nü ve* **Demokrasimizle Yüzleşmek** *adlı kitabıyla 2008'de Sertel Gazetecilik Vakfı Demokrasi Ödülü'nü kazandı.*

Evli ve üç çocukludur.

www.kongar.org

ABD'nin Siyasal İslam'la Dansı, (8. basım, 2012). Türki'yenin önündeki "model olma" seçeneğini irdeliyor.

Atatürk Üzerine, (7. basım, 2011). Atatürk üzerine özgün denemeler.

Babam, Oğlum, Torunum, (7. basım, 2011). Emre Kongar'ın 100 yıllık aile öyküsünü, Türkiye'nin toplumsal değişmesine koşut olarak anlattığı anılar.

Ben Müsteşarken, (11. basım, 2011). Emre Kongar'ın, Ankara'da, siyaset, bürokrasi ve sanat çevrelerinde yönetici olarak geçirdiği yıllar, eleştirel bir mizah anlayışıyla anlattığı anı kitabı.

Demokrasi ve Kültür, (7. basım, 2012). Demokrasimizin sorunları, kültür ve demokrasinin ilişkileri.

Demokrasi ve Laiklik, (7. basım, 2012). Günümüzün saptırılmış kavramları olan demokrasi ve laiklik konularında açıklayıcı yazıların toplandığı bir "Aydınlanma" kitabı.

Demokrasi ve Vampirler, (4. basım, 2002). Türkiye'de demokrasinin yaşama düzenine nasıl dönüştüğüne ilişkin güncel çözümleme ve yorumlar.

Demokrasimizle Yüzleşmek, (19. basım, 2008). Türkiye'deki demokratik rejimi eleştiren ve çözümler öneren bir çalışma.

Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk, (14. basım, 2011). Atatürk'e, toplumbilim kuramlar açısından yeni bir bakış.

Hocaefendi'nin Sandukası (roman), (19. basım, 2012). Günümüz toplumunun, üniversitesinin ve öğrenci olaylarının hicvedildiği, Fatih Sultan Mehmet döneminde geçen bir aşk, macera ve gerilim roman.

İçimizdeki Zalim, (8. basım, 2011). Bir toplumbilimci duyarlılığıyla hem bireysel dünyamızda hem de toplumsal yaşamın derinliklerinde "zalim"in izinin sürüldüğü bir kitap.

Kızlarıma Mektuplar, (67. basım, 2012). Emre Kongar'ın, okumak için evden ayrılan ikiz kızlarına yazdığı, onlarla dertleştiği, kendisini ve erkek egemen feodal toplumu eleştirdiği mektuplar.

Konsantremi Bozma!, (4. basım, 2006). Prof. Emre Kongar, keskin gözlem gücü ve derin kültürüyle, hem "Türkiye'deki medya"nın hem de "medyatik Türkçe"nin sorunlarına eğiliyor.

Kültür Üzerine, (9. basım, 2008). Kültür üzerine temel bilgiler, denemeler, kültürümüzün kaynakları ve özellikleri.

Küresel Terör ve Türkiye, (12. basım, 2011). Prof. Emre Kongar bu yapıtında küreselleşmeyi, küreselleşen terörü ve bu ikisinin dünyayı ve Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini irdeliyor.

12 Eylül Kültürü, (6. basım, 2012). 12 Eylül'ün kültürel açıdan eleştirisi.

Tarihimizle Yüzleşmek, (91. basım, 2012). Resmi ve gayriresmi tarihin eksiklerini, yanlışlarını irdeleyen bir çalışma.

Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, (16. basım, 2012). Toplumsal bilimlerdeki büyük, orta ve küçük boy değişme kuramlarının anlatıldığı, eleştirildiği ve Türkiye için sonuçlar çıkarıldı bir temel başvuru kitabı. (Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü.)

Trajikomik, (6. basım, 2005). Emre Kongar'ın, toplumsal sorunlarımıza ince bir mizah anlayışıyla eğildiği, hem gülümseten hem de düşündüren bir kitap.

Türk Toplumbilimcileri I, (5. basım, 2003). Emre Kongar'ın arkadaşlarıyla birlikte yazdığı bir temel başvuru kitabı.

Türk Toplumbilimcileri II, (3. basım, 2001). Birinci cildin devamı. Her toplumbilimcinin elinde bulunması gereken bir yapıt.

Türkiye Üzerine Araştırmalar, (2. basım, 1996). Gecekondu, aile ve kent planlaması üzerine toplumbilimsel yaklaşımlar.

Yamyamlara Oy Yok!, (5. basım, 1999). Türkiye'de siyasal yozlaşma ve politikacıların nasıl yamyamlaştığı üzerine denemeler.

21. Yüzyılda Türkiye, (45. basım, 2012). Geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe Türkiye'yi çözümleyen bir başyapıt. (Aydın Doğan Vakıf Ödülü.)

28 Şubat ve Demokrasi, (6. basım, 2012). 28 Şubat'ın demokrasimiz açısından ifade ettiği anlam ve Türkiye'nin demokrasi sorunları üzerine düşünceler.

Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe, (3. basım, 2003). Yozlaşan medyanın sorunları, Türkçe yanlışları ve çözüm önerileri.

Emre Kongar

Yaşamın Anlamı

(Denemeler)

Açıklamalı 14. Basım

Remzi Kitabevi

YAŞAMIN ANLAMI / Emre Kongar

ISBN 978-975-14-0261-5

BİRİNCİ BASIM: Kasım 1986
ON DÖRDÜNCÜ BASIM: Kasım 2012

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez, E3-14, 34337, Etiler-İstanbul
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri
100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul

GİRİŞ

Yaklaşık on yıl önce bu kitabı hazırladığımda, bir baskıdan fazla yapacağını doğrusu, hiç düşünmemiştim.

Oysa kitap yayınlanır yayınlanmaz, inanılmaz bir ilgi gördü kamuoyunda.

Bu ilgi altıncı baskıyı olanaklı kılarken, ***Ali Çiçekli*** *gibi bazı yazarlar, kimi bölümleri okul kitaplarına alarak öğrencilerin eğitiminde de kullandılar.*

Bütün bu nedenlerle, altıncı baskıyı hazırlarken, değerli yayıncım ***Erol Erduran*** *ile birlikte, her biri bir olayı simgeleyen bu denemelerin önlerine birer açıklama koymayı uygun gördük.*

Zaman geçiyor.

Çocuklar büyüyor.

Gençler yaşlanıyor.

Yaşlılar ölüyor.

Yeni çocuklar doğuyor.

Okullara başlayan öğrenciler ve kitap okuma zevkini tadan gençler her yıl yenileniyor.

Bu arada toplum değişiyor. Gelişiyor.

Yaşanan sorunlar aşılıyor. Unutuluyor.

Yeni, yepyeni sorunlar ortaya çıkıyor.

Onlar da aşılıyor ve unutuluyor.

Sorunların aşılmaları iyi. Unutulmaları kötü.

Çünkü unutulan sorunlar, yeniden toplumun önüne gelme ve yeniden enerji ve zaman yitirilmesine yol açma tehlikesini taşıyor.

İşte bu nedenle, yayımlandığı yıla dek benim yaşam dönemimi, yani 1940'lı yıllardan 21. yüzyıla doğru yaklaşık yarım yüzyılı kapsayan ve temel özellikleri "kişisel görüş ve düşüncelerimi yansıtmak" olan bu denemeleri, biraz daha toplumsallaştırmaya karar verdik.

Her denememin önüne koyduğum "giriş eklemeleri" gençlere ve öğrencilere, benim duygu ve düşüncelerime koşut, bir nevi "toplumsal ve kültürel tarih" anımsatması olacak.

Yaşlı kuşaklar için, "nostaljik takılma" olanağı vereceğini sanıyorum bu yazıların.

Bu cümlede "nostaljik takılma" deyimini özellikle kullandım:

"Takılma" fiili, gençlerin kullandığı argoda, "tavır alma", "davranma", "duyma", "hissetme", "bir konudaki tutumunu dışa dönük bir biçimde sergileme", "yaşamını bir ana düşünce çevresinde örgütleme", ya da "fiziksel olarak bir yerde bulunma", "genellikle, bar ya da kahve gibi belli bir yere gitme" veya "maddi ya da manevi anlamda birileriyle, bir grupla birlikte olma" anlamlarına gelen bir sözcük.

Ben çocukluğumdan beri bütün yaşamım boyunca, yaşlılığın bilgi birikimini hatta "bilgelik mertebesini" özlemiş, ama gençliğin dinamizmine âşık olduğum ve belki de hoca olarak gençlerle birlikte yaşadığım için sürekli, gençliği ve gençleri yeğlemiş biriyim.

Bu noktada, ancak ölümümle son bulabilecek bir zıtlığı, bir çelişkiyi, bir gerginliği hep yaşadım, bugün de yaşıyorum: Yaşlı bir bilgenin sorumluluğu içinde, gençler başta olmak üzere tüm çevresine örnek ve yol gösterici olmanın ağırbaşlı davranış biçimi ile, bir gencin, yaşam karşısında duyduğu biraz kaygıyla karışık o heyecanın, umut dolu beklentilerin, yeni bilgilerin ve yeni ufukların dayanılmaz çekiciliği sonunda ortaya çıkan yeni deneyimlere açık olmanın hatta onları özlemenin uçarılığı arasındaki gerginliği.

*Ne yazık ki, bulunduğum toplumsal konumlar, yani "profesörlük sanı ile vurgulanan öğretmenlik", "müsteşarlık makamı ile simgelenen yöneticilik" ve hatta "**Cumhuriyet Gazetesi**'ndeki köşe sahipliği ile kurumlaşan yazarlık" gibi görevler, hep topluma karşı "ağırbaşlı" bir davranış biçimini empoze etti bana.*

Sanıyorum, bu nedenle, kişisel yaşamımda toplumsal denetimden pek hoşlanmadım ve hâlâ da hoşlanmıyorum.

Her neyse, işte bu karışık, karmaşık ve karmakarışık ruhsal ve toplumsal mekanizmalarla kullandım "nostaljik takılma" deyimini.

Sonuç olarak, elinizdeki bu deneme kitabı, olgunlaşmış ve yaşlanmış olanlar dahil "her yaştaki gençlere", "her yaştaki olgunlara" ve gönlü veya kafası ya da her ikisi birden genç kalmış olanlar dahil "her yaştaki ihtiyarlara" yöneliktir.

Bölümlerin önlerine yaptığım ekler, toplumsal ve siyasal tarihimizle ilgili, denemelerin yazıldığı ortamı açıklayan bazı notlar ve kimilerini ilk kez açıkladığım bazı yeni bilgilerdir.

Dilerim benim yaşamdan ve insandan aldığım zevk ve doyum kadar tad alırsınız bu denemelerden.

*Benim için "yaşamın anlamı" **sevgi** ve **üretim** adı verilen iki kavramdan oluşuyor.*

*Bu reçeteyi yani **"sevgiye ve üretime dayalı bir yaşam biçimini"** denemenizi size de salık veririm.*

Emre Kongar
İstanbul
Eylül 1997

* * *

Babam bana "özgür ve bağımsız bir kişilik" ve bu kişiliğe uygun bir düşünce yapısı verdi.

Sonradan anladım ki, "sapıklıkların en büyüğü imiş" özgür ve bağımsız düşünmek.

Bu kitapta topladığım yazılar, bir yandan yetişmeme ilişkin ipuçlarını, öte yandan yaşamım boyunca karşılaştığım "garabetler" karşısındaki tepkilerimi kapsıyor: Tam bir "traji-komik" bütünlük.

Tek öğrendiğiniz cesaret türü (özellikle kaba kuvvet karşısında) medenî cesarettir ama, devlet büyüklerine yaşamınızı ilgilendiren bir konuda dilekçe verdiniz diye kovuşturmaya uğrarsınız.

Tek inandığınız etkinlik bilim yapmaktır ama, yaşamınızı adadığınız bu etkinlik alanından, sakalınız yüzünden yoksun bırakılırsınız.

Tek inandığınız ilke demokrasidir, ama demokrasiyi savunduğunuz için suçlanırsınız.

Tek inandığınız duygu sevgidir, ama çevrenize duyduğunuz tüm somut ve soyut sevgiye karşılık, kendinizi, size "hain" diye bakanlar arasında, yapayalnız bulursunuz.

İşte içinde bulunduğunuz bu, çelişkilerle dolu olan durumu nesnel olarak yazınca, ortaya ciddî bir "kara mizah" çıkıyor.

O zaman siz de kendinizi alamayıp, kimi zaman "doğrudan mizaha" kayıyorsunuz sorunlar karşısında. YÖK-KONDU Profesörlük, Darwin, Mazohistlik ve Bir Yolculuğun Dayanılmaz Hafifliği yazıları böyle.

Bu kitapta topladıklarım arasında hiç mizah olmayan yazılar da var. Özellikle özyaşamıma ilişkin olanlar ve konuşmalar. Ama onlar bile "trajik" ögelerin saçmalığından dolayı, işin "mizah" ögesini vurgulayabiliyor galiba.

Her ne ise, ben yalnızca 40'lı yılların başında doğan ve bilim yapma çabasını ciddiye alan bir insanın "özyaşam izlenimlerini" ve "yaşamın anlamı" hakkındaki düşüncelerini sunmaya çalıştım okuyucuya.

Kendimle hesaplaştığım şu anda içim, yalnızca SEVGİ ve HOŞGÖRÜ ile dolu. Darısı başınıza...

Emre Kongar
İstanbul
Eylül 1986

İçindekiler

İmza Benim, Ama Kabahat Babamın, Sayın Başkan, *11*

Yök-Kondu Profesörlük Üzerine Bir Fantezi: Şarkıcılar, Şarlatanlar ve Profesörler, *22*

Darwin Üzerine Bir Çeşitleme: İbn Haldun'un ve Spielberg'in Tanıklığında Einstein'a Göre Maymunlar ve Melekler, *31*

Mazohistlik, Sadistlik ve Aydınlık Üzerine, *39*

Lise Sonuna Dek Yaşam Öyküsü, *43*

Bir Çözümleme Çabası, *53*

Bilim ve Yaşam ya da Üretim ve İnsan, *58*

Boğaziçi Şıngır Mıngır'a İki Küçük Katkı, *63*

Sartre'ın Ölümü Üzerine: Günce Gibi, *70*

Pardayyanlar Üzerine, *76*

Bir Bunlu Cumartesi Daha, *85*

Ankara'dan Göç Üzerine, *78*

Üniversite Bir Mabettir, *95*

Emre Kongar Sakalı Ele Vermedi, *99*

Sakal Çok Önemli , *114*

Haftada İki Kitap Bitiririm , *120*

Bir Yolculuğun "Dayanılmaz Hafifliği, *127*

Yaşlılığın Güzelliği, *135*

1

İMZA BENİM, AMA KABAHAT BABAMIN, SAYIN BAŞKAN

("Aydınlar Dilekçesi" dolayısı ile...)

Bu denemenin başına, her olasılığa karşı, "Aydınlar Dilekçesi" *dolayısı ile... diye bir not koymuşum.*

Neydi bu "Aydınlar Dilekçesi"?

Acaba şu anda bunu kaç kişi anımsıyor?

"Aydınlar Dilekçesi"nin siyasal ve kültürel tarihimizde çok önemli bir yeri olduğuna inanıyorum.

Kendilerini "aydın sayan" bir avuç insana ek olarak kendilerini "aydın sanan"lar tarafından da imzalanmış bir dilekçeydi bu.

Dilekçenin kaleme alınması, ***Aziz Nesin*** *öncülüğünde yapılan birçok toplantıda gerçekleştirilmiş, en sonunda da üzerinde anlaşmaya varılan metin, imzaya açılmıştı.*

Dönem, 12 Eylül darbesinin iş başına getirdiği askerlerin baskıcı yönetimlerinin olanca ağırlığı ile sürdüğü yıllardı.

Yeni Anayasa kabul edilmiş, Milli Güvenlik Konseyi'nin veto ettiği partilerin ve kişilerin katılamadığı genel seçimler yapılmış, ***Özal Başbakan, Necmettin Karaduman*** *da Meclis Başkanı seçilmişti.*

Ben YÖK'ün (askerlerin kurduğu ve başına ***İhsan Doğramacı****'yı getirerek bütün üniversiteleri kışla disiplini ile yönetmeye kalktıkları "Yüksek Öğretim Kurulu") uygulamalarını protesto etmek amacıyla Hacettepe Üniversitesi'nden yeni istifa etmiş ve İstanbul'da* ***Hürriyet****'te "danışmanlık" görevine başlamıştım.*

Aziz Nesin*'le 1978 yılında, birlikte çalıştığımız "Kültür Yüksek Kurulu"ndan çok iyi tanışıyorduk.*

*Prof. **Ahmet Taner Kışlalı**'nın Kültür Bakanlığı döneminde kurduğu "Kültür Yüksek Kurulu", **Aziz Nesin, Haldun Taner, Doğan Kuban, İlhan Usmanbaş** gibi gerçekten önemli kültür adamlarından oluşan bir kurul idi.*

Görevi Türkiye'nin kültür politikasını belirlemekti. Nitekim, uzun çalışmalardan sonra, çok güzel de bir metin hazırlanmıştı.

*İşte bu kuruldaki çalışmalar sırasında **Aziz Nesin, Haldun Taner** ve benim aramda kurulmuş olan büyük dostluk daha sonra da hiç bozulmadan, bu iki büyük insanın da ölümlerine kadar, aynı saygı, sevgi ve güvenle sürdü.*

Aslında ben bu büyük insanlarla olan dostluğumu, yaşadığım sürece hem gönlümde, hem zihnimde, hem de gücümün yettiği oranda çevremde sürdürmeye niyetliyim.

***Haldun Taner** öldüğünde, Teşvikiye Camii'ndeki cenaze merasimine, **Milliyet Gazetesi**'nin sahibi **Aydın Doğan** da katılmıştı.*

*Kendisine, **Haldun Taner**'in köşe yazıları yazdığı gazete olarak, **Milliyet Gazetesi**'nin bir "**Haldun Taner Öykü Ödülü**" oluşturmasının hem gazeteye, hem de Türk Kültürüne büyük bir hizmet olacağını söyledim.*

***Aydın Doğan** derhal o sırada gazetenin yönetiminde bulunan **Doğan Heper**'i, **Altan Öymen**'i ve **Mehmet Barlas**'ı yanına çağırarak bir "ayak divanı" topladı ve oracıkta, **Haldun Taner**'in anısını ölümsüzleştiren kararı aldı.*

***Aziz Nesin** öldüğünde ise ben Kültür Bakanlığı Müsteşarı idim.*

*Bir genelge ile derhal bütün kütüphanelerde (ki sayıları o sırada 1200 idi) birer **Aziz Nesin** köşesi oluşturulması ve düzenlenecek olan "**Aziz Nesin Haftaları**"yla, büyük yazarın yapıtlarının ve düşüncelerinin anılması talimatını verdim.*

*Bu genelgeyi imzalarken, **Aziz Nesin** ile yaptığımız pek çok ortak işi, katıldığımız pek çok ortak toplantıyı, paylaştığımız pek çok "Aziz Nesinlik" traji-komik olayı anımsadım.*

İşte şimdi anlatmakta olduğum "Aydınlar Dilekçesi" de böyle ortak yapılmış işlerden ve sonradan "traji-komik" niteliğe bürünmüş olaylardan biriydi.

***Hürriyet**'te yeni işe başladığım günlerdeydi.*

Bir gün telefonum çaldı: ***Aziz Bey*** "Emre bu akşam bana gelsene, seni özledim," *diyor.*

O sıralarda Nişantaşı'nda bir apartman dairesinde oturuyor. Akşam, daha doğrusu gece geç vakit, gazeteden çıkınca ***Aziz Bey****'e gittim.*

Derhal konuya girdi: Türkiye'nin genel durumu ve sorunlarıyla ilgili bir metin hazırlayıp bunu bir "Aydınlar Grubu" adına o sırada 12 Eylül Darbesinin Devlet Başkanı olan ***Kenan Evren****'e vermek ve böylece Türkiye'nin demokratikleşmesine katkıda bulunmak istiyordu.*

Dilekçeyi kimler imzalayacak ise, ilk toplantıları onlarla yapmayı ve metni öylece belirlemeyi düşünüyordu.

Peki benden istediği neydi?

Bu olayın örgütlenmesini ve resmi liderliğini benim götürmemi istiyordu.

Sanıyorum, bu önerisinin altında, hareketin, kendisi dışında bir tabana dayalı olması isteği yatıyordu.

Hiç tereddütsüz, hemen, böyle bir olaya destek vereceğimi ama, liderliğini ve örgütlenmesini yüklenmemin söz konusu olamayacağını söyledim.

Gerekçem çok basit ve çok gerçekçi idi: Üniversite'den yeni ayrılıp İstanbul'a henüz dönmüştüm ve gazetedeki işim sabah 7.30 ile gece 22.00-23.00 arasında nefes bile almadan çalışmamı gerektiriyordu. Yani böyle bir sorumluluğu götürebilecek zamanım hiçbir biçimde yoktu.

Aziz Bey *kendisi de bu tür fırtınaları çok geçirmiş, yaşamını kalemiyle kazandığı için, bunalım dönemlerindeki geçim derdinin ve yaşam kavgasının ne demek olduğunu çok iyi bilen bir insandı.*

Benim gerekçemi derhal kabul etti.

Zaten bir süre sonra, koşulların gereği olarak, bu örgütlenmeyi ve liderliği bizzat kendisi götürmek zorunda kaldı.

Bu güç işte O'na, Ankara'dan, değerli bilim adamı, ünlü operatör, büyük insan Prof. Dr. ***Hüsnü Göksel*** *yardımcı oldu.*

Dilekçe metninin hazırlanması, bir bölümü İstanbul'da ***Aziz Bey****'in evinde, bir bölümü Ankara'da çeşitli evlerde yapılan toplantılarla sürdürüldü.*

Sonunda "Türkiye'de Demokratik Düzene İlişkin Gözlem ve İstemler" adını taşıyan eli yüzü düzgün bir metin ortaya çıktı.

*Daha sonra, "**Aydınlar Dilekçesi**" adı altında, imzalayan 1383 kişinin ismiyle birlikte kitap olarak da yayınlanan bu metin, özet olarak, ülkenin sorunlarının temelde demokrasi eksikliğinden kaynaklandığı ve bütün sorunların, demokrasinin geliştirilmesi yoluyla aşılacağı anlayışı üzerine inşa edilmişti.*

***Aziz Nesin, Hüsnü Göksel** ve arkadaşları küçük bir grup olarak 15 Mayıs 1984 tarihinde Ankara'da Çankaya'ya giderek, metni **Kenan Evren**'e vermek istediklerinde, beklendiği gibi **Kenan Paşa**, kendilerini görmek istememiş, onlar da metni kapıya bırakmışlardı.*

*Bu olay üzerine, dilekçeyi kendi otoritesine karşı bir saldırı olarak gören **Kenan Evren**, "Olmaz olsun böyle aydınlar, vatan haini **Vahidettin** de aydındı, ne olacak," diye bir beyanat vermişti.*

*Daha sonra **Aziz Nesin**, bu beyanatından dolayı **Kenan Evren** aleyhine mahkemeye başvuracak fakat bir sonuç alamayacaktı.*

Aslında hareket, 12 Eylül dönemi sonrasının baskı rejimi içinde gerçekten cesur bir "aydın çıkışıydı".

*Tüm siyasal partileri kapatmış ve tüm sol düşünce ve eylemleri, özellikle yaygın tabanı olduğu için "Sosyal Demokrasiyi" vatana ihanet ile bir tutmuş ve sonunda **Erdal İnönü** gibi bir parti liderini bile veto ederek seçime sokmamış olan 12 Eylül yönetimi, "imzacılara" kim bilir neler yapacaktı?*

*İşte başta **Aziz Nesin, Hüsnü Göksel** ve daha pek çok kişi (imzacıların tam listesi adı geçen kitaptan ya da o dönemin gazetelerinden bulunabilir) kendilerini "aydın* saydıkları*" için bu dilekçeyi kaleme almışlar ve imzalamışlardı.*

*Ama aralarında **Fikret Hakan** ve **İbrahim Tatlıses** gibi kişilerin bulunduğu bir grup da kendilerini "aydın* sandıkları*" için dilekçeyi imzalamışlar ve 12 Eylül yönetimi sert bir tepki verince, derhal çark etmişlerdi.*

Çark etmişlerdi ama, ne diyebilirlerdi ki; imzaları kapı gibi dilekçenin altında duruyordu.

İşte o zaman olay "traji-komik" bir niteliğe büründü: ***İbrahim Tatlıses*** *ve arkadaşları* "biz kahvede otururken getirdiler, 'kooperatif kuruyoruz' dediler, biz de metni okumadan imzaladık," *diye bir savunma yaptılar.*

Derken hâlâ bütün şiddeti ile süren sıkı yönetimin savcıları işe el koydu. Bütün imzacılar, tek tek Selimiye kışlasına çağırılıp askeri savcılar tarafından ifadeleri alındı.

Ben, ifademi alan, Albay rütbesindeki savcıya, dilekçeyi bilerek ve okuyarak imzaladığımı, metindeki görüşlere tümüyle katıldığımı, bunun da bir suç oluşturmadığı kanısını taşıdığımı söyledim.

Savcı bana çok şaşırtıcı bir yanıt verdi: "Artık bazı şeyleri söylemenin zamanı geldi değil mi hocam?" *dedi.*

Savcının, bir provokasyon mu, yoksa samimi bir ifade mi olduğunu bugün bile değerlendiremediğim bu sözlerine, her ihtimale karşı, eski söylediklerimi yineleyip "ben dilekçeyi inanarak imzaladım" *diyerek yanıt verdim.*

Derken duruşmalar başladı: Mübaşir, "sanıkları" ***İbrahim Tatlıses ve arkadaşları****" diye bağırarak çağırıyordu koridorlarda.*

O günden sonra, bir daha asla, ama asla, hiçbir "ortak metnin" altına imza atmadım.

Sadece, başkalarının imzalarına açık olmayan, kendi yazdığım yazıların altını imzaladım.

İşte aşağıda okuyacağınız metin de böyle, "altında kendi imzam olan" ve bu vesile ile yazılmış bir denemedir.

Metinde adı geçen ***Doğan Karan****, Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşunda görev almış olan, kendisini çok sevip saydığım bir Psikiyatri Profesörü idi. Uzun yıllar Hacettepe Tıp Fakültesi Dekanı olarak* ***Doğramacı****'nın birinci derecede yardımcılığını yaptı ve Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşunda çok hizmeti geçti. Daha sonra rektörlük de yapan* ***Karan****, çok aydın, çok demokrat bir kişi idi.* ***Doğramacı****'nın üniversitedeki yanlışlarına karşı birlikte çok savaş vermiştik.*

Fakat sonradan YÖK kurulunca, bu kurulun üyeliğine atandı ve ne yazık ki, o insafsız baskı düzeninin bir uygulayıcısı olmayı kabul etti.

Ünlü yazar ***Asturias****'ın* ***Sayın Başkan*** *adlı kitabı tam o*

sıralarda Türkçeye çevrilip yayınlanmıştı. Bir diktatörün en yakın arkadaşını, kendisine karşı çıktığı için nasıl yok ettiğini anlatan bir kitaptı. Bilhassa ***Doğan Bey****'e vermiştim okuyup da* ***Doğramacı****'nın kendisiyle ve bizimle olan ilişkilerini değerlendirsin diye. Kitabın sevgili dostum üzerindeki etkisi belki de ters oldu.*

Profesör ***Vehbi Eralp, Weber****'in* ***Felsefe Tarihi****'ni Türkçeye kazandıran ünlü Felsefe Profesörü'dür. Babamla dostluğu,* ***Yahya Kemal****'in sofrasından gelir.*

Memet Fuat, Nâzım Hikmet*'in üvey oğlu, ünlü denemecimiz olan* ***Memet Fuat****'tır,* ***İzgen Öksüzcü*** *de O'nun eşi,* ***Piraye Hanım*** *da* ***İzgen Hoca****'nın "****Piraye ablası****", yani* ***Nâzım'ın Piraye'si.***

Bedrettin Cömert*, 11 Temmuz 1978 tarihinde Ankara'da sağcı katillerce öldürüldü. Hacettepe Üniversitesi'nde Sanat Tarihi Doçenti idi.*

Evet, denemenin yazıldığı ortamı aktarmak açısından bu kadar "ön bilgi" yeterli.

Gerisi okuyucuya kalmış.

Her metnin yazarını aştığını ve okuyucu ile bütünleştiği oranda, yeni biçimler ve içerikler kazandığını biliyorum.

* * *

Sayın Başkan,

Sizi şerefimle temin ederim ki kabahat bende değil; Babamda. Hep o öğretti bana bunları. Hem de beynime kazırcasına. Yüreğimi delercesine. Çünkü ben, Babamı çok, ama çok severdim. Bu nedenle de onun öğrettiklerini yalnız kafamla değil, yüreğimle de algılardım. Aklım ve duygularım, Babamla olan ilişkimde, tam bir uyum içindeydi.

Bu söylediklerimi belgeleyebilirim Sayın Başkan. Ortaokulda, Türkçe dersinde bir "kompozisyon" yazmıştım. Konu "tanıdığınız birini anlatın" idi. Ben de "Babamı" anlatmıştım. O zamanki Türkçe öğretmenim "on numara" vermişti. Sonra, o sıralarda, moda olan "edebiyat matinelerinden" birinde de okumuştum o "kompozisyonu". Herkes pek beğenmişti.

Babam bir "felsefe öğretmeni" idi Sayın Başkan. Arkadaşları, üniversiteye girerek "profesör" oldukları halde, O, "lise hocalığında kalmıştı." Şimdi emekli olan Profesör **Vehbi Eralp**, yani benim Vehbi Bey Amcam, bu konuda tanıklık edebilir. "Kompozisyon" konusunda da, o sıradaki hocam **İzgen Öksüzcü**, tanıktır. Sonradan **Memet Fuat** ile evlendi ve **"İzgen Bengü"** oldu. **Piraye** hanımla birlikte Altunizade'de oturuyorlardı. Yani ben en son gördüğümde, 27 Mayıs 1960 öncesi, Fakülteler kapatılıp, Siyasal Bilgiler öğrencileri "memleketlerine" yollandıklarında, orada oturuyorlardı. Ben de "memleketim" olan İstanbul'a geldiğimde ziyaretine gitmiştim. Hem benim hocamdı, hem de Babamın öğrencisi idi. Üstelik kocası **"Memet Bey"** de hem spordan anlıyordu, hem tiyatrodan. Bir yandan "Kel Şarkıcı"yı sahneye koyuyordu Altunizade'de, bir yandan da "Altunizade Voleybol Takımını" çalıştırıyordu. Bir zamanlar **"de"** isimli bir dergi çıkarıyordu. İşte **"İzgen Hanımı"** ziyarete gitmemin nedenleri bu kadar çoktu. Yoka ben öyle hocalarına fazla düşkün bir öğrenci değildim. Nitekim, sonra bir daha da **İzgen Hanım** dahil, hiçbirini ne aradım, ne de sordum. (Keşke arasaymışım, izleseymişim onları, ve ilişkilerimizi.)

Lafı uzatmıyorum Sayın Başkan. Buranın bir mahkeme, hem de "Mahkemelerin En Yücesi" olduğunu ise, hiç unutmuyorum.

Ayrıca ve özellikle belirtmek isterim ki, size "Sayın Başkan" derken, aklımda **Asturias** da yok. Çünkü **Asturias**'ın *"Sayın Başkan"*ından nefret ederim. **Asturias**'ın "Sayın Başkan"ı ile **Emre Kongar**'ın "Sayın Başkan"ı arasında uzak yakın bir benzerlik olmadığına da Profesör **Doğan Karan** tanıklık edebilir. **Doğan Bey** benim eski dostumdur. Psikiyatri Profesörüdür. Hacettepe Tıp Fakültesi Dekanlığı ve Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü yapmıştır. Sonra Danışma Meclisi Üyeliği'ne seçilmişti. En sonunda YÖK üyesi olabilmek için Danışma Meclisi üyeliğinden (ve belki benim dostluğumdan da) istifa etti. **As-**

turias'ın *"Sayın Başkan"*ını okumasını ona ben tavsiye etmiştim. Sanıyorum tam o sırada **Doğramacı**'dan söz ediyorduk... **Doğan Bey,** kitabı okuduktan sonra pek beğendiğini belirtmişti. İşte Sayın **Doğan Karan** size, **Asturias**'ın "Sayın Başkan"ına hiç benzemediğinizi söyleyebilir. Her neyse, biz şimdi asıl "kabahatli" olana, yani "Babama" dönelim.

Sayın Başkan, babamın "ders kitapları" var. Hani okullarda okutulan, Talim ve Terbiye Dairesi'nce kabul edilmiş ders kitapları var ya, işte onlardan. *Felsefe, Mantık, Genel Felsefe* isimlerini taşıyor. Tam *Sosyoloji*'yi yazarken öldü. Evet çok genç öldü. Elli yedi yaşında (Belki de elli sekiz).

Babam gerçek bir öğretmendi Sayın Başkan. Ağabeyim, Fen Kolu'nda okuduğu için, "Felsefe" dersini görmemişti. Liseyi bitirdiği yıl, bütün yaz boyunca, bir yandan o zaman zorunlu olan "olgunluk" sınavlarına çalıştı, bir yandan da babamın kitabından "Felsefe"ye. Babam onu imtihan etti sonra. İmtihanın sonunda da aile meclisini topladı ve sonucu tebliğ etti: "Şimdiye kadar yetiştirdiğim en iyi öğrenci."

Şimdi onların ikisi de ölü Sayın Başkan. Ağabeyim, bu olaylardan birkaç sene sonra dağdan düşerek öldü. Ondan iki sene sonra da Babam, yüreğine inerek. Onun için beni korkutamazsınız sayın Başkan. Yani "ölümle korkutamazsınız" demek istiyorum. **Ben ölümden korkmam.** Hep onunla iç içe yaşadım çünkü. Hem artık kırk yaşımı bile aştım. Yeterince yaşadığımı (hatta kimi zaman yeterinden bile fazla yaşadığımı) düşünüyorum. Ölüme (her an) hazırım. Gerçekten hazırım. Sizin önünüzde de "ölümden korktuğum" ya da özgürlüğümü kısıtlayıcı başka bir cezadan çekindiğim için değil, "tarihe karşı sorumlu olduğum için" hesap veriyorum.

Sayın Başkan, işte babamın kabahatı tam bu noktada ortaya çıkıyor: Benim gibi aslında son derece "korkak" bir insana, "medenî cesaret" diye bir şey öğretti. Siz bilmezsiniz: Ben küçükken, cin-peri hikâyeleri ile büyütüldüğüm için çok korkaktım. Her şeyden korkardım. Karanlıktan, cinden, periden,

özellikle öykülerini çok dinlediğim "hayaletlerden"; sonra, mezarlıktan, ıssızlıktan, rüzgâr sesinden bile korkardım. Bilmem, daha saysam mı: **Vahidettin**'in köşkünde çok bulunan, yılan, çiyan ve akrepten de ödüm patlardı. Hattâ, ister inanın ister inanmayın, hamam böceğinden bile korkardım. Özellikle **Kafka**'nın sözünü ettiklerinden. Ama insandan hiç korkmadım. Onu hep sevdim. Şanslı çocukmuşum, bilincim, en tehlikeli hayvanın insan olduğunu algılayacak düzeye gelene dek, ondan hiçbir kötülük görmedim. Ya da, ben öyle sanıyorum. Tehlikesini öğrendiğimde ise, artık çok geç olmuştu: Âşıktım ona. Bu aşk aslında bir "Narsisizm" idi. Çünkü kendi hemcinsine âşıktım. Belki de her insanda birazını bulduğum kendi kişiliğime, yani kendime. (Kendimi beğenmiş olduğum doğrudur Sayın Başkan, ama kim değildir ki! Hani, akıllar pazara çıkmış da herkes yine kendininkini beğenip satın almış.)

Şey, affedersiniz Sayın Başkan, "Korktuklarımı" sayarken, "Korkmadıklarımı" belirtmeyi unuttum galiba: Başta "Babam". Ondan hiç korkmadım. Çünkü onu hep sevdim ve saydım.

Sayın Başkan bizim zamanımızda "Baba"ya "sen" denilmezdi. Ben de O'na hep "Siz" dedim. Ama, sevgim, saygımdan büyüktü. O'nu, O'ndan korkmayacak kadar çok seviyordum.

Sayın Başkan, o zamandan beri hiçbir "baba figüründen" korkmadım. Biliyorsunuz, insanın yaşamında öğretmeninden, patronuna, âmirine, polis memurundan, kaymakamına, valisine kadar pek çok "baba figürü" olabilir. İşte ben bunların hiçbirinden "korkmadım". Sevebileceklerimi sevdim. Sevmeyeceklerimden ise ne korktum ne de nefret ettim. Sadece, onlara karşı "duygusuz" kaldım. Duyabileceğim tek şeyin "sevgi" olduğunu ve bir gün belki onları da sevebileceğimi unutmadan.

Sayın Başkan, sizden de korkmuyorum, daha doğrusu korkamıyorum. Biliyorsunuz, size bizzat ben başvurdum. Kendi isteğimle huzurunuzdayım.

İşte Sayın Başkan, kırkını aşmış, ununu elemiş, eleğini as-

mış, çok sevdiği mesleğini icra etme olanağını yitirmiş olduğu için, artık hayatta beklediği pek fazla bir şey kalmamış birinin size kendi "vaziyet-i umumiyesi" hakkında bilgi vermek için yaptığı bir başvuru bu. Başvurmak benden, yargılayıp, gereğini düşünmek sizden. Nasıl olsa her ikimizi, ayrıca tarih de yargılayacak. Aramızdaki ilişkinin niteliğinden dolayı, tarihin bizi ayrı ayrı yargılamakta güçlük çekeceğini biliyorum. Ama diyelim ki ben "Ego"yum. Siz ise "Süper-ego"sunuz. Hem ben yalnızca "Babama lâyık olmaya çalışıyorum." Çünkü "Babam" bana "haksızlıklar ve yanlışlıklar karşısında susan adam, onlara katılmış sayılır" diye öğretmişti. Siz ise başta tarih ve toplum olmak üzere kırk bin tane ayrı ögeyi hesaba katmak zorundasınız.

Ah! Çok, ama çok affedersiniz Sayın Başkan. Size, ne için başvurduğumu ve kabahatin niçin Babam'da olduğunu söylemeyi unuttum galiba. Size başvuruş nedenim, "susmayı bilmeyişim"dir. Kabahatin "Babam"da oluşu ise, bana haksızlıklar ve yanlışlıklar karşısında susmayı değil, konuşmayı öğretmesindendir. Hatırlayacaksınız Sayın Başkan (bu duruşmada hep tanıklı ve kanıtlı konuştuğuma mutlaka dikkat etmişsinizdir) terör ve anarşinin en şiddetli olduğu dönemde, pek çok öğretim üyesinin ve bu arada aziz dostum **Bedrettin Cömert**'in de öldürüldüğü günlerde dahi çenemi tutamamıştım. Hem de TRT ekranından, *"katilin sağcısı solcusu olmaz, katil katildir. Kendi inancınızdakiler bile adam öldürürlerse, onlara arka çıkmayın." "Demokrasi şaşkın insanların rejimi değildir. Demokrasi kararlı ve disiplinli insanların rejimidir. Kendisini anarşi ve teröre karşı korumalıdır"* gibi "gevezelikler" de etmiştim.

Sayın Başkan, şu anda Allah'tan ve Tarih'ten sonra, en güçlü varlık olan Mahkemenizin huzurunda bulunduğumun bilincindeyim. Zaten yaşadığım sürece çıkarabileceğim En Yüce Mahkeme'nin Başkanı olduğunuz için size başvurdum: *Size, yani kendi vicdanıma*, başvurmuş olmamı, bir sahtekârlık, bir kaçış, "Benden yana" bir Başkan'a, ya da bir Yargıca sığınış

olarak almayın lütfen. Çünkü biliyorum ki siz, yalnız Allah ve Tarih gibi çok güçlü fakat soyut varlıklara değil, toplum gibi hem çok güçlü hem de çok somut varlıklara bile direnebilecek niteliktesiniz. Çünkü bu gücünüzü **İhsan Kongar**'ın öğretmiş olduğu "hak, adalet, uygarlık, vatandaşlık" gibi kavramlar üzerine inşa edilmiş bulunan "insan sevgisi"nden alıyorsunuz.

Ne kadar ilginç ve ne kadar garip, değil mi Sayın Başkan? Beni "gönüllü sanık" sandalyesine oturtan da, size yargıç koltuğunu ikram eden de, aynı adam: "Babam". Şimdi artık niçin size "sonsuz bir güven duyduğumu" ve sizden daha güçlü bir varlık tanımadığımı anlatabildim mi acaba?

Evet Sayın Başkan, imza benim, kabahat Babamın, karar ise sizindir.

2

YÖK-KONDU PROFESÖRLÜK ÜZERİNE BİR FANTEZİ: ŞARKICILAR, ŞARLATANLAR VE PROFESÖRLER

(Yök'ün "dışardan kişilere" unvan dağıtması dolayısı ile...)

Bu yazının başına da bir not düşmüşüm: "YÖK'ün 'dışardan kişilere' unvan dağıtması dolayısı ile..." diye.

Önce hemen belirtmeliyim ki o zamanlar YÖK kısaltması iki ayrı anlamda kullanılıyordu, sanırım hâlâ öyle:

Birinci olarak "Yüksek Öğretim Kanunu", ikinci olarak da "Yüksek Öğretim Kurulu" anlamına.

12 Eylül darbesini yapan askerler üniversiteyi bütünüyle susturmak için, yeni bir yasa çıkarmışlardı. Bu yasaya YÖK deniyordu.

YÖK, yani Yüksek Öğretim Kanunu, bir YÖK kurmuştu. Yani Yüksek Öğretim Kurulu.

Yasa esas olarak Türkiye'deki tüm üniversiteleri tek bir kurum gibi düşünmüş ve başına da yönetim için, YÖK'ü getirmişti.

Tüm ders programları, tüm ders saatleri ve içerikleri, bütün üniversitelerde de aynı idi. Üniversitelerin özerklikleri tamamen kaldırılmıştı.

YÖK'ün başına Hacettepe'nin kurucusu olan ***İhsan Doğramacı*** *getirilmişti.*

Hacettepe'yi kurarken, üniversite özerkliğinin yılmaz savunucusu olan Doğramacı, 12 Eylül ile birlikte, amansız bir özerklik düşmanı kesilmişti.

Derslerle birlikte, üniversitelerin tüm öğretim üyesi kadroları ve bütçeleri de YÖK'ün emrine verilmişti.

Bu arada, Profesörlük atamaları da durdurulmuş, yeni yasa ile YÖK'ün denetimine verilmişti.

Ben de tam o sırada, Profesörlüğe yükseltilmiştim.

O zamanlar, Doçentlik ve Profesörlük çok zordu. Beş yıllık bekleme döneminin tamamlanmasından sonra, hem ayrıca tez yazmak, hem de yayınlarının ve etkinliklerinin yeterli olması gerekiyordu.

Bütün bu özellikleri karşıladığı kabul edilen doçentler, Senato tarafından kurulan bir jüri tarafından "Profesörlüğe layık görülüyor" daha sonra da, Üniversite Senatosu, ilgiliyi Profesörlüğe yükseltiyordu.

Atama işlemi yine bitmiyordu.

Hükümet her Profesör için ayrı ayrı bir üçlü kararname hazırlıyordu. Bu kararname, Milli Eğitim Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanınca aday, Profesör olmuş sayılıyordu.

İşte ben Üniversite Senatosu tarafından Profesörlüğü onaylanmış ama, üçlü kararnamesi imzalanmamış bir Profesör olarak üniversiteden istifa etmiştim.

Anımsayabildiğim kadar sevgili dostum Profesör ***Toktamış Ateş*** *ve daha pek çok kişi benimle aynı durumdaydı.*

Kenan Evren *ve* ***Doğramacı****, bizim gibi sakıncalı gördükleri kişilerin Profesörlüğünü onaylamıyorlardı.*

Aslında zaten üçlü kararnamenin de anlamı kalmamıştı.

Çünkü YÖK kurulduktan sonra bu süreç değiştirilmiş ve üçlü kararname kaldırılarak, yetki YÖK'e verilmişti.

Bugünlerde (yani bu satırların yazıldığı 1997 yılı Eylül ayında) artık, YÖK'ün üniversiteler üzerindeki baskısı çok azaltılmış, bu arada, profesörlüğe yükseltilme de doğrudan doğruya Üniversitelerin kendi organlarına ve kararlarına bırakılmıştı.

Her ne ise, biz dönelim aşağıdaki denemenin yazıldığı günlerin ortamına.

YÖK, hakkıyla Profesör olmuş pek çok hocanın unvanını onaylamazken, tutmuş, Yüksek Öğretim Yasası ile üniversitelere bağlanan Eğitim Enstitülerindeki lise düzeyindeki öğretmenlere, belli süre şartı getirerek Doçent ve Profesör unvanı dağıtmaya başlamıştı.

__Doğramacı__ bununla da yetinmemiş, son derece parlak (!) bir fikir icat ederek, ünlü kişileri de Profesör yapmaya başlamıştı.

Büyük bir üzüntüyle söylemeliyim ki, aralarında __Yıldız Kenter, Cüneyt Gökçer__ gibi gerçekten değerli olan ve hiçbir biçimde bu unvana gereksinimi bulunmayan pek çok kişiye de bu sırada Profesörlük verilmişti.

Tabii Türkiye'de her konuda olduğu gibi, bu parlak (!) fikrin uygulaması da sulandırılmış, sünnet düğünü türkücüleri de araya karışıvermişti.

Böylece gayet garip bir durum ortaya çıkmıştı: Hakkıyla Profesörlüğü kazanmış olanlar atanmıyor, ama akademik kariyerle uzaktan yakından ilişkisi olmayan bir sürü insan Profesör yapılıyordu.

Hem de resmi kadro tahsis edilip, Profesör maaşı verilerek.

Yani hani o herkesin bildiği "Fahri Doktora" ya da __Kenan Evren__'e verilen "Fahri Profesörlük" gibi değil, kadrosu ve kadro maaşıyla, fiilen hoca olarak atanıyorlardı bu kişiler.

İşte bu dönemde YÖK, yani onun başkanı __Doğramacı__, kimi isterse Profesör yaptı.

Bugün benim de yeniden görevime döndüğüm üniversitelerimizde, ne yazık ki, bırakın doktora sahibi olmayı, hiçbir akademik gerekliliği yerine getirmemiş düzinelerce kişi, Profesör unvanı, maaşı ve tabii, bütün sosyal ve hukuksal hakları ile birlikte, görev yapmaktadır.

İşte aşağıdaki yazı bu traji-komik durumla alay etmek için yazılmıştı.

Günümüzün gençliğinden ya da üniversitelerinden yakınanlara saygıyla duyurulur.

Yazıda adı geçen "__Lefter__" bir zamanların efsanevi futbolcusu, Fenerbahçeli __Lefter Küçükandonyanis__'tir.

__Panosyan__ ise, Beyoğlu'nda dans stüdyosu olan ve sosyeteye dans dersleri veren 1950'lerin çok ünlü bir dans öğretmenidir.

* * *

Sayın Başkan,

Biliyorsunuz Profesörler üçe ayrılır: Şarkıcı Profesörler, Şarlatan Profesörler ve Yalnız Profesörler.

Bir de bunların dışında "Yök-Kondu Profesör" yapılmak istenen Şarkıcılar ve Türkücüler vardır ki, bunlar yukarıdaki sınıflamanın dışındadır.

Sayın Başkan,

İzninizle "Yök-Kondu Profesörleri" sonraya bırakarak, şimdi ilk üç Profesör grubunun tanımlanmasına geçelim. Çünkü, saptamalarımın ve bu saptamalarıma dayalı olarak verdiğim kararın doğru olup olmadığını ancak bu tanımlamalarıma dayanarak yargılayabileceksiniz.

"Şarkıcı Profesörler"

Sayın Başkan, adları üstünde, bu tür Profesörler çok konuşan Profesörlerdir. Habis değildirler. Hatta yararlı oldukları bile söylenebilir. Genellikle iktisat ve işletme alanında görülürler. Hemen hemen her seminerde, her sempozyumda, her panelde yer alırlar. Gazete ve dergi sayfalarında da sürekli boy gösterirler. "Halka dönük" üniversite kavramının gerçek uygulayıcılarıdırlar. Her ne kadar değerli gazeteci-yazar **Uğur Mumcu** bunların bir bölümüne (aman dikkat, sadece bir bölümüne) "Holding Profesörü" diyorsa da, kanımca tümünün böyle nitelenmesi haklı ve doğru değildir. Çünkü bu grubun bir bölümü, "anti-holding" görüşlerin temsilcisi ve savunucusu olarak sivrilmiştir. "Şarkıcı Profesörler" sınıfına girmelerinin nedeni de, toplumun ya da panel ve seminer düzenleyicilerinin, çok şarkı söyleyen "holdingçileri" dengeleme çabalarında yatar. Ayrıca siz de bilirsiniz ki toplumumuzda ne "holdingçi" ne de "anti-holdingçi" olmak suçtur.

Sayın Başkan, büyük bir açıkyüreklilikle itiraf etmeliyim ki, bendeniz de bu ekonomist-işletmeci ağırlıklı "Şarkıcı Profe-

sörler" grubuna haddini bilmez bir toplumbilimci olarak katılmak cesaretini gösterdim. Yapılan konuşma davetlerinin hiçbirini geri çevirmedim. Tek başıma veya grup halinde, çeşitli seminer, sempozyum ve konferanslarda konuştum, bildiriler verdim. Kimi zaman "bilimsel" kimi zaman "vulgarize" sunuşlar yaptım.

Evet Sayın Başkan itiraf ediyorum: Ben de bir "Şarkıcı Porfesörüm".

"Şarlatan Profesörler"

Sayın Başkan, sayıları çok fazla olmayan "Şarlatan Profesörler" de kendi içlerinde iki gruba ayrılırlar: Birinci grup, Profesör unvanlarını şarlatanlık yapmak için kullananlardan oluşur. Çok habistirler. İkinci grup ise, Profesör unvanını izinsiz kullananlardır. Çok habis değildirler.

Birinci gruba, yani unvanlarını şarlatanlık yapmak için kullananlara örnek olarak, başkasının yazdığı kitapları Türkçeye çevirip altına kendi imzasını atanları gösterebiliriz.

İkinci gruba girenler arasında ise dört yıllık bekleme süresini özel yasalarla iki yılda, Erzurum'da gözüküp, Ankara'da oturarak tamamlayanlar yoktur. Üniversiteden izin alıp özel kesimde yöneticilik yaparak sürelerini dolduranlar ve süre dolar dolmaz hem profesör hem dekan olarak atananlar da bu gruba dahil değildir. Bu gruba girenler, sadece Profesörlük unvanını izinsiz kullanan şarlatanlardır.

"Şarlatan Profesörler" grubunun ikinci alt grubu da kendi içinde iki şubeye ayrılır. Birinci şubede yer alanlar, YÖK, yasal ve fiili olarak henüz ortada yok iken üniversite senatoları tarafından Profesörlüğe yükseltilenler ve "üçlü kararnameleri" imzalanmadığı halde unvanlarını kullananlardır. İkinci şubede ise, YÖK yasal ve fiili olarak işe başladıktan sonra Profesör yapılanlar ve kararları YÖK Başkanınca imzalanmadığı halde unvanlarını kullananlar yer alır.

Şarlatanlık açısından "ikinci alt grubun" "birinci şubesi" en sürekli ve en başarılı (!) kesimi temsil eder. Çünkü bunların artık nasıl, hangi hakla ve hangi cüretle "yasal profesör olabilecekleri" belli değildir. Yürürlükten kaldırılan yasaya göre, ancak "üçlü kararname" ile "yasal profesör" olabilecek bu kişilerin YÖK Başkanı tarafından imzalansa bile, profesörlüğü kabul etmeyeceklerine ilişkin ciddi belirtiler vardır. Çünkü, "alışmış kudurmuştan beterdir" deyimi ile ifade edildiği gibi bunlar, artık "Şarlatan Profesörlüğe" o denli alışmışlardır ki "yasal profesör" olmayı, YÖK Başkanı'nın çok değerli imzasına rağmen (bir rivayete göre, o imzadan dolayı) reddedeceklerini söylemektedirler.

Yalnız, burada bir "hafifletici" noktaya da işaret edelim Sayın Başkan. (Sonra tarih önünde "tarafsız *davranmamış*" olmakla suçlanmak istemem doğrusu.) Bu "Şarlatan Profesörlerin" şarlatanlıklarına *esas teşkil eden* "*illegal unvan* kullanma" eylemi toplum tarafından tahrik ve teşvik edilmiş hatta toplumun *suça bizzat iştiraki* bile söz konusu olmuştur. Hatta, hatta, en azından bir olay biliyorum ki, bu "Şarlatan Profesör" hiçbir zaman, ama gerçekten hiçbir zaman, bu unvanı kendisi kullanmamış, fakat toplum tarafından kendisine hep Profesör diye hitap edilmiştir. Yine haksızlık etmemek ve gerçekten ayrılmamak amacıyla belirtelim ki, bu "Şarlatan Profesör," başka bir suç daha işlemiştir: Utanmandan, her vesile ile, eskiden mensup olduğu Üniversitenin Senatosunun kendisine Profesörlük unvanı verdiğini her yerde, gerekli gereksiz, anlatmıştır. Böylece, işlediği suça, bir Senatoyu da alet etmiştir.

Sayın Başkan, Şarlatan Profesörler grubunu bitirmeden önce, Birleşik Amerika'daki Üniversitelerden birinden "Profesördür" diye kâğıt alamayınca, "aldığı maaş profesör maaşıdır" diye yazı getirerek önce Profesör sonra Dekan olanların da bu gruba girmediğini belirtmeliyim. Bunların Profesörlükleri "çok yasaldır." Çünkü işlemleri yasa ve yönetmeliklere uygun olarak yapılmıştır.

Bu gruba ilişkin son bir söz, **"Profesör Panosyan"** gibi, kendi kendisine unvan vermiş fakat sonra toplumca benimsenmiş olan kişilerle, **"Ordinaryüs Lefter"** gibi, unvanı, doğrudan doğruya toplum tarafından tevcih edilmiş kişilerin durumu hakkında söylenmelidir. Kanımca bu kişiler "sınıflama dışı"dırlar. Çünkü onların hakkındaki profesörlük kararını toplum ve tarih zaten olumlu olarak vermiştir. (Darısı "yasal unvan" sahiplerinin başına.)

Sayın Başkan, büyük bir esefle itiraf etmek isterim ki, bendeniz bu grupta da yer almaktaydım. Daha "bilimsel" bir ifade ile, bir zamanlar "Şarlatan Profesörler" grubunun "ikinci alt grubu"nun "birinci şubesi"ne dahil olduğumu belirtmek isterim. Hatta bu şubenin "tipik" bir temsilcisi olduğum da iddia edilirdi. Fakat literatürde "prototip" mi yoksa "stereotip" mi olduğuma henüz karar verilememişti.

"Yalnız Profesörler"

Bu grupta yer alan "Yalnız Profesörler," hayatta Profesörlüklerinden başka hiçbir özelliği olmayanlardır. Bu nedenle kendilerine "Sade Profesör" de diyebiliriz. Son derece renksiz ve kokusuz bir yaşam sürerler. Üniversitenin gerçek sahipleri bunlardır. Sayıları gittikçe azalan bu kişilerin tüm dertleri, gerçeğe uygun bilgi üretmek ve bu tür bilgileri öğrencilerine aktarmaktır. Ayrıca bazı öğrencilerini kendileri gibi "Yalnız Profesör" yapabilmeyi de amaçlarlar. Toplumun çeşitli "renkleri" ve "kokuları" düşünüldüğünde, bunlara sırt çevirerek, bilim aşkına, köle gibi çalışan bu kişilerin akıllarından kuşku duymamak elde değildir.

Ağababaları **Galileo Galilei** olan bu "Yalnız Profesörler"in bir başka özelliği de, "gerçek" olduğunu sandıkları bilgilerden ödün vermemeleri ve çenelerine de hâkim olamamalarıdır. En büyük suçları da Romen "Bir", Büyük "B", Arap "Bir" grubunda yer alan ve habis nitelik taşıyan şarlatanlara boyun eğ-

memeleridir. Bu yüzden, kendilerinin yalnız akıllarından değil, ruh sağlıklarından da kuşku duyulmasına yol açacak bir biçimde sürekli bela ararlar. Kimi çevrelere göre "mazohistik" olan bu bela arama etkinliklerinde toplum da onlara çok yardım eder. Türkiye'nin hemen hemen periyodik bir düzene kavuşmuş bulunan "bunalım" dönemlerinin maliyeti, mutlaka bunlara ödetilir. Bunalım sırasında yerlerde sürüklenen, kafası gözü yarılan sonra da işlerinden kovulanlar bunlardır. Yine bunalım sırasında itilip kakılan, sonra da hapse atılıp tuvalet temizlettirilenler arasında bunlar bulunur.

Ülkemizi pençesine alan cinayet salgını sırasında, "Yalnız Profesörlerin" bu niteliği bir işe daha yaramıştır: Katiller, cinayet talimlerini ve göz korkutma programlarını bu Profesörlerin canlarını alarak icra etmişlerdir. "Yalnız Profesörler," sonradan bunalımın suçlusu olarak da görülmüşler ve saç-sakal tıraşına tabi tutularak tecziye edilmişlerdir.

"Yalnız Profesörler"in bir bölümü "bilim aşkı" yanında ikinci bir aşk olarak "öğrenci aşkı"nı da belirtirler. Bunlar, sapık düşünce ve davranışları sanki yeterli değilmiş gibi, bir de kendilerini "gençler uğruna" helak ederler.

Sayın Başkan, bir zamanlar "Yalnız Profesörler" grubunda da yer alacak kadar enayi ve sarsak olduğumu büyük bir utançla itiraf ediyorum. Bu nedenle hem aklımdan hem de ruh sağlığımdan ne denli kuşku duyarsanız duyunuz, haklısınız.

"Yök-Kondu Profesörler"

Sayın Başkan, isim babalığını değerli gazeteci Çetin Emeç'in yaptığı "Yök-Kondu Profesörler"e geçmeden önce, isterseniz ipin ucunu kaçırmamak için, sınıflamayı bir kez daha gözden geçirelim: Profesörler âlemi ikiye ayrılır: Romen "Bir", "Profesörler", Romen "İki", "Yök-Kondu Profesörler." "Profesörler" de üç gruba ayrılır: Büyük "A", "Şarkıcı Profesörler", Büyük "B", "Şarlatan Profesörler", Büyük "C", "Yalnız Profe-

sörler." "Şarlatan Profesörler" de iki gruba ayrılır: Arap "Bir", "Unvanlarını Şarlatanlık İçin Kullananlar", Arap "İki", "Unvanlarını izinsiz kullananlar". "Unvanlarını izinsiz kullananlar" da YÖK öncesi ve YÖK sonrası diye küçük "a" ve küçük "b" biçiminde iki alt gruba ayrılır ama, artık burada onun ayrıntısına girmiyorum.

Şimdi geldik Profesörler Âlemi'nin ikinci büyük grubu olan "Yök-Kondu Profesörler"e.

"Yök-Kondu profesör" terimi üniversitelere YÖK-Kondu olarak bağlanan ilkokul, ortaokul, kâğıt fabrikası, doğrama atölyesi gibi kurumlardan Akademik kariyere paraşütle inecek personel için kullanılır. Üniversiteler, eski "Profesörlerden" temizlendikten sonra, yerlerine "Yök-Kondu" profesörler atanacaktır. Atama işlemi için, Üniversitelerin iyice temizlenmesi gerektiğinden "Yök-Kondu Profesörler"in seçimi biraz daha zaman alabilir.

Sonuç ve Sorun

Sayın Başkan, size güvenimin sonsuz olduğunu daha önce belirtmiştim. (Bakınız *Milliyet Sanat*'ın 1 Ağustos 1984 tarihli nüshasındaki "İmza Benim Ama Kabahat Babamın, Sayın Başkan" adlı "makale"). Şimdi bu sonsuz güven içinde size bir soru sormak istiyorum:

Duydum ki, bu "Yök-Kondu Kurumlardaki" on beş yıllık öğretmenler, Üniversitelerimize "Yök-Kondu Profesör" olarak atanacaklarmış. Benim de Üniversite'de geçmiş on yedi yıllık hocalığım var. Acaba başvursam, beni de "Yök-Kondu Profesör" yaparlar mı?

Sayın Başkan, lütfen beni anlayın: Ne "Şarkıcı Profesörlük", ne "Şarlatan Profesörlük", ne de "Yalnız Profesörlük". Bunlar artık beni tatmin etmiyor. İlle de "Yök-Kondu Profesör" olmak istiyorum. Üstelik sesim de güzeldir. İnanmazsanız amcama sorun.

3

DARWIN ÜZERİNE BİR ÇEŞİTLEME: İBN HALDUN'UN VE SPIELBERG'İN TANIKLIĞINDA EINSTEIN'A GÖRE MAYMUNLAR VE MELEKLER

(Evrim kuramı tartışmaları dolayısı ile...)

Her ne kadar bu denemenin başına "Evrim kuramı tartışmaları dolayısı ile..." *diye not düşmüşsem de, yazının ana fikri doğrudan YÖK'e gönderme yapan şu anahtar cümlede yatıyor:* "Günümüzdeki bilimsel düşünce ise maymunlar tarafından Ortaçağ düzeyine geriletilmiştir."

Aslında büyük bir hüzünle görüyorum ki, bundan on yıl önce ne tehlikeleri işaret etmişsem, ne yazık ki hepsi gerçekleşmiş.

YÖK'ün bilimsel düşünceyi engelleyici baskısı ve 12 Eylül Yönetimi ile işbirliği halinde Üniversitelere milliyetçi-mukaddesatçı yöneticileri atayarak, tüm eğitim, öğretim ve araştırmanın ideolojik olarak saptırılmasını sağlaması çok büyük bir tehlikeydi.

Nitekim İmam-hatip okullarının yaygınlaştırılması ile birlikte düşünüldüğünde, bu tutum ülkeyi 1997 yılında neredeyse siyasal olarak da bir "ortaçağ rejiminin" kucağına atıyordu.

Aşağıdaki deneme, o dönemin ünlü filmlerine göndermeler de yapıyor.

Kitap adı gibi verdiğim ***videotheque****, İkinci Ulus Mahallesindeki bir video kasetçinin ismi.*

Gremlinler, Maymunlar Cehennemi *ve* ***E.T.*** *döneminin ünlü filmlerinden.* ***Gremlinler****'in ve* ***Maymunlar Cehennemi****'nin başarılarından dolayı, devamları da çekildi.*

O sıralarda, (aynen bugün olduğu gibi) evrim kuramının eleştirilmesinde, hem de üniversite hocalarından kaynaklanan o denli büyük saçmalıklar yapılıyordu ki, dayanamadım, ünlü yönetmen ***Spielberg,*** *ünlü düşünür* ***İbn Haldun,*** *şarlatan bilimkurgu yazarı* ***Erich Von Däniken*** *ve* ***Einstein*** *arasındaki* olmayan koşutlukları, *birtakım filmler ve* ***İbn Haldun****'un muhteşem kitabı* ***Mukaddime*** *arasındaki örtüşmeler olarak göstererek bu tartışmaları alaya almaya ve bütün bu işlerin sorumlusu olan "o mahluku" teşhir etmeye çalıştım.*

Hani Türkçe'de bir söz vardır: "Dinleyen söyleyenden arif olmalı" derler.

Siz de "benden daha arif okuyucular olarak" Üniversitelerin bu denli seviyesizleştirilmesinden hangi "mahlukun" sorumlu olduğunu yazıyı okuduktan sonra nasıl olsa anlarsınız.

* * *

Annem bir melektir. Ben bir insanım. "O mahluk" ise bir maymundur.

Annemin melekliğinin, "o mahluk"un insana dönüşmesine bağlı olabileceğini düşündükçe, içim sızlıyor. Annemin melek olabilmesi için, niçin illa "o maymun"un da insan olması gerekir anlamıyorum doğrusu.

Üstelik annem, yaşarken de "melek gibi" idi. Yani öldüğü zaman melek olması hiç de şaşılacak bir şey değil. Fakat "o mahluk," yani "o maymun," yaşarken bir "insan gibi" değil ki. Hırsız ve taklitçi bir "maymun." Ne şimdi, ne sonra, ne yaşarken, ne de ölünce insan olması olanaklı. Gerçekten isyan ediyorum, annemin melekliği ile "o maymun"un insanlığının aynı kefeye konmasına, aynı sürecin zorunlu sonuçları sayılmasına. "O maymun" ki sahtekârdır, sahtekârlığı tescil edilmiştir; "o maymun" ki taklitçidir, taklitçiliği tescil edilmiştir; şu anda insan kılığında gezse bile annemin sahip olduğu "evrimleşme" şansına sahip olmaması gerekir.

Annemin Melekliği Niçin O Maymun'un İnsanlık Şansı oluyor?

Diyeceksiniz ki, "annenin melekliği ile 'o maymun'un insanlığı arasından ne ilgi var?" Bunu ben de merak ediyorum. Zaten bu incelemeye de bu sorunun yanıtını bulmak için soyundum.

Aslında böyle bir soruya yanıt verebilmek ancak "bilimsel yaklaşım" ile olanaklıdır. *Günümüzdeki bilimsel düşünce ise maymunlar tarafından Ortaçağ düzeyine geriletilmiştir.* (Bu konuda kuşkunuz varsa, "Maymunlar Cehennemi" adlı filmi hatırlayın. Yine inanmazsanız "Maymunlar Cehenneminden Kaçış"ı da düşünün. O zaman hiç kuşkusuz, haklı olduğumu kabul edeceksiniz). Bu nedenle ben de "bilimsel yanıtı," bir Ortaçağ "bilim adamının" çalışmalarında arayacağım.

Belki şaşıracaksınız ama, Ortaçağ'da bile bilimde "tutarlılık" vardı. Belki daha da çok şaşıracaksınız ama, Ortaçağ'da bile bilimadamları (sonradan **Darwin** tarafından yeniden ortaya atılmış olan) "evrim kuramını" ya da "tekâmül nazariyesini" savunurlardı.

İşte benim sevgili annemin melekliği ile, "o maymun"un insanlığı, bu iki öge yani "evrim" ve "tutarlılık" yüzünden "birlikte mütalâa edilebilir". "Edilebilir" ama gerçekten "edilmeli midir?" Konuya biraz daha yakından bakalım:

İbn Haldun Evrim Kuramı Konusunda Ne Diyor?

Bildiğiniz gibi **İbn Haldun,** bir Ortaçağ bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusu olmak yanında iktisat ve biyoloji bilimlerinin de temellerini atmıştır.

İbn Haldun'a göre tüm evrendeki maddeler (varlık) beş durumda (kategoride) bulunur: Madde, bitki, hayvan, insan, melek. Yine **İbn Haldun**'a göre "Âlemlerdeki her ufkun (sahanın, stage) sonundaki zatlar (ve varlık nevileri), aşağıdan ve

yukarıdan kendisine komşu olan bir zata (ve varlık cinsine) inkılâp etmeye (transformation) tabii bir istidatla müstaittir (istidatlıdır). (**İbn Haldun,** *Mukaddime,* II, Hazırlayan, **Süleyman Uludağ,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1007-1008).

İbn Haldun'a göre, birbirini izleyen madde, bitki, hayvan, insan kategorilerinin üst ucunda yer alan varlıklar, bir sonraki kategorinin alt ucunda yer alan varlıklara dönüşebilir. Yani, "...ve yine bitkiler âleminin son ufkunda yer alan hurma ve asmanın, canlılar âleminin ilk ufkunda yer alan sedef ve salyangoz karşısındaki durumu da böyledir ve yine kendisinde hüner ve idrâk toplanmış olan maymunların fikir ve reviyet sahibi insan karşısındaki durumu da bunun gibidir." (*aynı yapıt,* aynı sayfa).

Maymunun insana dönüşebilirliği konusuna, **İbn Haldun,** niçin girmektedir? Bu sorunun yanıtı, *Mukaddime*'nin değerli çeviricisi, hazırlayıcısı **Süleyman Uludağ** tarafından şöyle verilir: "**İbn Haldun** bir anlık (tafra, mutasyon) için de olsa insanların fiilen melek haline gelebileceklerini izah etmek için bu konuya girmiştir." (*aynı yapıt,* s. 1009).

Nitekim **İbn Haldun** da bu gerçeği, yani insanın meleğe dönüşme gerçeğini şöyle belirtiyor: "Bütün bunlardan dolayı insan nefsinin beşeriyetten insilah ederek melekiyete intikal edebilme istidadına sahip olması icabeder." (*aynı yapıt,* s. 1008).

Şimdi anladınız mı neden benim annemin melekliği zorunlu olarak "o maymun"un insanlığına bağlı biçimde görülebilir? Olay, varlıklar arası genel bir evrim olunca, aynı kural, yani evrimleşme kuralı, maddelere de, bitkilere de, hayvanlara da, insanlara da, meleklere de uygulanır. Ya da kural geçersizdir. "O maymun" insan olamaz ama, benim annem de melek olamaz o zaman. Oysa benim annem gerçekten bir melek.

Peki, bu "evrim" geri dönemez mi? Evrimin geri dönebileceği gösterilebilirse "o maymun" eski yerine geri gider, annemin melekliği de kurtulur.

Meleğe Dönüşebilen İnsan, Maymuna da Geri Dönebilir mi?

İbn Haldun'a göre, Evrim Kuramı, tersine de geçerlidir. Yani aramızda insan kılığında gezen maymunlar bir süre sonra "asıllarına avdet edebilirler." (Laf aramızda, ben annemin melek olmasından bilistifade insana dönüşme fırsatını yakalayan "o mahluk"un da yakında maymunlar arasındaki "seçkin" yerine geri döneceğine eminim.)

İbn Haldun, bu noktayı da açıkça anlatıyor: "...bir an içinde (şimşek çakıp sönme zamanı kadar bir sürede) bilfiil melek cinsinden olabilsin, sonra insan nevinden olan hemcinsine tebliğ etmekle mükellef tutulduğu hususları melekler âleminde telakkî etmiş olduğu halde beşerî (ve cismanî) varlığına dönebilsin." (*aynı yapıt,* aynı sayfa).

Spielberg'in Katkıları

Evrim kuramı **İbn Haldun**'dan sonra uzun bir duraklama dönemine girmiştir. Ne **Darwin** gibi "tanrıtanımazlar", ne **Mendel** gibi "tanrı tanırlar", ne de "genetik bilimi", ciddî bir katkı getirebilmiştir **İbn Haldun**'un bundan altı yüz yıl önce söylediklerine.

Ancak günümüzde, bir başka dâhi, **İbn Haldun**'un bulgularına bazı şeyler ekleyebilmiştir: **Spielberg,** beslenmenin evrim üzerindeki etkilerini incelemiş ve bulgularını, "Gremlinler'in Bir Gecelik Muhteşem Yaşam Öyküsü" adlı çalışmasıyla insanlık âleminin dikkatine sunmuştur. (Bkz: *Gremlins,* Videotheque). Böylece, aslında tatlı, munis, sempatik bir mahlûk olan *Gremlin*'in kötü beslenmeye bağlı olan "canavarlaşma" süreci, **İbn Haldun**'un (sonradan **Darwin**'e mal edilmiş bulunan) evrim kuramına büyük bir katkı olarak, ortaya konmuştur (filmden de hatırlanacağı gibi, *Gremlin*'ler, su ile temas ettikleri anda üreyen gece yarısından sonra yemek yedikleri

zaman "canavarlaşan" ve güneş ışığında ölen bir nevi cici ev hayvanlarıdır).

Burada derhal, **Erich Von Däniken**'in de, **İbn Haldun**'un kuramına önemli katkıları olan bir başka düşünür niteliği taşıdığı belirtilmelidir. Bilindiği gibi **Däniken,** çok eski zamanlarda, Uzaylıların Dünyamızı ziyaret ettiklerini ve bir süre burada yaşadıklarını anlatır. İnsan nesli ile uzaylılar arasındaki kaçınılmaz "melezleşme" sürecini gerçek bir bilimsellikle (!) açıklayan **Von Däniken,** aslında **Einstein**'ın "Birleşik Alan Kuramı" açısından bir yenilik getirmez. Yine de bu kuramın özel bir uygulaması olması bakımından (uzaylı ile insan arasındaki karşılıklı dönüşümü belirttiği için) tarihsel bir misyonu gerçekleştirmiş gözükmektedir. (Bkz: *Tanrıların Arabaları,* İstanbul, Milliyet Yayınları, 1978.)

Spielberg'in dehası, (*Gremlin*'e ek olarak E.T. ile de) **Einstein**'a dayalı olarak **Von Däniken**'in geliştirdiği bu tezin kanıtlanmasından da ortaya çıkmaktadır: Bilindiği gibi, bilim adamları yıllarca maymun ile insan arasındaki "kayıp halka"yı aramışlardır. "Ne maymun, ne insan, ama hem maymun hem insan" olan, evrim sürecindeki "geçiş halkası", bu yüzden tarihe "kayıp halka" olarak geçmiştir. Nitekim **İbn Haldun**'un kuramı, ancak bu halka Avustralya'da bulunduktan sonra, **Darwin**'e mal edilmiştir.

İşte **Spielberg,** insan ile uzaylı arasındaki ilişkileri incelerken, insanlar ile melekler arasındaki "kayıp halka"yı bulmuştur. Dünya kamuoyuna E.T. adı ile sunulan bu kayıp halka "ne melek ne insan, hem melek, hem insan"dır. (Bkz: *E.T.* Videotheque). E.T. ile tanışan insanoğlu artık evriminin ilerdeki halkaları açısından da aydınlatılmıştır.

Einstein'ın Gerçek Katkısı

Bilindiği gibi, **Einstein**'ın "Birleşik Alan Kuramı," **İbn Haldun**'a, **Spielberg** ve **Von Däniken** tarafından yapılan özel kat-

kılara ortam hazırlayan kuramdır. Bu kurama göre tüm kâinat tek bir varlık çerçevesinde algılanabilir. **Einstein** bu kuramı ile madde, bitki, hayvan, insan, melek, enerji arasındaki farkları kaldırmaktadır. Kuramın en önemli özelliği, "vahdet-i vücud," yani tüm kâinatın Tanrı'da, tek bir bütün oluşturması gerçeği üzerine kurulmuş olmasıdır.

Oysa, bilindiği gibi, **İbn Haldun**'un kuramı melekler katında kesilmektedir. Çünkü **İbn Haldun** "Vahdet-i Vücud" anlayışına (kuramına) karşıdır.

Aslında **Spielberg** dünya üzerindeki evrimleşme açısından **İbn Haldun**'un etkisinde kalmıştır. Her ne kadar, Birleşik Alan Kuramını, insanoğlu ile melekiyet arasındaki "kayıp halka"yı bularak (E.T.) kanıtlamaya çalışmışsa da, beslenme ile ortaya çıkan, "evrimleşme yoluyla mutasyon" ürünlerinin, doğal koşullar altında varlıklarını sürdüremeyeceklerini öne sürmüştür. (Bilindiği gibi *Gremlinler* güneş ışığında ölürler.)

Einstein'ın sonradan **Spielberg** ve **Von Däniken** tarafından parça parça kanıtlanan kuramının asıl getirdiği yenilik ise, "Birleşik Alan"ı oluşturan tüm varlıkların "birbirlerine dönüşebilme" özelliğini açıklamış olmasıdır.

Sonuç

Ana ilkelerini ve tarih içindeki gelişimini özetlediğimiz "Evrim Kuramı" açısından en büyük yanılgının **Darwin**'e ait olduğu, bu noktada, açıkça ortaya çıkmaktadır. **Darwin**'in "evrimin geri dönmezliği" ilkesi, tümüyle yanlıştır. **Einstein**'ın da açıkça gösterdiği gibi, nasıl maymun insana dönüşmüşse, insan da maymun'a öyle dönüşebilir. Cladist'lerin, timsahların, kertenkelelerle değil, kuşlarla aynı aileden olduklarını bulmuş olmaları da (bkz: *Newsweek*, April 8, 1985, s. 51) bu dönüşebilirliğin bir kanıtıdır. Nitekim daha altı yüz yıl önce **İbn Haldun** bunu görebilmiştir. **Darwin**'in bu konudaki yanlışı kabul edilebilir ve bağışlanabilir bir yanlış değildir.

Melek Anneciğim, hiç üzülme! Senin "melekiyet mertebesine" erişmen, ne "o maymun"un ne de başka maymunların zorunlu olarak insan mertebesine ulaşmasına yol açacaktır. Hiç merak etme, aynen senin melekler arasına gitmen gibi, her "mahluk" "layık olduğu yeri" mutlaka bulacaktır. Şu sırada ortalarda insan kılığında pek çok maymunun dolaştığına, pek çok insana da maymun muamelesi yapıldığına bakma. Sen değil miydin, "Ne oldum demeli, ne olacağım? demeli," diyen.

Nur içinde yat.

4

MAZOHİSTLİK, SADİSTLİK VE AYDINLIK ÜZERİNE

Türkçe'nin aynı anlama gelen sözcükleri beni hep cezbetmiştir:

Onlarla oynamak, iki ya da daha çok anlamlı sözcükleri, birbiri ardından aynı cümlede, ayrı anlamlarda kullanmak, ya da başka tür dil canbazlıkları çok hoşuma gider.

Kimi zaman, aynı anlama gelen farklı sözcüklerle benzer oyunları yapmaya çalışırım. Bazan da, birbirine benzeyen, ama anlamları farklı olan kelimeleri vurgulu olarak aynı cümlede kullanmayı seviyorum.

Son zamanlarda bir huyum daha gelişti: Aynı anlama gelen eski ve yeni Türkçe sözcükleri, aynı cümlede ya da peşpeşe cümlelerde kullanıyorum ve böylece, dilimizin zenginleşmesine katkıda bulunduğum vehmine kapılıyorum.

Özellikle ***Hocaefendi'nin Sandukası*** *adlı romanımda bu tekniği çok kullandım.*

Aşağıdaki deneme, hem "aydın", "aydınlık" sözcükleriyle oynayan, hem de toplumumuzdaki geleneksel "aydın düşmanlığı"nı kurumlaştıran yönetimlerin tutumuna karşı çıkan, bir yandan da aydınların birbirlerine karşı davranışlarını eleştiren çok yönlü, çok amaçlı bir yazı.

Bilmeyenler için bir not daha: ***Aydınlık*** *dergisi ve gazetesi,* ***Doğu Perinçek*** *ve arkadaşlarının yayın organıdır.*

* * *

Zararlı ve yabancı kökenli "izm"lerin en zararsızı "mazohizm"dir. Bu "izm" tipi, insanın ancak kendine zarar verir.

Sağlığa zararlı olması bakımından biraz "Marksizm"i andırırsa da onun kadar öldürücü değildir. Ancak, eşcinsellik ile birleşip AIDS tehlikesi doğurursa işler değişebilir ama, bu da doğrudan mazohizm ile ilgili bir durum değildir.

Buna karşılık "sadizm" her gördüğü yerde ezilmesi gereken "yabancı kökenli" bir "izm"dir. Üstelik son derece tehlikeli ve zararlıdır. Temelinde başkalarına acı çektirmek yatar. Komünizmin ve kapitalizmin başkalarını "acıtan" tüm öğretilerini bu "yabancı" "izm" içinde bulmak olanaklıdır.

"İZM"lerin En Tehlikelisi

Yukarda adı geçen biri az, öteki ise çok tehlikeli iki "izm" birleşince, ortaya korkunç bir "izm" daha çıkar: Tarihte gelmiş geçmiş "izm"lerin en tehlikelisi, en korkuncu ve en zararlısı olan bir "sentez"dir bu yeni "izm".

Yabancı terimleri sevenlerin ukalaca bir tavırla, dillerini ağızlarının içinde yuvarlayarak telaffuz ettikleri bu "izm" "sado-mazohizm"dir.

Ben bu "ukalalıkları" sevmediğim için, bu "izm"in Türkçe'sini söyleyeceğim. Her ne kadar, ürettiğim bu terim (çünkü terimi bendeniz ürettim, âcizane) Türk Dil Kurumu tarafından henüz onaylanmadı ise de, "kurumlanan" Türk Dili açısından fazla bir sorun çıkacağını sanmıyorum. Çünkü, ürettiğim terim, "kurum tutma" veya "kurum bağlama" eylemine tümüyle uygundur. Bu nedenle, "Kurum"un yeni yöneticilerinin bu çabamı belki de resmi bir biçimde ödüllendireceğini bile umut ediyorum.

"Sado-mazohizm"in Türkçesi "Aydınlık"tır. Aslında her iki dilin, yani hem Öztürkçe'nin hem de Yabancıtürkçe'nin mantığına göre bakıldığında bu ifade ve bu karşılık tam doğru olmayabilir. Belki de doğru mantığa göre, tam doğru ifade, iki türlü olabilirdi: Ya "sado-mazohistlik" karşılığı olarak "aydınlık" veya "sado-mazohizm" karşılığı olarak "aydınlıkçılık".

"Jargon" Sorunu

Efendim, biliyorsunuz, özel bilgi alanlarının özel dilleri olur. Bu dillerin adına "jargon" denir. İşte psikopatoloji ve psikiyatri açısından da, sosyoloji ve siyasal bilim açısından da, "izm"lere ilişkin "jargon" çok çeşitli sorunlar doğuruyor.

Hemen belirtmeliyim ki, "Aydınlık" ya da "aydınlıkçılık" sendromu, bir zamanlar (daha doğru bir tarihsel deyişle "iki zamanlar") çıkmış olan "Aydınlık" adlı dergi/gazete ile uzaktan yakından ilişkili değildir.

"Aydınlık" sendromu, apartmanların tuvalet, banyo ve mutfak gibi bölümlerinin baktıkları ve "koku çıkarıp", "hava aldıkları" bölümle de ilişkili değildir. Her ne kadar gerek "koku çıkarmak", gerekse "hava almak", "aydınlık" sendromunun olağan özelliklerinden ise de, bu sendromun en belirgin niteliği olan "hava atmak", apartman aydınlıklarında pek görülmez.

Türkiye "Aydınlık" İçin İdeal Bir Ortam'dır

Temelinde, gerek başkalarına gerekse kendine işkence etme ve bundan zevk alma eğilimine dayalı olan "Aydınlık" için Türkiye, tarihsel, toplumsal, siyasal ve kültürel olarak ideal bir ortam sunmaktadır.

Örneğin, hiçbir ülkede, insanlar, "aydıncılık" oyunu içinde "aydın" geçinenleri bu denli kınamazlar. Devlet büyüklerinden, eski ve yeni siyasal parti yöneticilerine kadar, herkes Türkiye'nin başına gelenlerden dolayı "aydınları" suçlamaktadır. Bu suçlamaları ciddi bir sınıflamaya tabi tutunca, insan derhal YÖK'ün kerametini de anlamaktadır: Sistem, bu denli "bela" olan "aydınlardan" kurtulmak için YÖK'ü icat etmiştir.

Hiçbir ülkede, "aydınlar" birbirlerine bu denli saldırmaz, birbirlerini bu denli hırpalamaz ve hatta birbirlerini bu denli "ihbar" etmezler. Türkiye'de sağ ile sol arasında hemen hemen hiç görülmeyen bir "uyum" yalnız "aydınlığa saldırı" eyleminde gözlenebilir. Sağ düşüncenin liderlerinden **Mümtaz Tur-**

han ile sol düşünce mensubu gözüken Yalçın Küçük, aydınları "küçümsemekte," "eleştirmekte" ve onlara "doğru yolu göstermekte" tam bir uyum içindedirler. Kendileri de ciddi bir "aydınlık" sendromu sergileyen bu yazarlar, biraz evvel sözünü ettiğimiz devlet ve parti büyükleriyle aynı paralelde, Türkiye'nin "aydınlıkçılık" için sunduğu enfes ortamın gelişmesine büyük katkılarda bulunmaktadırlar.

"Aydınlık" ve "Hainlik"

Türkiye'nin uzun bir süredir sergilediği bu "sadomazohistik" "gelişme ortamı" son dönemde, "aydınlara" "hain" damgasının vurulmasıyla, doruk noktasına erişmiştir.

"Aydın" olanlar, yani "aydınlıkçılar," aydın olmayanlar yani "gayri aydınlıkçılar" ile el ele ve uyum içinde, kendilerinin dışında kalan ve *kendileri gibi düşünmeyen* tüm benzerlerine, "hain" demek konusunda anlaşmışlardır.

Türkiye'de artık "ben farklı düşünüyorum" demek zahmetine katlanmanın gereği kalmamıştır: Doğrudan doğruya, tek kelime, "hain" sözcüğü, bu uzun cümlenin işlevini yerine getirmektedir.

Ayrıca, bu "tek sözcük," o uzun cümleye ek olarak, "benden farklı düşünmek ihanettir" gibi bir yan cümleyi de kapsadığı için çok daha "işlevsel" olmaktadır.

Vurun Kahpeye

Tam bu noktada **Halide Edip Adıvar**'ın büyük dehası ve zekâsı, edebi gücünü bile aşan bir toplumbilimcilik içinde pırıl pırıl ortaya çıkmaktadır: *Vurun Kahpeye* adlı kitabın ölümsüzlüğü, Kurtuluş Savaşımızı simgelemesinde değil, "aydın düşmanlığını" sergilemesindedir.

Dünün yobazları yalnızca din alanında görülüyordu. Bugünün yobazları ise her alanda egemen. Ve hep bir ağızdan haykırıyorlar şimdi: "Vurun aydına!..."

5

LİSE SONUNA DEK YAŞAM ÖYKÜSÜ

Bir zamanlar ünlü yazarların yaşam öykülerini kendi kalemlerinden yayınlamak çok moda idi.

Aslında şimdi de öyle galiba.

Ama artık edebiyat dergileri, kitapların ilk baskılarının 5.000 olduğu yıllardaki gibi çok satmıyor.

Kitapların ilk baskıları nasıl 2.000'e düştü ise, edebiyat dergilerinin okuyucu sayısı da öyle azaldı bugünlerde.

Toplumumuzu ve gençliği "depolitize" etmeye çalışanlar sevinsinler; çünkü, depolitizasyonu bilmem ama, dekültürüzasyon büyük bir başarıyla tamamlandı.

Ben ünlü bir yazar değildim ama, ***Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*** *Türk Dil Kurumu ödülünü,* ***Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*** *de Hürriyet'in Sedat Simavi Ödülünü alınca, benle de konuşmalar, mülakatlar yapılmaya, edebiyat ve sanat dergilerine yazılar istenmeye başladı.*

İşte aşağıdaki "özyaşam öyküsü" denemesi bu sıralarda kaleme alınmış bir yazı.

Benim çocukluğum ve lise sona dek anne-baba ailesiyle birlikte geçirdiğim yaşamım, sonu ikili bir ölümle trajik bir biçimde gelse de, çok mutlu, çok dolu idi.

Türkiye'de pek az kişiye nasip olmuş bir "kültür ve edebiyat çevresi" ile büyüdüm.

Yine Türkiye'de pek az kişinin tadabildiği doğal çevre keyfini içime sindirerek geliştim.

Sigarayı bütünüyle bıraktığım bugünlerde, eski yazdığım satırlara ekleyecek çok fazla bir ayrıntım yok.

Denemede adı geçen kişilerin hepsi ünlü. Tanımayanlar

*varsa, **Necatigil**'in veya **Kurdakul**'un yazarlara ilişkin sözlüklerine bakabilir.*

Ama hem bu kitabı, bu sayfaya dek okuyacak denli meraklı olan hem de bu isimleri bilmeyen bir okuyucunun var olabileceğini tahmin edemiyorum.

Gene de siz, o sözlüklere bir bakın. Belki, adı geçen kişiler hakkında bilmediğiniz bir ayrıntı daha öğrenir, şaşırırsınız.

* * *

1941 yılının 13 Ekim gecesi sabaha karşı İstanbul'da Amerikan Hastahanesi'nde doğdu. Yirmi üç yaşında Birleşik Amerika'ya gidene dek, kendisini 13 Kasım tarihinde doğmuş sandı. Çünkü, annesi, sözlü olarak; "13 Kasım'da doğdun" demişti. Anlaşılan annesi, "Birinci Teşrin"i yeni Türkçeye çevirirken yanılmıştı.

Aslında yanlışlığı, ancak Birleşik Amerika'da, otomobil ehliyetini vize ettirme tarihi olarak, doğum tarihini kullanma kuralı sonunda fark etmişti. Hem de Amerikalı polislerle, "hayır ben Ekim'de değil, Kasım'da doğdum' diye tartışarak. Sonunda, pasaport ortaya konulunca utanmıştı. Utanmıştı ama ikna olmamıştı. Nüfus kâğıdına baktı. Tarih aynı. Annesine sordu: "Nüfusta ne yazıyorsa o doğrudur," yanıtını aldı.

Önemli mi diyeceksiniz? Önemli. Hem de çok. Yirmi üç yaşına dek "akrep burcunda" olan birisinin Yirmi üç yaşından sonra "terazi burcuna" geçmesine ne buyurulur?

Burçlara filan inanmaz ama. Yukardaki olayı da (ki olay tümüyle doğrudur) burçlar konusundaki saçmalığı vurgulamak için anlatır.

Doğduğu sırada, babasının babası Raşit Efendi öldü. Bu yüzden kendisini ve annesini hastaneden çıkarmak teyzesine kaldı. Çünkü, babası, babasının cenazesini kaldırmakla meşguldü.

Nefret ettiği (ve sonradan kendi çocuklarına da koyduğu)

"göbek adı" geleneğinin kapanına böyle kısıldı: Ölen dedenin adı kendisine verildi. Niyet **"Raşit"** idi ama, nüfus memuru yeni yazı ile **"Reşit"** yazdı. Böylece, **Emre Kongar** doğuştan "Reşit" oluverdi.

Hastaneden çıkınca geldiği ev, Çarşıkapı'da bir apartman dairesi idi. Aslında, "doğduğu ev"de denilebilecek olan bu ev, Yeniçeriler caddesi ile Sinekli Medrese sokağının kesiştiği noktada, adı "Pekit Evi" olan üç katlı bir apartıman dairesiydi. (Bu satırların yazıldığı sırada, "*restore edilerek*", *Emniyet Sandığı*'na dönüştürülmüş).

Tramvay, arnavut kaldırımlı dar sokaklar, kasap ve meyve satıcıları ve "kapalı çarşı". Hep kent yaşamının anıları.

Kır yaşamı ise, Çengelköy ve Vahidettin'in köşkü ile belleğe kazılmış. Çam ormanı. Meyve bahçesi. Dehlizler. Havuzlar. Mağaralar. Ihlamur kokusu. Aşk. Son ikisi (aşk ve ıhlamur kokusu) birbirine karışmış.

İlkokul Çarşıkapı'da, Balîpaşa ilkokulu. Ya da daha sonraki ismiyle 47. İlkokul. İlk iki yıl burada okuyor. Öğretmeni **Nigâr Hanım.** Kızı var aynı sınıfta. **Serpil.** Herkes **Serpil** ile **Emre**'nin birbirlerini sevdiklerini söylüyor.

Anne de, baba da ikişer okulda çalışıyorlar. Evde çocuklara bakmak için bir evlatlık var: **Zeynep abla.** Gerçek bir "evlatlık" ama. Nitekim, 1949 yılında, anne, kendi eliyle evlendiriyor **Zeynebi.**

Kaldı mı çocuklar ortada! Ev işlerini kim yapacak? Çocuklara kim bakacak? Haydi yatılı okul. Baba'nın çalıştığı ikinci okul, Selaniklilerin yönetimindeki Şişli Terakki Lisesi. Büyük bir ücret indirimi uygulanıyor ve çocukların ikisi de oraya veriliyor. **Reşit Emre Kongar,** ilkokul üçüncü sınıftan başlayarak 194 Emre Kongar oluyor. Taa, lisenin sonuna dek. Bir "numara" ile özdeşleşmek. Müthiş bir şey bu. Sonraları **Orwell**'i filan okuyunca işin dehşetine daha çok varıyor. Kişiliksiz, renksiz, fabrikasyon usulü bir "numara".

Okul hem yatılı, hem karma. Dostluk, vefa, arkadaşlık, da-

yanışma duyguları bu çerçeve içinde gelişiyor. İspiyonculuk, yağcılık, döneklik de hep "grup normu" olarak yadsınan, tiksinilen kavramlar olarak benliğine kazılıyor.

"Hoca çocuğu" olduğu için, başarıları daha da dikkatle izleniyor: Aynı derecede başarılı olanlardan daha çok göze batıyor. Fakat, her yıl "iftihar listesi"ne geçmek söz konusu değil. Çünkü, pek çok yıl, disiplin kuruluna çıkıp, ceza alıyor. Kimi zaman kendi yaptıklarından, kimi zaman da "sınıf mümessili" ya da "talebe teşkilatı" sorumlusu olarak, yapılanların hesabı kendisinden sorulduğu için.

"Talebe teşkilatı" çok önemliydi okulda. Şişli Terakki Lisesini yönetenler bir "özyönetim" usulü bulmuşlar. Gerek gece "mütalâalarına" gitmek, gerek yatakhanelere giriş çıkışı denetlemek, gerekse öteki işlevlerin düzenini korumak için öğrenciler kendi aralarında örgütlenmişler. Her sınıftan bir ya da iki temsilci "Talebe Teşkilatı"na seçiliyor. Sonra bunlar kendi aralarında toplanıp bir başkan seçiyorlar. Her üst sınıf temsilcisi, başkan tarafından daha küçük sınıflardaki disiplini sağlamakla görevlendiriliyor. "Mütalâalar" sınıf sınıf olduğundan, küçük sınıfların başına büyük sınıflardan "ağabey" gidiyor. Başkan ise, tümünü denetliyor.

Ortaokul birinci sınıftan başlayarak, her yıl "talebe teşkilatına" seçiliyor. Bu seçim sonuçları aynı zamanda sınıfın "babalarını" da belirlemiş oluyor. Yani "sözü geçenleri".

"Babalık" uğruna sigaraya da alışıyor. Çünkü büyük teneffüslerde "babalar" tuvalette toplanıp sigara içiyorlar. Okul idaresi ile yapılmış olan "centilmen anlaşmasına" göre, tuvalete, yalnız "lise sonlar" giriyor ve başkasına izin vermiyorlar. Yalnız küçük sınıflarda da olsalar, "babalar" hariç. Yani tuvalete girip sigara içmek, bir nevi "rüştün ispatı" okulda. (On beş yaşında başladığı sigarayı ancak yirmi beş yıl sonra, 15 Şubat 1981 yılında bırakabilecek!)

Kızlar var okulda. Güzel kızlar. Zengin kızlar. Yatılı kızlar. Gündüzlü kızlar. Çok ilginç bir gelişim oluyor yaşamında. On

on dört yaşına dek duygusal deneyimler okulda, fiziksel deneyimler, yazları Vahidettin'in köşkünde yaşanıyor. (Neden acaba? Okulun yakın ve ciddî denetiminden dolayı mı?)

Sonra, birden lise yıllarında ikisi birleşiyor. Fizik ve duygu aynı kişi üzerinde odaklaşıyor. Bir süre için ancak. Ama, sonsuz sanılan, hiç bitmeyecek sanılan birkaç yıllık bir süre. Az kalsın, tahsilin durmasına yol açacak trajik, traji-komik ve dramatik olaylarla dolu bir süre. "Tam gaz" yaşanan, dolu, dopdolu gençlik (daha doğrusu, "çocukluk") yılları.

Lise yıllarının belirgin teması "aşk" değil aslında. "Ölüm". Önce, ağabey. 1935 doğumlu **Engin Kongar.** Eskrimci, boksör, atlet, kürekçi, yüzücü, dağcı. Yazar, ozan, karikatürist, çevirmen. Teknik Üniversite Mimarlık son sınıfta. Ölümsüz bir tanrı. Daha doğrusu bir yarı-tanrı. Çünkü, iyi yiyor, içiyor, seviyor. Ama ölümsüz.

Ölümsüz, dağdan düşüp ölüyor. Ölen 21 yaşında. Kalan 15. O günden beri, "ölüm" her şeyde ve her yerde. Çalışırken, sevişirken, okurken, müzik dinlerken. Hatta yıllar sonra evi polis tarafından korunurken bile. (Türkiye'nin cinayet çılgınlığını yaşadığı 1975-1980 yıllarında **Bedrettin Cömert** öldürüldüğünde tahkikat "niçin **Emre Kongar** değil de, **Bedrettin Cömert"** diye başlamıştı.)

Ağabeyin ölümü bir dönüm noktası. On beş yaşın tüm romantizmine, tüm dinamizmine, "ölüm"ün kazıldığı bir dönüm noktası. Yıllar boyunca, arkasından atlı kovalarmışcasına, günde on altı saat çalışmasının sırrı burada. Dünya malını önemsemeyişinin ilkesi burada. İnsanları (özellikle meslektaşlarını) sevmesinin nedeni burada. Sevgiye saygı, aşka saygı, buradan kaynaklanıyor.

Spor sevgisi de ağabeyden. (Yıllardır her sabah jimnastik yapar.) Okuma sevgisi, yazma tutkusu ağabeyden. (Yoksa anababadan mı?) Ölümlülük bilinci ve duygusu kesinlikle ağabeyden ama. (Bilinç ayrı, duygu ayrı işlev sahibi. Biri beyine, öteki kalbe yönelik. Biri çalışmaya, öteki sevmeye itekliyor.)

Lise'deki tek ölüm ağabey değil. İki yıl sonra, son sınıfa geçtiği yaz sonu, baba da, (ağabeyin acısına dayanamayıp) terki dünya eyliyor. (Şimdi İstanbul Üniversitesi Rektörü olan **Cem'i Demiroğlu**'nun kollarında).

Baba ölünce ailenin dengesi iyice bozuluyor. Yatılılık da son buluyor. Anne yalnız kaldığı için, lise son sınıf "nihaî" olarak okunuyor.

Ağabeyinin ölümünü on gün, babasının ölümünü ise, bir gün sonra öğreniyor. "İdealist felsefe"den yana değil ama, her ikisi de, öldükleri gün değil de, öldüklerini öğrendiği gün öldüler onun için. Bu, özellikle babası için doğru. Çünkü haberi aldığı öğleden sonra'nın sabahı (ki babası öleli on beş saat kadar olmuş), arkadaşı **Can İren** ile birlikte, yaşamının en güzel anlarını Kireçburnu'nda Boğaz'ın Karadeniz girişindeki bulutları seyrederek yaşıyor. (**Demir Özlü**'nün *Bir Uzun Sonbahar*'ındaki Tan.)

Babası öldüğünde gösterdiği tepki çok ilginç: "Konuştuğu" kıza, "ayrılalım artık" diyor. Gerekçesi de artık "ciddi işlerle" uğraşmak zorunda olması. Daha sonra da aynı kıza "evlenelim" diyor. Yine aynı gerekçe ile. (Sonra ayrılıyorlar kızla. Yıllar sonra bir hastane koridorunda karşılaştıklarında şaşırıyor: Aynı yüz, değişik vücut.)

Ortaokul yılları, ilk edebiyat sevgisinin filizlendiği yıllar. Şimdi **Memet Fuat** ile evli olan **İzgen Hanım**'ın ilk hocalık yılları. Çok etkileniyor. İlk dil bilincini **İzgen Hanım**'dan alıyor. (Yıllar sonra Türk Dil Kurumu "Bilim Ödülünü" aldığında *Türk Dili* için **Füsun Altıok** ile yaptığı konuşmada bunu vurguluyor.)

Behçet Necatigil, Zeki Ömer Defne, Nihat Sami Banarlı, Sırrı Dadaş Bilge, edebiyat hocaları arasında. **Nihat Sami Banarlı,** derslerinde "hangi şair topraktan, güneşten, yağmurdan ekmekten söz ederse, komünisttir" diyor. **Picasso**'nun, Batı'nın klasik resim anlayışını bozmak için her yıl Sovyet Rusya'dan milyonlar aldığını anlatıyor.

Can ile birlikte "Edebiyat matineleri" düzenliyorlar. (Hani şu **Attilâ İlhan**'ın sözünü ettiği matineler. **Attilâ İlhan** yok ama, **Orhan Hançerlioğlu** var.) Aslında amaç konuk çağırmak falan değil. Can kendi şiirlerini, Emre de kendi düzyazı denemelerini okumak için düzenliyorlar matineleri. (Kızlara daha iyi fors oluyor bu arada.)

Can ile ortak anıları çok fazla. Okul dışında da arkadaşlıkları sürüyor. Büyükdere-Sarıyer'de buluşuyorlar yazları. Beyazpark'ta denize giriyorlar. Esmer güzelini kim tavlayacak diye iddiaya girişiyorlar. (İddiayı Can kazandı. Fakat kız sonra başkasıyla nişanlandı.) Gece yarısından sonra, şiir ve **Sait Faik** konuşuyorlar. Her ikisi de günce tutuyor. (Benimkiler kayıp. Onunkiler ne oldu acaba?)

Sonra **Can**'ın Şişli'deki evi. Yine Edebiyat. **Sabahattin Kudret Aksal**'ın bir oyunu üzerine tartışmalar. Yine kızlar. Yine bir kız üzerine iddia: İlk kim öpecek? (Sonuç her ikisi için de başarısızlık. Kıza hemen damga vuruluyor: Frijid.)

Demir Özlü'nün *Bir Küçük Burjuva'nın Gençlik Yılları* da, *Uzun Bir Sonbahar*'ı da, yaşanan yılların yanında renksiz ve seyreltik kalır. (Seyreltik, "yoğun" kelimesinin zıddı olarak). Yani bizimki daha renkli, daha yoğun. (Aslında, *Demir*'in kitapları çok güzel. Ama gerçek yaşam daha da güzel.)

Yatılı olduğu için okul anıları ile aile anıları çok farklı. İç içe değil. Sanki eşzamanlı bile değil, sanki iki ayrı kişilik. İki ayrı yaşam. Bir yanda okulda eğitilen, "sosyalize" edilen bir öğrenci. Öte yandan, aile ve komşular arasında yetişen bir çocuk.

Babaanne, titiz. Kartal'daki eve ayakkabı ile girmek yasak. Oysa, bayramlıklar hem yeni hem temiz. Ama yine de çıkarılacak. Zaten bayramdan bayrama görüşülüyor.

Ne de çok akraba var: Anneanne Tevekkül'de (Haseki hastanesi civarı). Bir teyze Bakırköy-Yenimahalle'de. Bir teyze Çengelköy'de. Bir hala Kadıköy'de. Özet olarak bayramlarda Bakırköy'den Kartal'a dek İstanbul'un iki banliyösünün ileri noktaları arasında gidip geliyoruz.

Anneannenin Tevekkül'deki iri Malta taşı döşeli evinin bahçesinde incir var. İri, güzel, sulu incirler. Hem de Malta eriği. Onlar da güzel. Ya Trabzon hurmaları! Aman Allahım. Tadına doyum olmuyor. (Pek doğal olarak Vahidettin'in köşkündeki meyve bahçesinin yanında, bütün bunların sözü bile olmaz.)

Çarşıkapı'daki evde **Yahya Kemal**'li, **Nurullah Ataç**'lı anılar. (İkisi hiçbir zaman bir arada değil tabii.) **Yahya Kemal**'in sofralarında **Ercüment Batanay** tambur çalardı. (Türk Dili'nde **Salâh Birsel**'in bir kitabı üzerine yazdığım bir yazıda **Batanay**'ın "ud" çaldığını söylemişim. Ne ayıp.)

Ömründe "kahve"ye gitmediği için tavla ve briç bilmez. Beziği babasından, pokeri amcasından (bir dönemin ünlü Türk Müziği sanatçısı **Ekrem Kongar**) öğrendi. Henüz on beş yaşındayken, yabancılarla oynadığı bir oyunda o zaman kendisi için bir servet olan yüz elli lirayı kaybetti. "Çapraza" alındığını fark ettiği zaman çok geç olmuştu. O zamandan beri, oyunda babasına bile güvenmez. (Nitekim yıllar sonra, bir doçent arkadaşının kâğıt çaldığını, kırk yıllık arkadaşlarının "kare"sinde o yakalamıştı. Otuzundan sonra oyunu bırakmasının altında yatan öge, belki de zaman darlığı değil de, bu gibi "soğutucu" olaylar.)

Babası içerdi. Kırkından sonra başlamış içmeye. **Yahya Kemal**'in sofrasında. Özellikle ağabey öldükten sonra, içki artık bir tutkuya ve hastalığa dönüştü. **Vehbi Bey** amcanın deyimiyle (**Yahya Kemal** çevresinden Prof. **Vehbi Eralp**) "babası ağabeyinin ölümünden sonra yavaş yavaş intihar etmişti." Bu yüzden içkiyi pek sevmez. Hele babasının kullandığı rakıya karşı uzun süre soğuk ve kuşkulu davrandı. (Hâlâ da içkiye, kullanırken bile, "düşman" gibi bakar.)

Boğaz'da sandal sefaları. Kızlar. İçki (O zamanlar "Çubuk" şarabı içilirdi. 125 kuruş. Filtresiz, sarı paketli Yeni Harman sigarasının 40 kuruş olduğu yıllar. Zaten filtreli sigara yoktu ki).

Lise birinci sınıfın yazında, uzun yol kaptanı olan dayısının gemisiyle Amerika'ya gitti. Bir şilep gezisiydi bu. Üç ay sürdü. Bir ay yolda. Bir ay Türkiye'deki limanlarda. Bir ay Amerika'daki limanlarda.

"Blujean" modasının o zaman da egemen olduğunu anımsıyor şimdi. Ama çok, çok küçük bir "mutlu azınlığın" izlediği bir moda. İnanılmaz bir rastlantı ile O da bu "mutlu azınlığın" içine girivermişti. (Koskoca herif olduktan sonra bile bluejean sevmesinin altında belki de bu ilk izlenimler yatıyor.) Hem de bizzat Amerika'dan eliyle aldığı bir bluejean ile. 16 yaşının süksesini düşünün. Hem de zengin çocuklarının arasında. (Kadın-kız, giyim-kuşam, kumar-içki, onun için lise döneminin tutkuları. O dönemde tatmin edilmiş oldukları için, sonraki yaşamında rahat) (MI ACABA?).

Amerika ilginç. Fakat şilep daha ilginç. 1957 yılı, Türkiye için yokluklar yılı, gemi Türkiye karasularından çıkar çıkmaz, kahveler, konserveler çıkıyor. Her türlü yiyecek içecek. Sonra yolcular: "A" hanım!

Amerika: Galveston plajları. İlk yabancı kız arkadaşlar. (Yıllar sonra mektuplar sürdü) New York. Özgürlük anıtı. Empire State. (Yıllar sonra karısına yol göstericilik yapmıştı aynı binanın tepesine çıkarken). Akdeniz güneşi ile öylesine yanmıştı ki, Mobil kentinde zenci sandılar. Başı belaya giriyordu. (Yine de yabancı diyarlarda tek başına yürümesini sever. 1979'da Roma'da tek başına sabaha dek dolaştığı gibi.)

Lise döneminin bitişini simgeleyen olay. Ankara'daki Siyasal Bilgilerin giriş sınavını kazanması.

İstanbul'da son eylem: Köprü'den bir Sarıyer vapuruna bindi. Kış güverteye çıktı. Son günüydü İstanbul'da. Bütün işler bitirilmiş, bütün hesaplar görülmüştü. Yerinden hiç kımıldamadı. Vapur Kavaklar'dan yine Köprü'ye döndü. Çengelköy, Büyükdere, Sarıyer, Arnavutköy, Eminönü, Emirgân. Hep anı dolu. Ağabey, baba, **Can** ve kızlar. Hepsi geride artık. İlerde yepyeni bir çevre, yepyeni bir kent, yepyeni bir serüven var.

Vapurdan indi. Geçmişini terk ediyordu. Ailesini, arkadaşlarını, aşklarını. Gözlerindeki yaşları sildi. Yapayalnızdı. Çevresindekilerin bir kısmını ölüm alıp götürmüştü. En değerlilerini. Geri kalanları da o bırakıyordu. (Şapşal! Hiçbir şeyi bırakamadığını şu an o kadar iyi anlıyor ki!)

6

BİR ÇÖZÜMLEME ÇABASI

Toplumla ve insanla ilgili bilgilerim çoğaldıkça, kendi irademle yaptığımı sandığım pek çok şeyin ya genetik ya da eğitime bağlı olarak ailesel veya toplumsal olduğunu öğrendim.

İşte aşağıdaki deneme, kendi geçmişim hakkında, bu ögeleri çözümleme çabası.

Şimdi bir kez daha okudum: Çok dürüstçe yazılmış.

Belki de aynı çabayı göstererek kendini tanımak isteyenlere örnek olsun diye.

Bu arada bir ipucu daha vereyim okuyucuya kendi hakkımda: Çocukluğumdan beri değişmeyen en güzel, en sürekli, en etkili rüyam, uçmak. Üstelik, kanatlarımı, yani kollarımı çırparak, yükselme yeteneğimi ağaçların ve binaların tepesine yükselmek için kullanarak uçmak, ve sonra hareketsiz kalıp aşağı doğru pike yapmadan, tatlı bir eğimle süzülmek.

* * *

Oluşum'un "Dağar"ı için yazı yazmaya başladı. Düşündü bir an: Özeleştiri mi yapmalıydı? Yönetici ya da politikacı değildi ki özeleştirinin anlamı olsun. Yoksa nesnel bir biçimde yaptıklarının öyküsünü mü anlatsa? Bu da övünme kokusu taşıyacak, tatsız olacaktı.

Kendisini çok etkileyen anılardan birini anlatsa... Ya da hızla yok olup giden fizik çevrenin otuz yıl önceki izlenimlerini aktarsa...

"Dağar"ın amacı neydi ki? Bir kişiyi okuyucuya tanıtmak. "Peki sen kendini yeterince tanıyor musun?" diye sordu. Yanıt: "Eh, oldukça!" O zaman bir irdeleme sorusu çıktı ortaya: "Öyleyse, her yaptığının nedenini biliyor ya da istemediğin hiçbir tutum ve davranışta bulunmuyor musun?" Yanıt çok acıklı: "Özdenetimimim çok yüksek. Çevremle tüm ilişkilerim sürekli bilincimin titiz egemenliği altında. Ama yine de, elimde olmadan yaptığım çok şey var." "Peki ya bilerek, isteyerek yaptıkların, neden öyle yapıyorsun da böyle yapmıyorsun?"

"Evet, evet. 'Dağar' için yapılacak en iyi şey, geçmişin karanlıklarına ve bilinçaltının cangıl'ına dalmak," dedi ve bir adım geri çekildi: geçmişini ve bilinçaltını çözümlemeye başladı.

Annesi ve babası büyük aşk yaşamışlar. Arkadaşları "zamparalığa" çıkarken, babası meyhanede bir büyük rakının başında "Ah **Mesude"** diye nara atarmış (Uzun yıllar Işık Lisesi Müdürlüğü yapan **Sacit Bey** Amca'dan).

Yani bir "aşk izdivacı". Tam evleneceklerken, baba verem olmuş. (Ya da onların terimiyle "zafiyet" geçirmiş.) Anneye mektup yazmış, "beni bırak" diye. Yanıt gelmiş anneden, "ben hayatımda bir kez severim ve ebediyen severim." (Anneden naklen.)

İnsana ve aşka saygısı buradan mı kaynaklanıyor acaba? (Doğumdan önceki olayların etkisi değil de, onların, bilincine kazıla kazıla anlatılmasından belki de.) Ya vefa? Yaşamın en önemli duygularından biri saydığı "vefa" acaba yalnızca toplumbilimci olmanın verdiği bilincin öğrettiği bir ilke mi, yoksa bilinçaltının derinliklerine işlemiş bir aşk öyküsünün kalıntıları mı?

Savaş yıllarının en yoğun anıları. Ekim 1941'de doğmak üzere iken, Nazilerin Yunanistan'ı işgali. İstanbul'un boşaltılma girişimleri. Anne-baba kafa kafaya verip düşünürler: "İstanbul giderse, ülke mi kalır? Ülke giderse biz (biri karında biri altı yaşında iki çocukla) kalmışız ne olacak?" Sonuç: yerlerin-

den kıpırdamazlar. Tıpkı, Türk Yunan sınırında kıpırdamayan Nazi orduları gibi.

Toplum olaylarını sürekli bireysel olayların önüne alma eğilimi acaba bir "meslek hastalığı" mı? Yoksa, yetiştiği ortamın bilinçaltına kazıdığı izler mi?

İlk yaşam izlenimi bir düş. Uykuda görülen gerçek bir düş (Sonraları uyanıkken de "düş görme" ve "düş kurma" alışkanlıkları çok gelişiyor): Çengelköy tepelerinde, Vahdettin'in köşkünün bayırlarında, ceviz ve incir ağaçlarının üzerinde uçtuğu düşü. Tıpkı bir kuş gibi uçuyor, kanat yerine kollarını oynatarak. Yükselmek istediği zaman birkaç kol çırpışı. Sonra aşağı doğru tatlı bir eğimle süzülme. Ağaçların tam üstünde yeniden birkaç kanat çırpışı ve yeniden yükselerek uçuşa devam. Müthiş bir özgürlük duygusu. Korkunç bir rahatlık.

O denli iz bırakmış bir düş ki, mutlaka çok tekrarlanmış. Büyüyünce düş yorumlarına bakıyor. Bir ipucu yakalayamıyor. Acaba bir psikiyatr'a mı gitse. Ama hasta değil ki. Gülerler adama.

Somut yaşam, annenin sıcaklığında simgelenmiş. İlk gerçek izlenimlerde tek kişi anne. Ne baba var, ne ağabey (Hayretle bu gerçeğin, ilk kez şu anda farkına vardığını görüyor: Annesi 70 yaşında öldükten altı yıl sonra). Çarşıkapı'daki evde (Yeniçeriler cad. Pekit apt. 97/1) yatak. Sabah. Anneyi "muhasara" ediyor. Tıpkı, kedi yavrularının oynaşması gibi. Sonra ılık bir güven duygusu. İyi, kötü, güzel, çirkin, hiçbir koku yok. Yalnız ılık bir ten. Ve güvenlik. (İnsana duyduğu sevginin altında bu mu var acaba? Peki ya babadan ve ağabeyden "gizlice" anneyi tekeline almanın "bencil" ve "ben-merkezci" sonuçları?)

Sonraki somut izlenimler karışık: Kimi zaman Vahdettin'in köşkünün doğası, kimi zaman Çarşıkapı'daki evin odaları ve Bâlîpaşa İlkokulu'nun sınıfları (47. İlkokul).

Çengelköy'den izlenimler: Sinek (karasinek) sesi. Rüzgâr hışırtısı. Ve aydınlık, ama çok aydınlık, camdan görünen bir bahçe. Cibinliğin ince bulutunun ardından algılanan bir ev-

ren. Ara sıra, odanın, yandaki mahzene açılan küçük penceresinde gözüken babanın yüzü. Öğlen uykusuna yatma ilkesine uyuyor mu diye kontrol ediyor. Sıcak. Ama yaz sıcağı Boğaziçi'nin tepelerinde bunaltıcı değil. Dışarda bekleyen arkadaşlar. İstemeden yatılan bir öğlen uykusunun, enfes bir doğa ile karışık isyankâr izlenimleri. Güvenlik kaynağı olan "baba"nın ödün vermez denetimi. (Belki de "disiplin" duygusunun ilk izlenimleri. Peki bu, "otoriteye boyun eğmenin gerekli ve yeterli" koşulu değil mi? Öyleyse neden, gerek çocukluğunda, gerek büyüyünce herkes onu "azıcık dikkafalı" bulur?)

Çarşıkapı'dan izlenimler: Yanmayan kaloriferler. Sürekli soğuk bir ev. Sürekli çatışma içinde bulunulan bir evsahibi-kiracı ilişkisi. Kiralar dondurulmuş. "Ya çıkarsınız, ya da kaloriferler bu kadar yanar." Ama aynı nitelikte bir evin kirası o gün ödediğimizden üç kat daha fazla. Küvetli banyo. Odunla ısınan termosifon. Banyo sonrası, odun atarak, kapağı açık ocağın önünde keyif. (Şimdi anlıyor ki "denetimli" ve "izinli" bir keyif. Ama kendisine duyurulmadan yapılan bir denetim.)

Ev cadde üstünde. Geceleri yollar tenhalaşınca, hızla geçen tramvayların sarsıntısının hissedildiği bir divanda gece. Mutlu çocukluğunu saran bir kent yaşamı.

Okuldan ilk izlenimler. Sonraları değil ama. İlk "düş izlenimleri" ile "hemzaman." İki olası olay ve düş. (Olayları kesin olarak anımsamıyor. Düşüne girdiğine göre ya olmasından çok korkmuş olmalı, ya da gerçekten olmuş.) Birinci düş, sınıfın yerini şaşırması. Bir kapı açıyor, giriyor: Kendi sınıfı değil. Daha büyüklerin sınıfı. Çocuklar gülüyorlar. Öğretmen bir "ağabey"i yanına veriyor. Kendi sınıfına yolluyor. İkinci düşü çok daha bunaltıcı. Tam bir karabasan. Belki de gerçekten hiçbir zaman başına gelmedi de, anne-babanın telkinleriyle bilinçaltına öylesine girdi ki, bir türlü kurtulamıyor: Öğretmen defterleri kontrol ediyor. Fakat, bir gün önce verilen ödevi yapmayı unutmuş. Hepsi bu. Öğretmen ne bir şey söylüyor, ne bir şey yapıyor. Yalnızca, ödevini yapmamış olma duygusu

ve yakalanma. Ceza yok. Ya da ceza, olayın kendisi: Ödevini yapmamış biri olarak tanınmak. Her seferinde ter içinde uyanıp, azar işitmek bahasına, ışığı yakıp, çantasından defterini çıkarıp kontrol ediyor: Oh ödev yapılmış.

Bâlîpaşa İlkokulu'nda aşk: Öğretmenin kızı **Serpil,** aynı sınıfta. Herkes, birbirlerine âşık olduklarını söylüyor. Oysa yapılan, yalnızca omuza atılmış kollar birbirine dolanmış olarak okul bahçesinde gezinmek ve konuşmak. (Peki ya Vahdettin'in köşkündeki **Nüket?** Acaba daha önce mi, daha sonra mı? Bilemiyor ki. Anılar okulda olduğu ve üçüncü sınıfta başka okula gittiği için, bu olayın yılı ve yaşı belli. Köşkteki ise belli değil.)

Bu aşk sonraları uzun süre "kurulan düşlerde" sürüyor. Hiçbir maddî temeli yok. Ne bir görüşme ne bir mektup. Sürüyor ama. (**Nüket** için böyle bir şey olmamıştı.) Düşün kurgusu aynı: Yıllar sonra karşılaşıyor. Erkeğin üzerinde dik yakalı, örgü, beyaz renkli bir balıkçı kazağı. Birbirlerini tanımıyorlar önce. Sonra isimlerden... (Peki kız ne giyiyor? Belli değil. Narsisizm mi acaba?)

Daha kurcalansa neler çıkar kim bilir? Bu özçözümleme çabasını sürdürmek gerek.

7

BİLİM VE YAŞAM
ya da
ÜRETİM VE İNSAN

Bu deneme, kitaba adını veren sorunun yanıtını arıyor: "Yaşamın anlamı" nedir?
Ve buluyor: Sevmek ve üretmek.
Dansı başınıza!

* * *

İnsanın en önemli özelliği ölümlülüğüdür. Bu özelliğini pekiştiren bir başka niteliği ise "birikim sağlama yeteneği"dir.

Birikim sağlama yeteneği, ölümlülüğü pekiştirir. Çünkü, ölümlülük bilincine varan insan için tek çıkış noktasını oluşturur.

Bilim ve yaşam doğanın diyalektiği içinde birbirini bütünleyen iki öge olarak ortaya çıkar.

Bilim üretime, yaşam, insan ilişkilerine bağımlıdır. Üretim de aslında "başka insanlar için" değil midir?

"İnsanlığa yarar sağlamak" aslında ölümlülüğü aşmanın bir yoludur. Ortak birikime katkı, zamanın sonsuzluğu içinde, yaşam süresi "hiç" olan bir insanın "tesellisidir". Üstelik çok da geçerli olmayan bir teselli: Kendi yaşam süresinin "hiçliğini" algılayan insan, bunu "insanoğlunun ortak mirası ile bütünleşerek" uzatmaya çalışır. Oysa, dünya'nın ömrü ya da güneş sistemimizin ömrü nedir ki zamanın sonsuzluğuna oranla? Matematiksel yanıt açık: Hangi değeri sonsuza bölerseniz bölün, sonuç değişmez: Sıfır.

Demek ki, insan, göreli bir hiçlik olan kendi ömrünü aşmak için, gülünç bir biçimde başka bir göreli hiçliğe, insanoğlunun ortak tarihine sığınıyor.

Doğru dürüst bilim yapmak için de, doğru dürüst yaşamak için de bir kez yukarıda belirttiğim bu gerçeğin bilincine iyice varmak gerek.

Ancak bu bilince vardıktan sonra, şu sorular anlam kazanır.

Nedir bilim? Nedir yaşam?

Bilim gerçeğe ulaşmaktır. Yaşamak ise "duymak"tır. Yani "hissetmek". Kimi ya da neyi mi? İnsanı. Başta kendi benliğini, sonra da "başka benlikler" olarak insanı.

Üretime bağlı bilimin de, yaşamın da anlamı, insandadır. Soyut olarak da, insan, somut olarak da insan. Yani hem "insanoğlu" hem de etiyle buduyla, kaprisleriyle, erdemleriyle Ayşe, Fatma, Ahmet, Mehmet.

Anlamlı Yaşam: Bilim İçin Üretim ve İnsana Yönelme

Yaşamın anlamı ve amacı bu çerçeve içinde açıktır: Soyut insan için bilgi, somut insan için de sevgi üretmek.

Bu reçetenin zorunlu sonucu da, günlük yaşam biçimi olarak, çalışmak ve konuşmaktır.

"Konuşmak" aynen "gülüşmek" gibi, "karşılıklı yapılan" bir iştir. İlginç olan nokta, Türkçe'de örneğin "gülmek" vardır ama, onun "konuşmak" mastarı ile ilgili karşılığı yoktur.

İşte, "fiilen" tam bu anlamıyla, yani "karşılıklı olma" anlamıyla konuşmak, insanı anlamak. Onu dinlemek. Onunla aynı dalga boyuna gelmek. Belki de bütünleşmek. Zaten aşk ne ki? Bütünleşmek değil mi?

Çalışmak. Okumak. Hesap yapmak. Yazmak. Belge toplamak. Matbaadan gelen düzeltileri okumak. Düşünmek. Tartışmak. Yeniden okumak. Yazmak-yazmak.

İnsan vardır, yüzmekten zevk alır. İnsan vardır yemek yemekten. Ben de çalışmaktan aynı derecede zevk alıyorum: Âdeta cinsel bir zevk.

Yeni düşünceler üretmek. Yeni insanlar tanımak. Ya da insanlarda yeni özellikler keşfetmek. Yeni belgeler bulmak. Ya da yeni yorumlar geliştirmek. Yeni ilişkiler, yeni bilgiler. Yaşamın anlamı burada.

Bilimsellik - Akılcılık - Duyarlılık - Duygusallık

Gerçeği arama, bir yaşam görüşü. Hattâ bir yaşam biçimi oluyor zamanla. Akılcı olma, ya da akılcı olduğunu sanma da öyle.

Peki duyarlılık ve duygusallık ne olacak? Çünkü insana yönelmede, (duygusallığı bir yana bıraksak bile) duyarlılık önemli.

İşte o zaman, "duyarlılığın akılcılığı", "duygusallığın gerçekçiliği", "akılcı duygusallık" ve "gerçekçi duyarlılık" gibi yeni terim ve kavramlar ortaya çıkıyor. Bir an geri çekilelim ve bunlara bakalım:

Akılcı bir duyarlılık, insanlardan ve ilişkilerden haz almanın akıl yoluyla yapılmış bir seçimi değil de nedir?

Gerçekçi duygusallık, erişebileceğin duygulara izin vermenin ötesinde anlam taşır mı?

Duygusal akılcılık, akılcı görüşü ve davranışı sevmek değil mi?

Duyarlı gerçekçilik ise gerçeğe inanmanın, gerçeği algılamanın ve onu rehber edinmenin dışında ne anlama sahip olabilir ki?

Dikkatli bir okur, yukarda sıraladığım terimlerle, açıkladığım kavramların tam "ters" olduğunu hemen görmüştür. Bunu, özellikle terimlerin tersten okunduğunda ikili anlama sahip olduğunu vurgulamak için yaptım.

Sonuç aynı değil mi? Akılcılık, duygusallık, duyarlılık, ger-

çekçilik, çalışkanlık, insan sevgisi, bilim aşkı hep iç içe değil mi? İnsan bunların bilincine vardığında, akılcı bir biçimde duygusallığa izin verirken, mutluluğunu daha bilinçle yaşamaz mı? Duygusallığı ile birlikte, gerçeğe duyarlı bir akılcılık, insanı nasıl gel-gitler arasında coşturur, hiç denediniz mi? (Ben denedim. Çok müthiş!)

Dün ile Bugün, Bugün ile Gelecek

Bilim bilimdir. Doğal bilim ayrı, toplumsal bilim ayrı olmaz. Her ikisi de gerçeği arar. Biri doğal gerçeği, biri toplumsal gerçeği. Her ikisi de aynı yöntemleri kullanır: Tümdengelimle denence ve varsayımlar oluşturur. Tümevarımla bunları denetler. Gerçek, ikisinin kesiştiği noktalarda bulunur.

Toplumsal bilimle uğraşanlar bilirler: Tarih, hem tümdengelim, hem tümevarım işlemlerini bağrında barındıran bir yataktır.

Toplumuna yararlı olmak isteyen bir toplumbilimci, tarihe eğilmek zorundadır. Yalnız toplumunu tanımak için değil. Dün ile bugün arasında bir köprü oluşturabilmek için.

Her toplum, geçmişten geleceğe uzanan bir süreçtir. Toplumbilimcinin görevi, bu sürecin akışını kolaylaştıracak köprüyü oluşturmaktır.

Toplumbilimci, dünü bugüne, bugünü yarına aktaran kişidir. Ya da öyle olmalıdır.

Cavit Orhan Tütengil ile **Bedrettin Cömert** bu bağlamda önem ve anlam kazanırlar. Annem-babam ve Boğaziçi anılarım da aynı nedenle üzerinde durduğum ögelerdir.

Aynı zamanda doktora öğrencim olan asistan arkadaşlarımla birlikte *Türk Toplumbilimcileri* kitabını hazırlarken, bu nedenle yaşamımın en büyük keyiflerinden birini tattım: Hem geçmişi (incelediğimiz kişilerin kimliklerinde) hem de bugünü (yazarların kişiliklerinde) yarına aktarıyorduk.

Yaşamda, Bilimde Ortak Çaba

Yaşam da, bilim de, insan da, ortak çaba içinde daha bir verimli, daha bir güzel, daha bir gerçek, daha bir anlamlı olur.

Çağımız ileri teknoloji çağıdır. Türk insanı, ileri teknoloji çağını, geri teknoloji ortamında, en ileri ideolojilerin bombardımanı altında yaşar.

Geri teknoloji dönemlerinin bireysel bilim çabaları ile doludur özlemleri: Öyle bir makine icat edecektir ki, hiç enerjisiz çalışacak. Öyle bir ilaç bulacak ki, kanseri yenecek.

Geri teknoloji toplumunun düşlerinden kurtulunca, görür ki, bilim artık bir "bireysel deha" ile değil, ortalamanın ortak çaba içindeki birikimi sonunda ilerlemektedir. Pek doğal olarak, ortalamayı ileri götürecek zevk ve çalışmaya kimse itiraz etmez!

Ya duygular: Paylaşıldığı zaman nitelik ve nicelik değiştiren duygulardır. Elem, paylaşıldığında azalır. Haz ise artar. Duyguların paylaşılması bilimsel çabanın paylaşılması kadar önemli sonuçları doğurur.

Sonuç

Yaşamın iki işlevi vardır: Üretmek ve sevmek. Severek üretmek, üreterek sevmek. İnsanlıkla ve insanla bütünleşmek ancak böyle anlam kazanır. Bilim de, sanat da, yaşam da, bu bütünleşmeye hizmet ettiği oranda olumlu ve işlevseldir.

8

BOĞAZİÇİ ŞINGIR MINGIR'A İKİ KÜÇÜK KATKI

Ünlü denemecimiz ***Salâh Birsel,*** *İstanbul'un toplumsal ve kültürel tarihini yazdığı,* ***Kahveler, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, Boğaziçi Şıngır Mıngır*** *ve* ***Sergüzeşt-i Nono Bey*** *ile gerçek bir edebiyat lezzeti içinde benim de bir bölümüne tanık olduğum yaşamı anlatır.*

Bu anlatım sırasında benim ailemle ve dolayısı ile anılarımla da kesiştiğini gördüm. Bir-iki küçük ayrıntı hakkında katkıda bulunmak için aşağıdaki denemeyi kaleme aldım.

Salâh Usta, daha sonra yazdığı, ***Sergüzeşt-i Nono Bey'e,*** *bu denememdeki bilgileri de ekledi.*

* * *

"Salâh Bey Tarihi" *Boğaziçi Şıngır Mıngır*'la yeni bir boyut kazandı. Büyük usta **Salâh Birsel,** o şiirsel anlatımıyla, bu kez "Haydi, yallah Boğaziçi'ne" diyor. Daha önce de bizi İstanbul kahvelerinde ve Beyoğlu'nda gezdirmişti.

Boğaziçi Şıngır Mıngır, sağlam bir kaynakçaya da dayanıyor. **Salâh Birsel** yalnız olayları yaşayanların kendisine yazılı ve sözlü aktardıklarıyla yetinmemiş. Kitabın sonundaki kaynakça, İstanbul tarihiyle uğraşanlar için yararlı bir liste oluşturuyor.

Okuyucu, **Birsel**'in yapıtında yalnız bir tarih değil, sanatıyla, yazınıyla, tüm bir dönemi, Fatih'ten günümüze dek uzanan bir "geçiş dönemini" yaşıyor. Bu dönem bir "geçiş dönemidir" çünkü **Fatih**'le başlayan "batılılaşma," **Atatürk** ile noktalanmıştır.

"Salâh Bey Tarihi", yazılı tarih kaynaklarıyla birlikte, pek çok kişinin tanıklığına da dayanıyor. Bu tanıklıklar sırasında, bir ucundan Kongar ailesini de yakalamış. *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu* adlı kitabında babam **İhsan Kongar**'ın adı, **Yahya Kemal**'in yakın çevresinde geçiyor. Sanırım, bu saptama değerli Felsefe Profesörü **H. Vehbi Eralp**'ın gözlemlerine dayanmış.

Boğaziçi Şıngır Mıngır'da da, **İhsan Kongar**'dan söz ediliyor: 2 Aralık 1960 günü, **Saffet Lütfü Tozan**'ın evinde yapılan **Yahya Kemal**'i anma toplantısına babamın da katıldığını söylüyor. İşte birinci küçücük katkım bu noktada olacak: Babam 1958'de **Yahya Kemal**'den az önce (ağabeyimin dağcılık yaparken düşüp ölmesine dayanamayarak, yüreğine inip) ölmüştü. Hatta o zamanlar hasta olan **Yahya Kemal,** çevresine: "Yahu bizim **İhsan** nerelerde? Hiç görünmüyor!" dediği zaman, onu üzmemek için, ölümünü kendisinden sakladıklarını, "O da hasta," diyerek geçiştirdiklerini **Vehbi Bey** Amca anlatmıştı.

Şimdi gelelim ikinci küçücük katkıya. **Salâh Usta,** Boğaziçi'ni daha çok İstanbul'dan, kıyıdan izlemiş. Böylece, saray ve yalılar (haklı olarak) ön planda. Gerçekten de "gizli tarih" buralarda. Yine de Boğaziçi'nde öyle bir tepe nokta var ki, bu gizli tarih içinde çok önemli bir yere sahip: Çengelköy tepelerindeki Vahidettin'in köşkü, gerek son padişah zamanında, gerekse Cumhuriyet döneminde hem "şıngırdamış" hem "mıngırdamış".

İkinci küçücük katkıyı da bu köşkler ve içlerindeki yaşam konusunda yapmak istiyorum. Parmaklıklarla çevrili üç köşkten oluşan bu yerleşim merkezini Vahidettin yurttan kaçarken, **Zehra** isimli bir cariyesine bağışlamış. Tam bir hanımefendi olan **Zehra Hanım** da, küçük değişikliklerle her biri kendi içinde üçer bağımsız bölüme dönüştürülen bu köşkleri yaz aylarında kiraya verirdi. O zamanın parasıyla beş yüz lirayı veren, bu bağımsız bölümlerden birinde dört ay süre ile oturma hakkını kazanırdı. Yalnız bağımsız bölümlerde oturma hakkı

mı? Ya o denize dek uzanan çilek tarlaları? Ki bu tarlalarda küçük fakat çok lezzetli bir cins çilek yetişir ve çilek zamanı, doğa, **Caldwell**'in romanlarındaki olayları anımsatan, yarı cinsel, yarı çocuksu serüvenlere tanık olurdu. Ya o çam ormanı? İçinde evcilikten saklambaca, düş kurmaktan gerçek aşk yaşamaya dek her türlü oyunu oynayabileceğiniz küçücük mağaralarıyla, o çam ormanı içinde geçirilen bir yaz mevsimi kimi zaman bir ömre bedeldir. Özel olarak padişah için yetiştirilmiş meyve ağaçlarından oluşan meyve bahçesi de cabası. Bu bahçede, hayatımda ilk kez orada gördüğüm (ve daha sonra da hiç karşılaşmadığım) elma büyüklüğünde ceviz veren bir ağaçtan tutun da, erik, şeftali, nar, ayva, armut, incir ağaçlarının özel türleri sayılamayacak denli çoktu. Üstelik, ceviz, fıstık çamı ve erik, atkestaneleriyle birlikte, köşklerin bütün öteki kesimlerinde de bolca görülürdü.

Erikler ve cevizler, çocuklararası savaşlarda "cephane" olarak kullanılırdı: Kıyasıya savaşlarda ceviz, "dostça" savaşlarda erik. Başka mahallelerin düşmanlarına karşı ise yalnız atkestanesi kullanılırdı: Cephanemizi toplayıp da yiyerek yararlanmasınlar diye.

Fıstık çamlarının ve ıhlamur ağaçlarının çokluğu, kışlık ıhlamur ve dolma fıstığı gereksinmesinin parasız sağlanmasına olanak tanırdı. Ayrıca ıhlamur ağaçlarının, yastık kılıflarına doldurulan ıhlamur vermekten başka bir işlevi daha vardı: Gündüz kestirilmek için, hamaklar bu ağaçların ortasına kurulurdu. Dala bağlanan bir ipi çekip bırakarak sallanan bu hamaklarda, ıhlamur yaprakları arasından süzülen geniş ışık oyunları, insana cennette uyuyormuş duygusu verirdi.

Hayatımdaki ilk öpücüğü, bir ıhlamur ağacının altında, kız arkadaşımın yanağından aldığım için midir nedir, taze aşk bana hep ıhlamur kokuyor gibi gelir.

Vahidettin tam bir zevk sahibi imiş. İlk köşkte kendi otururmuş. Bu köşkün önünde yaklaşık olarak elli metreye yüz metre kocaman bir havuz vardı. Çıplak cariyeleri bu havuzun

içinde yüzerken o da camdan seyreder, sonra da hoşuna gideni yanına çağırırmış. Bir gün cariyelerden biri boğulmuş. Onun üzerine havuz doldurulmuş. Benim zamanımda kiracıların çocukları, içinde ağ kurup "voleybol" oynarlardı. Doldurulmuş büyük havuzun hemen yanında ortasında bir adacık ve içinde kırmızı balıklar bulunan küçük bir havuz daha vardı. Bu küçük havuzun bir yanından öte yanına atlamak çocuklar için bile olanaklıydı. Bu atlama aslında bir oyun haline gelmişti. Ben bir kez, tam yıkanmış ve en temiz elbiselerimi giymiş olarak bu havuzun içine düştüğümü ve annemden bir temiz dayak yediğimi anımsıyorum.

Bahçenin çeşitli yerlerinde, ortasından demir geçen, ağaç taklidi çimento köprüler ve kameryalar vardı. Bugün bunların aynısı Yıldız Sarayında canlılığını koruyor. Birinci köşkün arkasındaki kocaman kuyuya bir yandan soğusun diye karpuz sarkıtır, bir yandan da yeni rakı şişelerini çekerken, içine düşeriz diye ödümüz kopardı. Üçüncü köşkün bahçesideki bir "sarnıç"ın, kapağını açıp içine attığımız taşın on beş-yirmi saniye kadar boşlukta gitmesinden sonra "cup" diye suya düşmesinden, derinliğini kestirmeye çalışırdık. Bir de kocaman bir tünel vardı. Köşkteki ağzı da, aşağıdaki, Çengelköy'deki ağzı da bilinirdi. Ama hiçbir babayiğit onun içinden yürümeye cesaret edememişti. Söylentiye göre padişah bunu bir baskın sırasında kaçabilmek için yaptırmıştı. Yine üçüncü köşkün bahçesindeki aynalı havuz da kuruydu. Yalnız kristal aynası, kırılmış olmasına karşın hâlâ görkemliliğini koruyordu 1950'lerde.

Köşklerin birincisinde telefon vardı. Belki de Türkiye'nin en eski telefonlarından biriydi bu. Elektrik yoktu ama. Mum hemen hemen hiç kullanılmazdı. Gaz lambaları yaygındı. Tümü ahşap olan binalarda yangın çıkmaması için alınan olağanüstü önlemlerle kullanılırdı bütün aydınlatma aygıtları. Geceleri açık bırakılan "idare lambası"nın altına bile ya taş konurdu ya da bir tepsi. Daha sonraları lüks lambaları moda oldu. Basıncı biten lambayı pompalamak için çocuklar sıraya

girerdi. Her pompayı basışta artan ışık, pompalayan çocuğa, adeta Tanrısal bir güç sahibi imiş izlenimini verirdi.

Köşklerin tümünde sütunlar ve avlu döşemelerinde renkli ve renksiz mermerler kullanılmıştı. Yer ve duvarlardaki çiniler **Mimar Behruz Çinici** dostumuzun aklını başından alacak ölçüde güzeldi. Bütün tavanlar resimlerle ve kabartmalarla süslüydü. Öğlen uykusuna evde yatıldığı zaman, insan gözünü tavan süslemelerinden alamazdı. Osmanlı dönemi ev içi süslemeleri ile uğraşan sanat tarihçimiz Prof. **Günsel Renda**'ya bir tez konusu olabilecek bu süslemelerde egemen motifler yanlış anımsamıyorsam, deniz, gemi ve meyve idi.

Gerçekte o zaman için yazlık beş yüz lira annem **Mesude Kongar** ve babam **İhsan Kongar** için büyük bir para idi. Her ikisi de felsefe öğretmeni olan annemle babam aldıkları bütün parayı, günlük yaşam için harcarlardı. Ama iyi yaşarlardı doğrusu. Soframızda konuk, her bayram üstümüzden yeni elbise hiç eksik olmazdı.

Konuklar arasında en ünlüleri **Yahya Kemal, Nurullah Ataç** gibi ozan ve yazarlardı. Pek doğal olarak bu iki kişi hiçbir zaman aynı anda ağırlanmazdı. Çünkü son zamanlarda aralarındaki düşmanlık iyice büyümüştü. Bu arada **Cemil Meriç** de hem babamın dostu olduğu için, hem de Çengelköy'de bize yakın olduğundan sık sık köşke gelirdi. Gözleri o zamandan bozulmaya başlamıştı. Babamın deyişi ile "Türkiye'nin en iyi Fransızca bilen üç kişisinden biri olan **Cemil Meriç**" ilginç bir adamdı. Genellikle az konuşur çok dinlerdi. Yalnız gelir, **Yahya Kemal**'li gecelerde pek bulunmazdı.

Yahya Kemal'in bizim evdeki sofrasında vazgeçilmez konuklar olarak Felsefe Profesörü **Vehbi Eralp**'ı, **Tamburî Ercüment Batanay**'ı, bir kesimini kamuoyunun tanımadığı akrabaları ve bu arada Türk müziği sanatçısı Amcam **Ekrem Kongar**'ı çok iyi anımsıyorum.

Yahya Kemal'in **Vahidettin**'in köşküne gelişi bir olay olurdu. Bilindiği gibi büyük şair bir hayli şişman. Yokuş dik ve

uzun. Bir kez hiç unutmam: Köyün o anda bulunan tek taksisi "ben o yükle o yokuşu çıkamam" deyince bir at arabası tutmuştu babam. **Yahya Kemal** arabada, bizler yayan, dik yerlerde arabaya ve ata yardımcı olunarak zar zor çıkılmıştı tepeye. Ama İstanbul görünümüne egemen bahçede kurulmuş sofrada kafalar dumanlanıp şiirler okunup şarkılar söylenmeye başlayınca **Yahya Kemal,** "**İhsan,** çektiğimiz sıkıntı bu güzelliğe değdi," demişti.

Babam, ağabeyime ve bana **Yahya Kemal**'in şiirlerini ezberletirdi. Özellikle ağabeyim "Deniz Türküsü"nü çok güzel okurdu. Babam da bütün şiirleri özenli bir Eski Türkçe ile bir anı defterine geçirmiş ve hepsini ezberlemişti. Sofra'nın ileri saatlerinde **Yahya Kemal** babamdan şu ya da bu şiiri okumasını ister, babam da zevkle okurdu. Hiç unutmam, her şiirden sonra **Yahya Kemal** "**İhsan,** ben bu şiiri sen okuyasın diye yazmışım," derdi. Babamın okumaktan en çok hoşlandığı, **Yahya Kemal**'in de en çok dinlemek istediği şiir "Vuslat"tı. Sonradan öğrendiğime göre, **Yahya Kemal,** kendi şiirlerini okuttuğu tüm dostlarına "Ben bu şiiri sen okuyasın diye yazmışım," diyerek iltifat edermiş.

Yokuşu çıkmak zor olduğu için kimi zamanlar sofra, aşağıda, Çengelköy vapur iskelesinin yanındaki iki gazinodan birinde kurulurdu. Toplantı o zaman daha "erkek erkeğe" olur, kadınlar ve çocuklar buna katılmazdı.

O zamanlar şehir hatlarının Boğaz vapurları oldukça azdı. Özellikle gece geç vakit Köprü'ye pek vapur bulunmazdı. Bu nedenle kimi zaman Üsküdar'a gidilir ve konuklar karşı tarafa oradan yolcu edilirdi. Genellikle ya kayık ya da motorla doğrudan karşıya Bebek'e geçilir, konuklar yolcu edildikten sonra yine geri dönülürdü. Motorcu ya da kayıkçı Çengelköylü olduğu için nasıl olsa geri döneceği düşünülerek bu küçük yolculuğa hep birlikte çıkılırdı. Bir kezinde, dönüşte, kayık devrilmiş ve bütün içindekiler suyun dibini boylamışlardı. Kaza tam karaya çıkarken olduğu için, denize düşenler hemen kurtarılmışlardı.

Babam yüzme bilmediği için ölümle burun buruna gelmiş, ancak iki kez suyun dibine inip çıktıktan sonra kurtarılabilmişti. Bize sonradan, "bütün yaşamım bir anda gözümün önünden geldi geçti," diye anlatmıştı denizin dibindeki izlenimlerini.

Bu arada bir gece **Yahya Kemal**'in Boğaz'a ve İstanbul görünümüne karşı babamın bir sorusunu nasıl yanıtladığını hiç unutamıyorum. Babam, ona nasıl yarattığını, şiirleri için esinin nasıl geldiğini sormuştu. Yanıt olarak **Yahya Kemal,** "Bazı sabahlar içimde bir melodi ile uyanırım. İşte bu şiirin vezni olur. Sonra o melodinin içini kelimelerle doldurmak üzere çalışmaya başlarım," demişti.

Yazık ki artık ne **Vahidettin**'in köşkü kaldı, ne **Yahya Kemal,** ne de babam. Ama Boğaziçi, yüzyılların birikimine tanıklık etmiş. Boğaziçi, bütün canlılığı ile hâlâ yaşıyor. Bizim onu da yok etmek için gösterdiğimiz bütün çabalara karşın yaşıyor. Daha da yaşayacak. Dilerim bir gün Haliç'in durumuna düşmesin. Görkemli tarih, bir pislik yığınına dönüşmesin.

"Salâh Bey Tarihi" son yapıtı ile, kendi dizisini bile "Tarih-i Salâh" diye anmama yol açacak bir geçmiş özlemi uyandırdı bende. Kalbimde **Byron**'u bedbaht eden melal değil ama, doğayı yozlaştırmanın verdiği umutsuzluk var. Dilerim gelecek kuşaklar, "Tarih-i Salâh"ı bizim "Tarih-i Cevdet"i okuduğumuz gibi okumasınlar.

9

SARTRE'IN ÖLÜMÜ ÜZERİNE: GÜNCE GİBİ

Ölüm.

Benim zihnimde sürekli yeri bulunan bir imge. Bir olay.

"Ölüm imge olur mu?" demeyin. Ben diyorsam, oluyor demektir.

Kemal ismi.

Tanıdıklarım.

1970'li yılların, en yakın dostlarımı alıp götüren terörü.

Ve "normal ölümler" (ne demekse!).

Benden yaşlı kuşak ile, benden genç kuşağı birleştiren bir deneme.

Çocuklarla birlikte geçirdiğim bir Cumartesi gününün zihnimdeki yansımaları.

Ankara'daki dostlar.

Ölenler.

Yaşayanlar.

Adı geçenlerin hepsi benim yaşamımda çok önemli bir yer sahibi. Birbirlerini sevmeseler bile ben onları çok seviyorum.

Yazıda gönderme yapılan "su" ve "ut" esprisi de şöyle: ***Nurullah Ataç*** *ile* ***Suut Kemal Yetkin*** *hiç geçinemezler.*

Nurullah Ataç, Suut Kemal *için şöyle der: "İsminin ilk yarısı içkilerin en tatsızı "su", ikinci yarısı da çalgıların en tatsızı "ut", birleştirin, "Suut!"*

Suut Kemal Yetkin*'in de buna yanıtı enfestir: "İsminin ilk yarısı hayvanların en tepkilisi 'at', ikinci yarısı duyguların en tepkilisi 'aç', birleştirin, 'Ataç'".*

Bu anekdotu borçlu olduğum Dr. ***Mustafa Şerif Onaran****'ı burada saygıyla ve sevgiyle anıyorum.*

* * *

Benim bir günlük yaşamımdan bir parça; yirmi dört saat bile değil. Sabah dokuz'da başlayıp, öğleden sonra yedi'ye dek süren bir yaşam parçası. Evrenin ve zamanın sonsuzluğunda hiç olan bir güneş sisteminin, hiç olan bir gezegeninde, hiçbir anlam taşımayan bin dokuz yüz seksen yılının Nisan ayının on dokuzuncu gününde, kuzey yarım kürede, Ankara kentinde, bütün bu hiçliklerin bilinci ile hiç kere hiç ve hiç oğlu hiç ben sabah gazeteyi açtığımda, Yazar **Mehmet Kemal**'in Boğaziçi yalıları hakkında yazmış olduğu bir "köşe yazısını" keyifle okurken birden gözüm, kendi ismime takıldı.

Gün böyle başladı. Anlaşılan **Mehmet Kemal, Salâh Birsel**'in *Boğaziçi Şıngır Mıngır* adlı kitabını çok beğenmemiş. Üstelik de, bu kitap hakkında benim yazdığım ve *Türk Dili* dergisinin bastığı "değinmeyi" beğenmiş(*). Kendi yazımın beğenilmesine sevindim. Beğendiğim bir kitabın, **Birsel**'in kitabının beğenilmemesine üzüldüm.

Mehmet Kemal önemli bir yazar. Hem de, (**Salah Birsel** gibi) kendisi, yaşayan bir tarih. Üstelik, bugün, önemli bir gazetede, önemli bir köşenin sahibi. Türk sanatına, yazınına, siyasetine ilişkin yapıtlarıyla ve yaptıklarıyla tarihe mal olmuş bir kişi.

Salâh Birsel ile **Mehmet Kemal** üç aşağı beş yukarı aynı kuşağın yazar, sanatçı ve düşünürleri. Ben onlardan en azından bir kuşak gerideyim. Belki de daha fazla.

Düşündüm. Nedir, **Salâh Birsel, Mehmet Kemal** ve **Emre Kongar** üçgeninin iç açılarının toplamını yüz seksen derece yapan, yani, üçgeni üçgen yapan olay. Üç bağımsız noktayı üçgen yapan olayı, soyutu somuta indiren ortak bölen'i, **Yahya Kemal**'de buldum. O da, onlar gibi, ozan. Benim ise, en mutlu yaşam dönemimin bir parçası. Ben **Yahya Kemal** ile il-

---

(*) Bu kitapta, bu yazıdan bir önce "Boğaziçi Şıngır Mıngır'a İki Küçük Katkı" adı ile yayınlanan anı.

gili anılarımı yazmak için *Boğaziçi Şıngır Mıngır*'a değindim, **Mehmet Kemal** de bu yüzden **Birsel**'e ve bana aynı yazıda yer verdi.

Yine düşündüm! Ne rastlantı. **Yahya Kemal** ve **Mehmet Kemal.** Soyadları aynı. Akraba olmasınlar? Hayır, hayır, bin kere hayır! **"Kemal!"** soyadı değil ki! Birinin soyadı **"Beyatlı"**, ötekinin **"Kurşunlu"**. Sanki birinin feodal sınıfını vurgulayan "beyzâdelik", ötekinin emekçi sınıflardan yana oluşunu belirleyen "maden işçiliği" gibi izlenimler veriyor insana bu farklı soyadları.

"Acılı Kuşak" dedim kendi kendime. **Salâh Birsel**'in ve **Mehmet Kemal**'in kuşağını düşünerek. Sonra kızdım. Onlar acılı da, her gün önemli bir üyesini kurşunlara kurban veren benim kuşağım acısız mı dedim. *Acılı Kuşak* adlı yapıtı geldi aklıma **Mehmet Kemal**'in. Sonra kendi kendimi denetledim. **Cavit Orhan Tütengil** de kurbandı. O da mı senin kuşağından Emre dedim. İnsan acıda bile tekelci, ben-merkezci olabiliyor. Ne ayıp sana dedim, kendime.

Sanmayın ki bütün bu düşünceler kafamdan geçerken, gazete elimde putlaşmıştım. Tam tersine. Sanki başka önemli bir olay ya da haber ararmışcasına, sayfaları karıştırıp duruyordum.

Birdenbire irkildim: **"Prof. Suid Kemal Yetkin Öldü"**. Allah Allah dedim. Niçin acaba "Suut'u" "Suid" yazmışlar: Hadi "Suud" yazsalardı bari. Sonra, ölüm acısı burktu yüreğimi. On beş yaşında "örnek tanrımı" (idolümü) yitirdiğim zaman, tattığım o onulmaz acı. "Benim ağabeyim ölmez," diye haykırdığımdan beri, doğaya ve gerçeğe yenilmişliğin getirdiği, eziklikle karışık, onulmaz acı. Hiç kerre hiçliğimi, hiç oğlu hiçliğimi bana deneyimle öğreten acı.

Suut Kemal'in eşi ağır hastaydı. Ölüm döşeğindeydi. Öğrencisi ve dostu Prof. **Günsel Renda** ile hatırını sormaya son gittiğimizde, "Karımdan sonra ben artık nasıl yaşarım," diye bize sormuştu. Eşinin önünden gitti.

"Yüreği temizmiş," derler Türk-İslâm kültüründe, "Allah duasını kabul etti." Anılarını yazmaya hazırlanıyordu.

Tartışmalı kişiliği vardı **Suut Kemal Yetkin**'in. Kimileri severdi. Kimileri sevmezdi. "Su" ve "Ut" şakası, onu sevmeyenlerin, dillerinden düşürmediği bir şakaydı. Buna karşılık, ülkemizdeki bir sürü "ilk"in altında onun imzası vardı. En azından, Türk sanatını uluslararası "arenada" göze göz, dişe diş savunan bir bilim adamıydı. Üniversite rektörlüğü ile, sanat tarihçiliğini birleştirmiş, Türk kültürüne unutulmayacak hizmetler yapmıştı.

Ne düşünürler acaba **Suut Kemal Yetkin** hakkında **Salâh Birsel** ve **Mehmet Kemal** dedim kendi kendime.

Aslında çok zamanım da yoktu kendi kendime düşünmeye. Çalışmalarımdan ikiz kızlarımla, "erginlik" yaşına doğru ilerleyen oğluma ayırdığım tek gün olan Cumartesi, hızla geldiği yere doğru, hiçliğe gidiyordu. Pazara gitmek, kitapçı gezmek, döner kebap yemek ve film seyretmekten oluşan basit fakat hiçlik içinde göreli ve öznel anlam taşıyan izlencemizi yerine getirmek üzere, evden ayrıldık.

Oysa, bu Cumartesi, Felsefe Kurumunun Semineri vardı. **Enis Batur** konuşacaktı. "Türkiye'de Felsefe'nin Dünü ve Bugünü" üzerine.

Sinema zamanımızı iki saat ileri kaydırıp, kitapçı gezmek (ve bu sınırlı bütçe ile kitap satın almak) işimiz ile, film seyretme keyfimiz arasına **Enis Batur**'un bildirisini dinlemeyi sığdırdık.

Salâh Birsel, Batur'un *Yazı* dergisinde de yazı yazar. (Ben de yazdım. *Türk Dili*'nde, *Sanat Emeği*'nde, *Milliyet Sanat*'ta, olduğu gibi). **Enis**'i dinlerken, acaba **Mehmet Kemal** ile araları nasıl diye düşündüm? Ben neredeyse, kendimi genç kuşak sayıyordum. Belki yaştan değil de, benden birikimli olanlara saygıdan. **Enis,** bana göre çocuk. Nasıl bir gelecek bekliyor onu? **Suut Kemal**'in öldüğü gün bildiri veren bir felsefeci. "Biri ölüyor, biri doğuyor," desem, acaba **Enis** mi kı-

zar, **Suut Bey** mi? Yoksa ikisi de memnun mu olur? Belki ikisi de kızar!

Hay Allah, **Yahya** ve **Mehmet Kemal** derken, bir de **Suut Kemal.** Üstelik, ben bugünlerde, "Devrim Sosyolojisi Açısından **Mustafa Kemal**" diye bir kitap üzerinde çalışıyordum. Hemen aklıma (bu yazıyı okumak zahmetine katlanan birçok kişi gibi) **Behçet Kemal** ve onun ünlü **"Üç Kemaller"** deyişi geldi.

İkiz kızlarım ve oğlumun uyarısı ile Felsefe Seminerinden sinemaya gitmek için ayrıldık. Son yılların (belki de son yüzyılın) en kötü filmini seyrettikten sonra, çocukların doymak bilmez kitapçı gezme açlığını gidermek üzere bir kitapçıya daha girdik. **Bilge Karasu!** Yayınevi, henüz kendisine yollamadığı için, son çıkan öykü kitabından bir tane satın alıyor.

Yahya Kemal aşkına, **Suut Kemal** aşkına, **Mehmet Kemal** aşkına, **Salâh Birsel** ve bütün **"Pirler"** aşkına bağırdım: "Büyük yazar **Bilge Karasu!** Ne arıyorsun sen burada?" Sonuç mu? Sonuç: Kitabevi sahibinin, **Bilge**'yi tanımadığı için özür dilemesi, kitabından hiç indirim yapmadan kendisine satması ve bir bardak soğumuş çay ısmarlaması.

"Ününü içiyorsun o bir bardak çay'da **Bilge,** hem de benim sayemde," dedim. Yalnızca karşı çıkmak gücünü kendinde görmediği için yudumladığı soğuk ve sodalı çayının üzerinden gülümsedi. "Yazacağım bunu," dedim. Bir şeyler mırıldandı. Anlamadım. Zaten o da anlamamı istememişti.

Suut Bey'e de söz vermiştim sabahleyin: ölüm haberini okuduğumda "Yazacağım sizin hakkınızda. İyi ya da kötü, kişiliğiniz, yaptığınız, yapmadığınız işlerin tartışılması için yazacağım. Sizi sevdiğim, insanları sevdiğim için yazacağım. Kuşağımın, sizin kuşağa karşı görevini yerine getirmek için yazacağım," demiştim. **Bedrettin Cömert**'in, **Cavit Orhan Tütengil**'in ardından yazdığım gibi. **Salâh Birsel**'in kitabı için yazdığım gibi, **Yahya Kemal,** Babam, Ağabeyim, **Mehmet Kemal, Enis Batur, Bilge Karasu** ve başkaları için olduğu gibi.

Çünkü, ben evrenin ve zamanın sonsuzluğunda, hiç kere hiç ve hiç oğlu hiç, ben, toplumuma ve hemcinsime karşı görev bilincim ile hiçliğe başkaldırıyorum, **Mehmet Kemal**'in yazınsal ve siyasal savaşımında başkaldırdığı gibi. **Salâh Birsel**'in "Tarih-i Salah"ı yazarak yaptığı gibi.

Hem de ıhlamur kokuları içinde.

10

PARDAYYANLAR ÜZERİNE

Bu yazı, bir bölümü ders kitaplarına giren denemem.

Ders kitabının yazarı ***Ali Çiçekli****, herhalde bu yazıda gençlere aktarmak istediğim değerleri, öğrencilere edebiyat tadı içinde tanıtmak istemiş. Bence de çok iyi etmiş.*

Kitapta inanılmaz dizgi hataları var.

Ama olsun, değil mi ki benim bir yazımdan alıntılanmış bölümleri içeriyor, yine de makbulüm.

Elinizdeki deneme kitabının egemen havası bu yazıda da var: Özyaşam izlenimleri.

Her zaman derin edebiyat değil ya, bazen yüzeysel serüven romanları da biçimlendiriyor insanın kişiliğini.

Mişel Zevako *ile birlikte* ***Aptullah Ziya Kozanoğlu****'nu,* ***Feridun Fazıl Tülbentçi****'yi ve Bozkurtların Ölümü ile Bozkurtlar Diriliyor'u yazan* ***Nihal Atsız****'ı da unutmamak gerek.*

Sonuncusunun katılmadığım katı milliyetçilik ideolojisine karşın, hepsi insanı etkileyen yazarlardı.

Bilmem şimdiki gençler, ***Mişel Zevako****'yu,* ***Aptullah Ziya****'yı ve* ***Feridun Fazıl*** *ile* ***Nihal Atsız****'ı tanıyorlar mı?*

Daha doğrusu okuyorlar mı?

Ya ***Sait Faik?***

Ya ***Haldun Taner?***

* * *

Pardayyanlar üzerine yazılacak çok şey var. Bir toplumbilim hocası olarak aklıma gelen ilk yaklaşım "sınıfsal" ve "üretim biçimine ilişkin" çözümlemeler. "Feodal değerler", "Soylular ile halkın çelişkisi" ve benzeri çerçeveler, Pardayyanlar'a

"toplumbilim açısından" bakma konusunda insanı cezbeden odaklar.

"Akla ilk gelenler" genellikle en "doğal" ve en "normal" olanlardır. Yalnız, ben üniversiteden istifa edeli beri, günlük yaşama ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, hemen her olaya, "toplumbilim açısından" bakma konusunda bir "sapıklık" gösteriyorum. Bu belki de "toplumbilim hocalığı" olan mesleğimi artık günlük olarak icra edememenin yarattığı bir "sapma".

İşte paradoksal olarak, genelde "en doğal ve normal" olan ile, özelde benim "bugünlerdeki sapıklığım" üst üste binince, bunların ortaklaşa gösterdiği yön "mutlaka yanlıştır". Ya da en azından "yapmam gereken değildir" diye düşündüm. Kanımca en tehlikeli yanlışlar, "genelde doğru ve normal olan" ile "kişisel sapıklık" birleştiği zaman ortaya çıkar. Çünkü kimse olayın bir "kişisel sapma" olduğunu fark etmez. Yanlışı yapan da dahil, "herkes memnundur". Birey "kişisel sapmanın", toplum ise "bireysel uyumun" keyfini sürmektedir. Yani "karşıt" görüş ya da kişi yoktur. İşin tatsızlığı ve yanlış olduğunun kanıtı da bu "karşıtsızlıktadır" zaten.

Bugün Pardayyanlar hakkında "nesnel" değil, "öznel", "genel" değil, "özel" bir yazı yazacağım.

Bu kararımın altında belki de bugüne kadar "mesleksel yaşamının" bana empoze ettiği "genellik", "nesnellik", yani "bilimsellik" gibi değerlerden "arınmış", "müstafi" bir üniversite hocası olmanın avantajlarını kullanmak arzusu yatıyor olabilir. Bir başka deyişle, düşünce ve edebiyat dünyasındaki yerimin artık "üniversite hocalığıma" değil, "Emre Kongar" olmama bağlı bulunduğu gerçeğini (yanlış da olsa) vurgulamak istiyor olabilirim. (Bu, artık "benim gerçeğimdir", "sizlere göre yanlış" da olsa.)

Bütün bu "giriş"ten sonra, "Pardayyanlar Üzerine" düşündüklerimi artık "öznel" olarak anlatabilirim. Çünkü okuyucuyu önceden yeterince uyardım. (Galiba "meslek deformasyo-

nu"mdan bir türlü kurtulamıyorum. "Öznel" olduğunu vurgulamadan, "nesnel" olmadığını bildiğim bir yazıyı yazamıyorum. – Sanki, "nesnel" zannıyla yazdıklarım gerçekten "su katılmadık nesnel" olabilirmiş gibi!).

Pardayyanlar ile İlk Tanışmam

Üniversiteye girdiğim ilk yıllarda idi. 1960 ya da 1961 yılı olmalı. Pardayyanlar'ı okumuş bir arkadaşıma "Pardayyanlar'ın on cildini de onar defa okumuşumdur," dediğimi anımsıyorum. Sonrası ise bugün gibi aklımda. O da benzeri bir iddiada bulununca, "Pardayyanlar sınavı" başladı idi. Sonunda, arkadaşım, El Şiko'nun nişanlısının adını bilemeyince sınavı ben kazanmıştım. (Sonradan **Ahmet Altan**'a karşı da aynı soru ile "zafer" kazandım. Bu ikinci olayın tarihini yazmıyorum. Çünkü, çocukluğumdan "gurur verici" derecede uzak, fakat bugüne "utanç verici" derecede yakın).

İlk kez, (her şeyde olduğu gibi "tam bilincine ve zevkine varılamayan ama hiçbir zaman da unutulamayan ilk kez") Pardayyanlar'la, ilkokul dördüncü sınıftan beşinci sınıfa geçtiğim yıl, yaz aylarında Vahidettin'in köşkünde tanıştım. Bu tanışma gerek olay, gerekse tarih olarak aklımdan hiç çıkmaz. Çünkü, (simgesel olarak) onları bir başka sevgilinin elinden, hem de benim idol'üm (örnek-tanrım) olan ağabeyimin elinden alıyor, ya da onunla paylaşma zevkine ve onuruna kavuşuyordum. Hem de onun itirazlarına karşın.

1952 yılı yaz ayları idi. (Tarihi sınıfım ile karşılaştırarak kesin biçimde saptadım.) Aşkta kollarımızı birbirimizin omuzlarına atarak dolaşmaktan, yanaktan öpücük almaya terfi ettiğim yazdı bu. (İlk vefasızlığı da öğrenmiştim. Serpil'in yerini Nükhet almıştı artık).

Çarşıkapı'daki evden Vahidettin'in köşküne taşınan eşya ve kitaplar arasında Pardayyanlar da vardı. Ben her zaman yaptığım gibi küçük kırmızı, çekirdekli fakat tatlı "frenk üzümü"

toplamış, bir yandan onları yiyor, bir yandan da elime geçirdiğim, dizinin ilk kitabı olan "Pardayyanlar"ı okuyordum. Okuyanlar bilirler, kitap Mormoransi'lerin kavgasına ilişkin bir macera ile başlar. Ben, tam Mormoransiler ile Pardayyanlar arasında ilişki kurmaya çalışırken, büyük bir olasılıkla kitabı kendisi için getirmiş olan ve benim elimden kurtarmak isteyen ağabeyimin sesi ile irkildim: "Sen onu anlamazsın!"

İşin kötüsü, "anlamazsın" fiili, "zevk almazsın", "keyfine varamazsın" anlamında kullanılıyor ise, yargı doğruydu. Fakat ben, ağabeyi tarafından ezilme kompleksi ile büyüyen bütün "ikinci çocuklar" gibi yaygarayı bastım: "Bal gibi anlarım."

Herhalde babam evde yoktu o sırada. Ağabeyim, sorunu bu nedenle anneme götürdü. (Bizim evde sorunlar baba tarafından çözülürdü.) Annem, çok rahat, sessiz, akıllı, çalışkan bir kadındı. "Bırak, okusun. Anladığı kadar," dedi. Ağabeyim ısrarlı idi. "Dördüncü sınıf talebesi Pardayyanları anlamaz," dedi. Annem de tüm sükûneti içinde ısrarlıydı: "Anladığı kadar."

Pardayyanlar'dan Öğrendiğim Bilgiler

Pardayyanlar'dan çok şey öğrendim. Öğrendiklerimin başında birtakım "değerler" ve "inançlar" gelir. Bunlar benim yaşamım bakımından son derece önemlidir. Şimdi soğukkanlı bir biçimde düşündüğüm zaman "sakalı ele vermemek için" üniversiteden istifa etme davranışımın altında bile Pardayyanlar'ın etkisini görebiliyorum. ("Sakalı ele vermemek için istifa" deyimi benim değil, bu deyimi benim için, Somut'ta yayınlanan bir konuşmamda kullanan, Şahap Balcıoğlu'nundur. Duruma "cuk oturduğu" için hemen benimsedim.) Bu değerler (ki tümünü "şövalyelik" diye niteleyebilirim) benim için çok önemli olduğundan, onları sonraya bırakıp, şimdi, "nesnel" bazı bilgilerden söz etmek istiyorum.

Pardayyanlar dizisi, tüm tarihsel romanlar gibi, tarihin "çok özel" ve "bireye göre çarpıtılmış" bir biçimi olmakla birlikte,

evrensel açıdan belli tepe noktalarına koşut bir anlatım izler. Bu nedenle de Fransa tarihinin tepe noktaları ve noktaların bazılarının işaret ettiği "evrensel doğrular" açısından oldukça yararlı bilgileri okuyucuya aktarır. Ben bu konuda "çok şey öğrendiğini" sanan okuyuculardan biriyim. Bunların bir bölümünü sonradan "yeniden öğrendim". Bir bölümü ile ise Pardayyanlar dışında bir daha karşılaşmadım. Fakat ister sonradan tekrar rastlayayım, isterse rastlamayayım, birtakım temel bilgilerle ilk kez Pardayyanlar aracılığı ile karşılaştım. Şimdi bunları şöyle anımsıyorum. (Bu satırları yazmak için oğluma ortaya çıkarttırıp hazırlattığım on cilde yeniden bakmadım.)

Hıristiyan dini içinde önemli ayrılıklar olduğunu Pardayyanlar'dan öğrendim. Daha önemlisi Sen Barthelemy katliamını Pardayyan ile birlikte yaşadım. Amiral Kolinyi ve arkadaşları için üzüldüm. Hıristiyanların ve Fransızların "bağnazlık" adına, Paris sokaklarında dereler gibi "din kardeşlerinin" kanlarını akıttığını bir daha unutmamacasına zihnime kazıdım. (Yıllar sonra kendi ülkemde Kahramanmaraş ve Sivas olaylarını yaşayınca, bu katliamın altında da ekonomik ve siyasal çıkar çatışmalarının yattığını öğrendiğimi de anımsadım.)

Engizisyon'un korkunçluğunu tarih kitaplarından önce, Pardayyanlar'dan öğrendim. "Bilimsel işkence"ye karşı Pardayyan ile birlikte direndim. Bu arada Engizisyon'un sadece İspanya'da geçerli olduğu gibi yanlış bir "izlenim-bilgi" de almış olduğumu anımsıyorum.

"Saray entrikası" kavramını, bu entrikalar içinde "Ana Kraliçelerin yerini" ve Katherin dö Medisi'yi de Pardayyanlar'dan öğrendim.

Kilisenin gücü, bu arada Cizvitlerin varlığı ve gücü de Pardayyanlar'dan öğrendiğim bir başka bilgi salkımı.

Evet, "öğrendiklerimin" listesini çok uzatabilirim. Kimisi ayrıntıda, kimisi temel. Çok şey öğrendim Pardayyanlar'dan. Bu belki de Pardayyanlar'ın zenginliğinden değil, benim onu "kafam bomboş" iken okumuş olmamdan. Bu nedenle bu

"öğrendiklerim" listesini Pardayyanlar'ın "övgüsü" olarak değil, "Emre Kongar"ın "çocukluk öyküsü" olarak görmek daha doğru. (Bu yazımın "öznel" olacağını söylerken "özyaşamsal" olacağını eklemeye gerek görmemiştim. Nasıl olsa "dinleyen söyleyenden ariftir".)

Pardayyanlar'dan Öğrendiğim Değerler

"*Şövalyeliği*" öğrendim Pardayyanlar'dan. (Çokbilmiş arkadaşlarım sakın hemen beni suçlamasınlar "gerici," "feodal" ya da "romantik", "hayalperest" ve "dikbaşlı" diyerek).

Bundan sonra yazacaklarım, "şövalyelik" kavramının "açılımı" olacak. Önem sırasına koymadan, ama zihnimde yer eden sıra ile belirteyim "şövalyeliğin" özelliklerini:

Her şeyden önce "kudret karşısında *dalkavukluk* etmemektir" şövalyelik. Aynı öncelik sırası ile, "*haklıdan* yana olmaktır". (Peki 'kudret sahibi' aynı zamanda 'haklı' ise ne yaparsın? demeyin, insan 'kudret sahibinin' 'hakkını' dalkavukluk yapmadan da teslim edebilir.)

Zihnime *kazılmış* bulunan bir başka özellik, "paraya pula fazla önem vermemek", hele hele "ilkelerle çatıştığı zaman, maddiyatı mutlaka küçümsemek"tir.

Giyimde *temizlik* ve *uyum,* şövalyeliğin yani Pardayyanlar'ın en önemli özelliğidir. Elbiseleri "eski fakat temiz"dir. Zorunlu onarımları kendi yapar. Sürekli olarak "yoksul fakat şık"tır. İyi giyinmenin mutlaka çok para gerektirmediğini bana öğreten Pardayyanlar olmuştur. Özellikle "temizlik" kavramı çocukluktan beri hiç ihmal etmediğim bir ilkedir. Üstünüz yamalı ya da eski olabilir, bu durum sizin elinizde değildir. Fakat pis olamazsınız. Çünkü bu sizin denetiminiz dahilindedir.

Güzel kadınlar uğruna, hele bir de bunlar zengin ve kudretli iseler, ilkelerden fedakârlık etmemeyi de Pardayyanlar'dan öğrendim. (İşte öğrendiklerim içinde hiç işe yaramayan bir il-

ke. Hatta daha kötüsü, ancak zararı olan bir ilke. Tüm yaşamım boyunca benden "güzel kadınların" istediği tek fedakârlık, olsa olsa, işlerimin günlük programını biraz değiştirip kendilerine zaman ayırmam olmuştur ve ben "Pardayyan kompleksi" içinde bunu bile reddetmişimdir.) Aslında tam bu noktada biraz durup, "acaba küçüklüğümde okuduğum tüm kitaplardan öğrendiklerimi Pardayyanlar'a mı mal ediyorum?" diye düşünmeye başladım. Çünkü bu "güzel kadınlara direnme kompleksi" Pardayyanlar'dan çok, "Kadın ve Kuklası" adlı kitaptan kaynaklanıyor olabilir. (O kitabı da aynı zamanlarda okumuş ve etkilenmiştim.) Üstelik bir noktayı daha eklemeliyim Pardayyanlar'ın "güzel ve kudretli kadınları" hakkında: Bunlar Fausta'nın kişiliğinde hem "kötü kalpli," hem de "muhteris" kadınlardır. Üstelik de sevgilerinde ve aşklarında "samimi değillerdir".

Cesaret, Pardayyanlar'dan öğrendiğim en önemli özellik. Öyle sanıyorum ki **Mişel Zevako,** bir okuyucuya cesareti öğretmenin en güzel yolunu bulmuş: "Cesur olan her zaman kazanıyor." Pek doğal olarak bu "cesaret"in bende "medenî cesaret" haline dönüştüğünü okuyucu tahmin eder. (Yirmi yıldır sürdürdüğüm sabah jimnastiklerinin altında acaba "kaba kuvvet cesaretine" kavuşma arzusu da mı yatıyordu diye düşünmekten kendimi alamıyorum doğrusu.) Kaba kuvvete boyun eğmemek ve "inancından fedakârlık etmemek" biçiminde gelişen bu "cesaret" duygusunun günlük yaşamdaki cesaretle pek de ilgisi yok. Geçtiğimiz dönemin anarşi ve terör ortamında öldürülmekten çok korktuğumu anımsıyorum. Ama yine de televizyonun en çok izleyici toplayan konuşma programını yaparken, "katilin sağcısı solcusu olmaz. Katil katildir. İdeolojik kılıflara göre onlara arka çıkmayalım," diyebilme gücünü kendimde bulmuştum. Ardımda bu olaylar bulunduğu için de *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*'nin Nisan 1984 sayısında YÖK konusundaki açık oturumda, "bilim korkaktır, en azından sermaye kadar korkaktır, onun için korunmaya muhtaç-

tır" düşüncesini savunurken hiç çekinmeden korkaklık örneği olarak kendimi göstermiştim.

Pardayyanlar'dan öğrendiğim bir başka ahlak kuralı "her ne olursa olsun haksızlığa uğramışın yanında yer almaktır", Bu "her ne olursa olsun" sözüne özellikle dikkati çekmek isterim: Pardayyanlar'ın başı (aslında üç değil dört Pardayyan vardır: Baba Pardayyan, asıl Pardayyan, oğul Pardayyan ve yeğen Pardayyan, Öde dö Valver) genellikle "beni kurtarın" çığlıkları atan bir kızın yardımına koştukları zaman derde girer. Yani, haksızlık doğrudan size yönelmemiş de olsa, müdahale edeceksiniz. Başınızı derde soksa da müdahale edeceksiniz. İşte benim hem toplumbilimci, hem de Üniversite Hocası olmaktan gelen bir "görev bilinci ile", karıma göre "enayice doğrucu davutluk," bana göre ise "toplumsal vicdanın bekçiliği ve sözcülüğü" işlevine soyunmuş olmamın altında (ister inanın, ister inanmayın) Pardayyan okuyucusu olmam yatar. (Tam bu noktada utanç içinde kıvranmaya başladım. Türkiye'de kendini "Kamuoyunun vicdanı ve sözcüsü gören, cesur bir doğrucu Davut" neler yapmalı ve söylemeliydi şimdiye kadar, ben neler yapabildim ve söyleyebildim? Bu sorunun yanıtı gerçekten utanç verici. Okuyucunun dikkatini bu noktaya çekmekle yetiniyorum. Okuyucu bu utanç verici yanıtı dikkate almak isterse benim bu yazıda "palavra sıktığımı" düşünebilir, isterse tüm yaşamımın "palavra" olduğunu da. Yalnız bunu yaparken "kendisiyle mukayeseli olarak" yargılasın beni lütfen.)

Pardayyanlar'dan daha pek çok şey öğrendim. Fakat, şöyle bir düşündüm de, liste çok uzun. Bu nedenle, öğrendiğimi sandığım değerleri, ilkeleri, tutum ve davranış biçimlerini burada kesiyorum.

Pardayyanlar'ın Yaşamımdaki Yeri

Babam tam annemle evlenecekken tüberküloza yakalanmış. "Verem olmuş" Türkçesi. Bu nedenle de evlenmeleri çok

gecikmiş. Ayınca, annem de çalıştığı için, ilk çocuktan yani ağabeyimden sonra altı yıl geçmiş beni yapana kadar. Bu nedenden dolayı babamla aramızda çok yaş farkı vardı. Onunla hiçbir zaman, tam anlamıyla arkadaş olmadık. Dosttuk ama. Dostluk ama, arkadaş gibi değil. Baba-oğul gibi.

Hem arkadaşım, hem büyüğüm, hem modelim (kendisini model aldığım kişi) ağabeyimdi. Ben on beş yaşımdayken öldü.

Diyeceksiniz ki Pardayyanlar ile ne ilişkisi var bütün bunların? Şu ilişkisi var: Benim büyümemde yol gösterici olan kişiler, "bilincime kavuştuğum dönemde" yoktular. Zaten babam da ağabeyimden iki yıl sonra öldü. Dolayısıyla, ben "bilinçle hatırladığım dönemlerde" hep tek başıma idim. İşte Pardayyanlar burada işin içine karışıyor.

Benim "büyümemde, toplumsal değerleri kazanmamda, belli bir ahlak anlayışına ve yaşam görüşüne kavuşmamda" üç yazar çok etkili oldu. **Sait Faik, Halden Taner** ve **Mişel Zevako. Sait Faik**'ten insan ve doğa sevgisini, **Halden Taner**'den mizahı ve kendi kendimle alay etmeyi, **Mişel Zevako**'dan da "Şövalyeliği" öğrendim. (Yaşamımın sonraki dönemlerindeki tüm saçmasapanlıkları bu "kendiliğinden oluşan saçmasapan karışımın niteliğinde" aramak gerekli.)

Sonsöz Gibi

"Akıllar pazara çıkmış, herkes koşmuş yine kendisininkini satın almış." Canımdan çok sevdiğim oğlumu **Halden Taner, Sait Faik** ve **Mişel Zevako** ile tanıştırmak ve "aralarını bulmak" için yapmadığım canbazlık kalmadı.

Oğlum benden daha şanslı. Onun birlikte yaşadığı, Pardayyanın kılıcı, **Haldun Taner**'in dili ve **Sait Faik**'in yüreği üçgenine, arkadaş-dost-ukala bir baba ve elektronikçi bir **Hazer Amca** eklendi. Allah sonunu hayreyleye!

11

BİR BUNLU CUMARTESİ DAHA

*Sedat Veyis Örnek, benim **Türk Toplumbilimcileri** kitabımda incelenen bilim adamlarından biri.*

Daha da önemlisi benim çok yakın dostum.

Dünya güzeli bir insan.

*Bilimsel katkılarını öğrenmek isteyenler, benim **Türk Toplumbilimcileri** kitabımın ikinci cildine bakabilir.*

***Remzi İnanç**, Zafer Pasajı'ndaki Toplum kitabevinin sahibi.*

*Profesör **Şerafettin Turan**, ünlü tarih profesörü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin eski dekanlarından, eski Kültür Bakanlığı Müsteşarı. Kurtuluş Savaşı hakkında ünlü tarih kitaplarının yazarı.*

Evet yine Ankara.

Yine dost çevresi.

Yine ölüm.

Ölüm, yaşamın kardeşi değil mi?

Ölümlülüğü ancak severek, sevilerek ve üreterek aşmıyor muyuz?

Yaşamın anlamı bu açıdan da, sevgi ve üretim olarak, ölümlülüğü yenmiyor mu?

* * *

Cumartesileri seviyorum. Cumartesi günleri benim kaçış günlerimdir. Çirkinliklerden, kötülüklerden, acımasızlıklardan kaçarım Cumartesi'leri. Toplumsal sorunları, bireysel sıkıntılarımı bile unutmaya çalışırım. Toplumbilimci olmanın getirdiği bilinçli ve bilinçaltı toplumsal sorumluluklarımdan,

insan olmanın yol açtığı bireysel sıkıntılarımdan uzaklaşırım. Çocuklarıma sığındığım günlerdir Cumartesi günleri. İlkokul birinci sınıftaki ikizlerim ile, ortaokul birdeki oğlumun masumlukları en güçlü sığınak gibi gelir bana.

Bir günahkâr'ın üç "masum"a sığınışıdır benim için Cumartesi günleri. Ortak eylem içinde yıkanmadır, arınmadır toplumsal ve bireysel pisliklerden. Çocuklarımla ortak eylemimin birikimli toplamındaki "masumiyeti" bu "yıkanma" işleminin temel ögesi görürüm. Aritmetik oranlardaki "altın haç" gibi, estetik değil ama, aktöresel bir simgedir benim için dörtte bir olmak. 1 bölü 1.618 oranına karşı 1 bölü 4 oranı bana daha çekici gelir. Kalan 3 bölü 4 oranındaki "masumiyettir" tüm umudum.

"Nerede" arındığımı bile unutmaya çalışırım Cumartesi günleri. "Kiminle" arındığım önemlidir çünkü benim için.

Ah, "eytişimsel bütünlük": İzin vermez ki senin "nerede" arındığını unutmana. Çocuklarınla gittiğin sinemadaki şiddet filmi, bir gezginci satıcının kafasız kabalığı ya da salt, insanın ölümlüğünden gelen çirkinlik, hiçbir an peşini bırakmaz. Çünkü, "üç masum" ile giriştiğin "pisliklerden arınma" işlemi, sana o pislikleri bulaştıran toplumun içinde ve o pislikleri taşıyan seninle birlikte uygulanmaktadır.

Sedat Veyis Örnek, bu arınma işlemlerinden birine tanık olmuştu. Hem de patlayan bir otomobil lastiğinin çok kısa sürede değişmesinin gerektirdiği, zorunlu bir "baskı ve gerginlik" anında. Sonradan, "bir baba ile oğulun, bir otomobilin lastiğini sanki bale yapar gibi bir güzellik ve uyum içinde değiştirdiğini ilk kez gördüm" demişti. Birden dünya daha temiz ve güzel olmuştu benim için. **Sedat Veyis Örnek**'in bir gözlemini ifadelendirmesi, benim bir yıllık "arınma" çabama eş etki yapmıştı üzerimde.

Yine bir Cumartesi öğrendim **Sedat Veyis**'in ölümünü. "Arınma izlencemizin" kitapçı dolaşma aşamasında Remzi İnanç verdi haberi. Oğlumla taş kesildik. İkizler işin farkında

değildiler. "Bu haberi anneye alıştırarak verelim," dedim. Anlamadıkları bir öneriye "masumiyetleri" içinde boyun eğdiler.

"Bütün insanlar ölümlüdür." "**Sedat Veyis Örnek** de insandır." "Öyleyse, **Sedat Veyis Örnek** de ölümlüdür."

Hayır, hayır, hayır... Bin kez hayır! *Etnoloji Sözlüğü*'nü yapan adam ölmez. **Türk Halk Bilimi**'ni Türk kültürüne armağan eden kişi ölmez. **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk** adlı yapıt bir "ölümsüzlük belgesidir."

Ölü evi, **Sedat Veyis**'in bilimine ve kişiliğine uygun bir töre düzeni. Havada elle tutulur bir geleneksellik. Ve **Şerafettin Turan:** "O, halkbilimi yöntemi ile Türk toplumunun geleneklerini, özgün bir yöntembilim anlayışı içinde dile getirirdi," diyor.

Remzi İnanç "Başımız sağolsun," dediğinde, **İlhan Erdost**'tan söz ediyor sanmıştım. Onu da iki gün önce gömmüştük.

Aslında çirkin olan, pis olan, ölüm değil, "sırasız ölüm". Rahmetli annem, "Allah sırasız ölüm vermesin," derdi. Yirmi bir yaşındaki oğlunun ölümünü gördü.

Sedat Veyis'in sırasız ölümü, bana başka bir sırasız ölümü, **Bedrettin Cömert**'i anımsattı. "İnsan ne denli ben-merkezci" diye düşünürken, ölü evinde **Şerafettin Turan, "Sedat Veyis** de, **Bedrettin** de öncü idiler. Birinin estetik'te yaptığını öteki halkbiliminde yapıyordu," deyince, çağrışımımın, ben-merkezcilikle değil, nesnel koşullarla ilgili olduğunu anladım. Demek **Bedrettin**'i anımsamak, **Sedat Veyis** ile ortak yönleri olmasındanmış, insan bilincinin oynadığı oyundan değil.

Bunlu bir Cumartesi daha. Ne ikizlerin cıvıltısı, ne oğlumun çekingen atılganlığı içinde, beni biraz da kendine geri çekerek "arındırılma" çabası içinde verdiği "balıklarım doğurdu" muştusu, bungunluğumu dağıtabiliyor. Hatta biraz şımarıkça bir kırgınlık ve kızgınlık: "Biz, dost yitirmenin, insan yitirmenin acısını tadarken, herif, balıkların doğurması ile ilgileniyor."

Tam bu anda **Sedat Veyis,** İçel'den 69 yaşında **Cemile K.**'nın ağzından sesleniyor: "...Çocuğu çok seversen bahtsız, çok söylersen arsız, aç bırakırsan hırsız olur..."

Dil Tarih'in Tiyatro kürsüsünde "sanat sosyolojisi" derslerine başlayınca, **Sedat Veyis** ile "aynı dalga boyunda" buluşma olasılığımız da artmıştı. O, bütün toplumsal bilimciliği içinde, insan sevgisini, bu varlığı ince ince çözümleyerek doyururdu: Her tiyatro yapıtı, bu ince çözümlemelerin, sağlam bir kurgusallık ve estetik içinde sahneye dökülmesiydi.

Devlet Tiyatrolarının "ilk gece"lerinde buluşurduk onlarla. Eşi, eşimle sınıf arkadaşıydı. Doyurucu bir oyundan sonra, dostluğumuzun da, derinine bilincine varmak için, geceyi uzatırdık: İyi cins bir içki, iyi cins bir sigara (her ikimiz de günlük sigaralarımızı sağlık nedeniyle sayılı içerdik) ve mutlaka, Sedat Veyis'e "memleketinden" yollanmış, yörel özelliği olan bir yiyecek.

Aileden konuşurduk. İnsanlardan, yaşamdan, sanattan. Çirkinlik ve kötülükleri görmezden gelirdik bilinçle. Bir oyundu oynanan aramızda: Güzele ve iyiye yönelme oyunu. BAŞARILI BİR OYUNDU BU. Gecemize iyi ve güzel egemen olurdu gerçekten. İzlemiş olduğumuz sahne oyunu kötü bile olsa, tadımızı kaçırmazdı, kaçıramazdı bizim.

Sedat Veyis Örnek, ardından Türk Toplumuna binlerce öğrenci, pek çok inceleme, araştırma ve sahne oyunu bıraktı. Kalıtının en güzelini ise bana ve oğluma armağan etti: İyilik ve güzellik içinde, "bale gibi uyumlu" bir baba-oğul ilişkisi.

12

ANKARA'DAN GÖÇ ÜZERİNE

12 Eylül sonrası, Ankara'dan ayrılış.

Daha önce, liseyi bitirip, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gitmek için İstanbul'dan ayrılışımı da deneme biçiminde aktarmıştım okuyucuya.

Bu kez, yaşamın fırtınaları beni İstanbul'a iade ediyor.

Daha sonra, bu kez müsteşar olarak yine Ankara'ya gidecek ve dört yıl sonra, yeniden bir kurtuluş olarak İstanbul'a dönecektim.

Yazıda adı geçen Ankaralılar, bugün İstanbul'da.

Hemen hemen hepsi de çok başarılı.

***Ertuğrul Özkök**, Hürriyet Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni.*

***Enis Batur**, başarılı edebiyatçılığını sürdürürken, aynı zamanda Yapı ve Kredi'nin Sanat İşlerini de yöneten Anonim Şirketin "murahhas âzâsı".*

***Ömer Madra**, hem yazarlığını hem radyo yöneticiliğini sürdürüyor.*

***Oruç Aruoba** da öyle.*

*Aslında 12 Eylül askeri yönetimi ve **Doğramacı**, üniversiteleri ve Ankara'yı boşaltıp, İstanbul'a yollayarak, özel teşebbüse müthiş bir beyin göçü ve bu yolla da muazzam bir destek sağladı.*

Yine de "Allah böyle bir göç daha göstermesin!"

* * *

Ankara'dan mı ayrılmak? İstanbul'a mı dönmek? Ne derseniz deyin: 1980'li yılların başında bir göç olayını yaşıyor pek çok aile.

Aslında Türk-İslam geleneği, göç olayına alışıktır. Hani Orta Asya'dan Anadolu Yarımadasına gelişimizin kültürel kalıntıları var ya, belki de göç olayını korkutucu olmaktan çıkaran gelenekler bu kalıntıların ta kendileridir.

Osmanlı'nın son günlerini düşünün: Hiç unutmam, Balkanlar'dan göç eden babam anlatmıştı: Sobayı bile yanar bırakıp, kapıyı çekip çıkmışlar evden. Mal, mülk, ev, bark hepsi oralarda kalmış.

Belki de Balkan göçmenlerinin çalışkanlığı ve güvenilirliği buradan kaynaklanır: Eski günlere kavuşmak arzusu, kökünden kopmuş olmanın getirdiği güvensizlik ve yeni bir kök salma tutkusu. Hani **Weber'**in "Püriten ahlakı" dediği, "çok çalışacaksın, az yiyeceksin" anlayışı.

Aslında göç olayı ile iyice haşır-neşir olmuş Türk halkı, onun tüm dehşetini de iyi bilir. "İki taşınma bir yangına bedeldir" sözü boşuna söylenmemiştir.

Oysa gelişen teknoloji, endüstrileşmeyi de aşan bir "hizmet sektörü" aracılığı ile, eski atasözlerini bile geçersiz kılma eğilimini belirliyor: Örneğin, paranız varsa, "nakliye işini," iyi bir taşıma şirketine verirsiniz. Böylece oturma odanız, yeni evinizdeki oturma odanıza, eski banyonuz, yeni banyonuza, cam eşyanız kırılıp dökülmeden yine büfe ya da dolaplara taşınır.

Ama, eskiler haklı yine de: Bu şirketlerin "uzman hamalları" bile gaz lambasının haznesini boşalttıktan sonra sanki gaz kokusunu da musluğa boca edebilmiş gibi, hazneyi yastıkların arasına koyup, karyolanızın da bir bacağını kırarak, taşındığınız gece uyumanızı bile engelliyorlar. O zaman eskilerin bir başka sözü aklınıza geliyor: "Paramızla rezil olduk," derler ya hani, işte o söz.

Yani maliyeti, ister beden ve ruh gücünüzü günlerce seferber ederek, isterse, keseye davranarak ödeyin, yine de "iki taşınma bir yangına bedel".

Her ne ise, söylemek istediğim, göç olayının Türk kültürünün önemli ögelerinden biri olduğu. Eskiden, hazırlıklı ve var-

lıklı ailelerin "hurçları" olurdu. İçine yatak yorgan konulacak olan, kalın bezden dikilmiş büyük torbalar, evlerin kıyısında köşesinde saklanırdı.

Aslında o kadar uzağa gitmeye gerek de yok. Bugünlerde, yatağını yorganını sırtlayıp büyük kentlere göç edenler, günlük yaşamımızın bir parçasını oluşturmuyorlar mı?

Yirmi Yıl Sonra "Yeni İstanbul"

Laf aramızda, yirmi yıl sonra döndüğüm İstanbul ile gençliğimi, çocukluğumu geçirdiğim İstanbul arasında çok fark var. *Quo Vadis*'i, *Rapsody*'yi oynatan Yeni Melek sinemasının yeni açıldığı, dönemin en eski ve en gözde sinemalarından Atlas'da ilk Rock'n Roll ve **Brigitte Bordot**'un *Ve Allah Kadını Yarattı* filminin izlendiği bir dönemdi benim gençlik-çocukluk dönemim. Tramvaylar, yeni kaldırılıyordu. Beyoğlu'nun can damarı İstiklâl caddesi, tam üç kez kazılıp yeniden asfaltlanmıştı. Birinci kez, tramvay raylarının kaldırılması için, ikinci kez su, kanalizasyon vs. için. Üçüncü kez (belki de belleğim beni yanıltıyor ama, yakıştırma bile olsa, inanın ki doğrudur) telefon, ya da benzeri bir "altyapı" hizmeti için. Hepsi de aynı yıl içinde, art arda yapılmıştı.

Küçük Sahne, en muhteşem dönemini yaşıyordu. Bilet bulmak son derece zordu. Dram Tiyatrosu ise, henüz yanmamıştı. Yıllar sonra Ankara'da turneye gelen **Müşfik Kenter**'den yine dinlediğim, Cyrano'nun "Biz Gaskonya Beyleri..." diye başlayan tiradını, ilk kez orada seyretmiştim. Ve "Dört Albay'ın Aşkı" ve "Oniki Kızgın Adam..." ve daha niceleri. Benim bıraktığım İstanbul'da, Tepebaşı Dram Tiyatrosu bir "olaydı"... Yalnız sanat olayı değil, bir toplumsal olaydı. İnsanlar, (ister inanın, ister inanmayın, gençler bile) birbirlerine, Dram Tiyatrosunda görüşmek üzere randevu verirlerdi.

Her ne ise, söze göç etmekten girdik, "nostaljik" bir çizgiye geldik. Aslında amacım, İstanbul'un ne denli değiştiğini ve bu

değişmenin yozlaşmayı ne denli yansıttığını belirtmek değildi. Amacım, Ankara'dan ayrılmak üzere bazı şeyler yazmaktı.

Ankara'daki Farklı Yaşam

Hep bilinir: Ankara'da yaşamak kolay ve (İstanbul'a oranla) ucuzdur. En kalabalık zamanda bile kentin bir yanından öteki yanına yarım saatte gidersiniz. Aynı gün, öğlen yemeğinde bir yerde, akşam yemeğinde bir başka yerde bulunmak doğaldır. Arada iş sonrası bir sergi açılışına ya da bir kokteyle uğramak, yemek sonrası ise bir eş-dost ziyareti yapmak olanaklıdır. Böylece kentin ulaşım kolaylıkları ve derli topluluğu size aynı gün, işinize ek olarak dört ayrı sosyal ilişki teması yapma şansını bile tanır.

Yakup Kadri'nin anlattığı Ankara, fiziksel olarak çok değişmiş, atmosfer olarak ise aynı kalmıştır. Bir anlamda kentte yapacak fazla bir şey yoktur: Hemen "herkes, her zaman birliktedir". Yani aynı kişiler, aynı kişileri, hemen her yerde sergide, her kokteylde, her davette, her sanat-edebiyat (ve hatta) siyaset olayında görürler. (Göremezlerse de, **Cumhuriyet**'te, **Mustafa Ekmekçi**'nin sütununda son haberleri alır, **Müşerref Hekimoğlu**'nun sütununda ise, genel sanat-siyaset havasını koklarlar.)

Ankara, **Atatürk** döneminde "göç olayı" ile kurulmuş bir kenttir. Genç Cumhuriyetin, yozlaşmış İmparatorluğa yanıtıdır sanki. Tüm olanaksızlıklara karşın, yeni bir ruh, yeni bir atılım, bu kente bir canlılık, bir "hava" getirmiştir.

Göçe Zorlananlar

Atatürk'ün ölümüyle, bu hava değişmeye başlamış, "çok partili düzene" geçiş ile iyice farklılaşmış, 1950, 1960, 1965, 1971, 1973, 1980 gibi yıllarda ve aradaki "siyasal gelişmelerde" çok çeşitli "cereyanlara" maruz kalmıştır.

İşin ilginç yanı, tüm siyasal olayların farklı nitelikli, farklı

"havada" oluşlarıdır. Bir başka deyişle, sivillerin siyasal eylemleri de, askerlerin müdahaleleri de, kendi içlerinde bile farklı çizgileri yansıtmıştır.

Durum böyle olunca, bu çeşitli cereyanlar, ayrı dönemlerde ayrı grup ve kişilerin sağlıklarını zorlamaya başlamıştır. Üstelik, tüm bu gelişme ve değişmeler boyunca değişmeyen tek "hava" Ankara'nın, gerçekten, fizik anlamda, gittikçe pislenen ve nefes almayı bile kimi zaman olanaksız hale getiren az oksijenli, bol kükürtlü havasıdır. Her türlü "siyasal" kirlenmeyi çocuk oyuncağı derekesine indiren bu "fizik kirlenme", Ankara'dan göç olgusunun en büyük nedeni, göç edenlerde ferahlık ve kurtuluş duygusu, göç edemeyenler de ise, özlem ve gıpta yaratan en önemli ögedir.

İster sivil, isterse askeri olsun, her değişme dönemi, Ankara'dan bazı grupların göç etmesine neden olmuştur. Bereket versin ki, eski payitaht ve bağımsız dükalık, İstanbul, toplumun öteki kesimleri ile hâlâ dostane ilişkilerini sürdürmektedir. Hangi dönemde olursa olsun, hangi görüşte olursa olsun, nereden gelirse gelsin, (**Mevlânâ**'yı anımsatırcasına) kendine gelen herkesi, kentli-köylü ayrımı yapmadan bağrına basmıştır. (Bu yüzden de kent sorunları çözümsüz boyutlara ulaşmaktadır.)

Yeni bir "içeri göç" döneminin eşiğinde olan Ankara, önce "dışarı göç" aşamasını yaşamaktadır. 1983 Kasım'ındaki yeni seçimlerle birlikte yeni bir "içeri göç" olayına tanık olan bu kent, sanki bu yeniliğe hazırlıklıymış gibi, başta üniversiteleri olmak üzere, çeşitli kurumlarını "dış göçe" zorlama eğilimindedir.

Göç Edenler ve Kalanlar

Evi toplamada yardım eden dostum **Ertuğrul Özkök**, "Yeni siyasal dönemde Ankaralıların yaşayacakları atmosfer, sanat-edebiyat ve bilim havasından hayli yoksun kalacağa benzer

bu gidişle," dedi. Bilmem, **Ertuğrul** ne denli haklıydı? O anda İstanbul'a yakın zamanda göç edenler gözümün önünden geçti. **Enis Batur, Ömer Madra, Altan Öymen, Azer Yaran, Oruç Aruoba** hemen aklıma geldi. Daha başkaları da var. Sırada bekleyenler de çabası. Ama ben yine de Ankara'nın hiçbir konuda yoksunluk çekeceğini sanmıyorum. Ne olursa olsun, kim giderse gitsin, Ankara'nın yıllarca oluşmuş birikimi, fazla etkilenmeyecek gibi görünüyor bana.

İnsanlar doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Kentler değişir. Toplumlar ise yaşamlarını sürdürür. Türk toplumu da yaşamını sürdürecektir. Ankara-İstanbul arasındaki trafik ise iki yönlü bir biçimde sürüp gidecektir. Kimisi **Yahya Kemal** gibi "Ankara'nın nesini seversiniz?" sorusuna "İstanbul'a dönüşünü," diyerek, yalnız bir tercihi değil, aynı zamanda bir yaşam görüşünü belirtecek, kimisi ise, izzet ve ikbale koşmanın heyecanı ile Ankara'ya yola çıkarken belki de yazgısının kendisine çizdiği acı sona yaklaştığının bilincine bile varmadan harcanıp yok olacaktır.

Her ne olursa olsun, Ankara'nın "ciğerdelen" (ki bu "ciğer delinmesi" benim için fizik bir gerçeklik de taşır) havasından kurtulup, Midilli'den gelen anneannem ile Bafralı dedemden olma İstanbulu anam ile, Niş'li bir aileden Köprülü'de doğup, Balkan Savaşı'nda İstanbul'a gelen babamın buluştukları kente dönmekten memnunum.

Darısı, özlem çekenlerle, gıpta edenlerin başına.

13

ÜNİVERSİTE BİR MABETTİR

Ben kendimi hep üniversite hocalığına hazırlamıştım.
Üniversite dışında kalmayı hiçbir zaman ve hiçbir biçimde içime sindirememiştim.
Bu yazı üniversiteyi nasıl algıladığıma ilişkin.
Bir de tabii, "büyük ihanet".
Belki artık o üniversite yok.
"Büyük ihanet" amacına ulaştı.
Belki de öyle bir üniversite hiçbir zaman varolmadı.
Ama olsun.
Ben üniversiteyi hâlâ öyle algılıyorum.

* * *

Gerçek kutsaldır. Gerçeği aramak kutsal bir iştir. Gerçeğin arandığı yer kutsal bir yerdir. Gerçeği arayanlar da kutsanmış kişilerdir.

Her kutsal iş gibi, "gerçeği aramanın" da bir yolu yordamı, bir yöntemi vardır. Bu yol, yordam, yöntem izlenmezse, gerçeğe ulaşmak olanağı da ortadan kalkar.

Her kutsal iş gibi, "gerçeği aramak" da, istenirse, toplu halde ve bu iş için inşa edilmiş yerlerde istenirse bireysel olarak, özel konutlarda yapılır.

Gerçeği arama işi, toplu olarak yapıldığı zaman "özdenetim" daha fazla, yanılma payı daha az olur. Bu yüzden de "toplu halde" yapılan "gerçeği arama çalışmaları" daha makbuldür. Bu durum, özel çabalarıyla gerçeği bulmaya çalışanların etkinliklerini daha fazla geçersiz kılmaz. Yalnızca, bu çabaların

daha zor ve belki bu nedenle daha bile değerli olduğunu ortaya koyar.

İşte ben Üniversiteye bu çerçeve içinde bakıyorum: Bilimsel bir çaba bir "ibadet", üniversite bir "mabet"tir.

Mabet'in Beş Kuralı

Her mabet gibi "bilim mabedi"nin de kuralları vardır. *Birinci kural* bir sevgiye, bir inanca, bir aşka sahip olmaktır: Gerçeği sevmek, ona inanmak, hatta ona âşık olmak zorundadır bu mabette yaşayanlar. Çünkü tüm yaşamları, gerçeği aramaya, bulmaya, bulduklarını sandıkları gerçeği yeniden irdelemeye ve gerçek olduğuna ilişkin bilgi varolduğu sürece onu başkalarına aktarmaya adanmış olarak geçer.

İkinci kural dürüst olmaktır. Bu mabetteki insanlar dürüst olmak zorundadırlar: Kendilerine karşı, meslektaşlarına karşı, öğrencilerine karşı, topluma karşı ve en önemlisi gerçeğe karşı. Dürüst olmayanları, zaten, gerçek bağışlamaz. Onların yanlışlarını, hem de tarihe geçecek bir biçimde sergileyiverir.

Üçüncü kural çalışkan olmaktır. Fakat bu çalışkanlık sistematik bir çalışkanlıktır. Bir karıncanın yorulmak, durmak bilmeyen çalışkanlığıdır. Gece ve gündüz, sabah ve akşam, Üniversitede ve evde çalışmaktır. Aynı konuda, yılmadan, bıkmadan, usanmadan, gerekirse aynı işi binlerce kez yineleyerek.

Dördüncü kural kuşkucu olmaktır. Gerçeğin peşinde koşanlar onu elde ettiklerinden hiçbir zaman emin olmamalıdırlar. Ellerindekinin "hakiki" gerçek olup olmadığını, yani ulaştıkları bilginin topluma ya da doğaya uygun olup olmadığını sürekli olarak denetlemelidirler.

"Bilim Mabedi"nde yaşayabilmek için gerekli olan *beşinci kural* hoşgörülü olmaktır. Bu oldukça geniş kapsamlı bir hoşgörüdür: Sizden farklı düşünenlere, sizden farklı yöntemler kullananlara ve sizin "bulduğunuz" gerçeklerden "farklı" gerçekler bulduklarını öne sürenlere karşı uygulanacak bir hoşgö-

rüdür bu. Eleştiriye açık olmak, hatta, eleştiriyi, "gerçeğe ulaşma yolunda" kaçınılmaz bir koşul olarak, istemek, aramak anlamında bir hoşgörüdür bu. Doğa ve insan sevgisine de dayalı bir hoşgörüdür bu.

Mabet'te Yaşam

İnsanlar, bu beş koşulu yerine getiren insanlar nasıl yaşarlar Mabet'te?

Okurlar bu insanlar. Bol, bol okurlar. "Amerika'yı yeniden keşfetmenin gülünçlüğüne" düşmemek için okurlar. Yeni ufuklara doğru açılabilmek için okurlar. Ellerindeki bilgileri başkalarının buldukları ile karşılaştırmak için okurlar. Kuram öğrenmek için okurlar.

Araştırırlar bu insanlar. Sürekli araştırırlar. Doğayı, toplumu, insanı didik didik ederler. Hem bildikleri gerçekleri, hem de bilmedikleri gerçekleri araştırırlar. Çünkü bildikleri gerçekler konusunda dahi her an yanılabileceklerini düşünürler.

Tartışırlar bu insanlar. Kendi bulduklarını da tartışırlar, başkalarının bulduklarını da. Kendi düşündüklerini de, başkalarının düşündüklerini de. Kuramsal çalışma sırasında kendi sistematik düşüncelerini de, başkalarının sistematik düşüncelerini de. Okuduklarını da tartışırlar, yazdıklarını da.

Yazarlar bu insanlar. Başkalarının düşündükleri, söyledikleri, buldukları hakkında da yazarlar, kendi düşündükleri, söyledikleri, buldukları hakkında da. Kuram hakkında da yazarlar, veri ve bulgu hakkında da. Tarif ve tasvir de ederler, neden-sonuç ilişkisi de ararlar, karşılıklı etki ve tepki de belirlerler.

Ders verirler bu insanlar. Evrensel bulgular hakkında da, özel durumlar hakkında da. Tarih içinde de, güncelde de. Dünya'yı da anlatırlar, kendi toplumlarını da. Kuram da öğretirler, bulgu ve veri de. En önemlisi, "doğru düşünmenin", "gerçeğe erişmenin" yöntemini, yolunu, yordamını anlatırlar bu insanlar.

Yeni "Hoca"lar yetiştirirler bu insanlar. Üst düzeyde ders verirler bunlara. Araştırma yaptırırlar, tartıştırırlar bulgularını. Özel sınavlara sokarlar, araştırma yapma, kuram oluşturma, yorum yapma yeteneklerini, bilgi düzeylerini ölçerler. Mabet'te yaşamanın gerekleri açısından "ahlak kurallarını", yani "Mabedin Kurallarını" öğretirler bu gençlere.

Mabet'in Gücü: İhanetin Nedeni

Böyle bir Mabet'i kim ele geçirmek istemez? Kim kendi amaçlarına alet etmek istemez? Her politikacı, her terörist, her parti, her ideoloji, her hain, gözünü bu Mabet'e dikmiştir. Onun için Türkiye'nin yaşadığı kan ve gözyaşı günlerinde ilk bombalar Mabet'te patlamış, en değerli kurbanlar Mabet'ten seçilmiştir.

Mabet, dışardan yok edilemez. Yıkılabilir fakat yok edilemez. Çünkü onun kutsal beş kuralı, çünkü onun kutsal bir yaşam biçimi, çünkü onun kendi kendini üreten bir yapısı vardır. Yıkılırsa, yeniden yapılabilir. Bu nedenle O'nu dıştan yok etmek olanaksızdı.

Ancak bir "iç ihanet" yok edebilirdi onu. Mabet'te yaşayan, ama kutsal beş kurala uymayan ve kutsal yaşam biçimini benimsememiş olan insanlar onun yok oluşuna yardım edebilirlerdi.

"İhanet" Mabet'in gücünden geliyordu: O'na uyamayan kişi, uyumsuzluğunun ayıbını, onu yok ederek örtecekti. Hem de tarihteki tüm sapkınların ilüzyonu ile: O'na egemen olduğunu sanarak. Aynen dalındaki bir manolya çiçeğinin lekesiz beyazlığına tamah ederek onu koparıp eline aldığında, bu beyazlığa sahip olduğunu sanan ve dokunduğu yerin karardığını büyük bir şaşkınlıkla izleyen cahil bir koleksiyoncu gibi.

Zor kullanarak pek çok şey elde edilebilir. Ama dalından koparılmış bir manolya çiçeğinde, beyazlık; asla!

14

EMRE KONGAR SAKALI ELE VERMEDİ

Şahap Balcıoğlu ile Konuşma

(9 Eylül 1983)

Şahap Balcıoğlu.

Bir güzel insan.

*Ünlü karikatürist **Semih Balcıoğlu**'nun ağabeyi.*

Gazeteci.

*Üniversiteden istifa edip, İstanbul'a geldiğim sırada, yazarların kurduğu bir kooperatifin, YAZKO'un çıkardığı "**Somut**" adlı gazetenin Genel Yayın Yönetmeni.*

Benle bir mülâkat yapıyor ve birinci sayfadan, manşetten yayınlıyor.

Biraz bilim, biraz gelecek kestirmesi ve büyük ölçüde gençlik.

Gerisi, mülakat metninde...

*Aynı mülakat, **Şahap Balcıoğlu**'nun yayınladığı, **Görüşler-Görüşmeler** adlı kitabında da yer aldı.*

***Şahap Balcıoğlu** artık toprak oldu.*

Anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

* * *

*Bir şey söyleyeyim mi size, o **İhsan Doğramacı** benim gözümde Yalova Kaymakamı bile değil. Neymiş efendim? Doğramacı Kerküklüymüş, petrolle ilişkisi varmış, kesesi para doluymuş, Paris'te özel apartmana sahipmiş, falan filan, bir sürü ıvır zıvır.*

*Eee... N'olmuş yani? Oraya çivi çakmadı ya! Gün gelir, bir yığın **Doğramacı** gibi o da gider. Ya o zaman? O zaman pek çok*

kimse gülümseyerek: "Aman İhsan beyciğim, diyecek, güle güle ki hiç tarif edemem!" Bu gerçeğin böylece bilinmesinde yarar var.

Ama, adamın biri yeni profesör olur, dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan bir uygulamayla öğretim görevlisi diye sakal kesmeye zorlanır da istifayı basıp kürsüyü terk ederse, bakın, onun üstüne eğilir, biraz fazlaca dikkat ederim.

Kim bu adam? Emre Kongar. Hacettepe'den, tanıdığımız bir isim. Şimdi de sakalını merak ediyorsunuz değil mi? Hemen söyleyeyim: Sakal, bütün şirinliğiyle aynen duruyor ve – laf aramızda – kendisine iyice de yakışıyor. Ne haber Doğramacı? Sen çatla!

Bostancı'ya yakın bir semtte, yan sokaklardan birindeki apartmandayız. Profesör Kongar Ankara'dan ayrılıp İstanbul'a gelmiş, yeni bir uğraşın içine girmiş, didinip duruyor. Bu 42 yaşındaki adamın hayatta en büyük zevki çalışmak. Hem de durmadan çalışmak. Her sabah bir saat kadar idman yaptığı için ipincecik duran Kongar'ın boyu, kararlamadan çıkardığıma göre 1.75 metre. Oysa şu yaşa kadar yazdığı kitap, araştırma, broşür, makale ve benzeri yazı türlerinin toplamı, kalıbımı basarım ki o yüksekliği bulmuştur rahatça. Zaten kendisi de bu yanını belirtirken:

— İnsan vardır, yüzmekten zevk alır ya da yemekten hoşlanır, diyor. Bense çalışmaktan aynı derecede mutluyum. Yeni düşünceler üretmek, yeni insanlar tanımak veya onlarda yeni özellikler arayıp bulmak. Yeni belgeler yakalamak, yeni yorumlar geliştirmek. Bence yaşamın anlamı burada.

Üstünde mavi bir balıkçı gömleği var. Blucin giymiş. Beyazlara karışmış seyrek saçları, gür bıyığı, ona uygun zarif sakalı var. Gözünde gözlük. Bir buçuk ay önce sağından katarakt ameliyatı oldu. Bir ay sonra solundan da olacak. Göz bu, palavra değil. Bu adam gözüyle bağlı işine. Okuyor, yazıyor, görüyor, yazıyor. Göz herkese gerekli bir organ ama Emre Kongar'a ayrıca gerekli. Şu haliyle bile tek gözle didiniyor. Ve sen, ***Doğramacı,*** *bu insanı harcıyorsun bozuk para gibi. Aferin sana* ***Doğramacı,*** *hayda bre pilvan!*

Emre Kongar leblebici değil. Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Profesörü. "İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin

Toplumsal Yapısı" adlı yapıtı 1977'de Türk Dil Kurumu'nun Bilim Ödülünü aldı. "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği" çalışması 1979'da Sedat Simavi Vakfı Bilim Ödülüne *hak kazandı. Hacettepe'de görevliyken, 1981 başında profesörlüğe yükseldi. 15 Şubat 1983 günü de istifayı basıp üniversiteden ayrıldı.*

— Çıkış grafiğiniz güzel gidiyordu. Neden istifa ettiniz?

Gülümseyerek:

— Nasıl etmem? dedi. Doğramacı üniversiteleri bilim yapılamaz hale getirdi. Üniversite öğretim üyelerine yüklenen haksızlıklar zaten çekilmez bir hava yaratmıştı. Bardağı taşıran son damla da sakalımla uğraşmaya başlamaları oldu. Onu kesmek istediler. Konu üzerinde iyice düşündüm. Bu davranışı küçümsememek gerekir.

Bir an durdu. Sigarasından bir nefes çekti. Sonra ekledi:

— Bir ülkede üniversite hocalarının sakalıyla uğraşılıyorsa, bence orada bazı şeyler ters gidiyor demektir.

Helâl olsun sana ***Emre Kongar.*** *Kulakların çınlasın sevgili Doğramacı.*

Emre Kongar evli, hem de Siyasal Bilgiler'den sınıf arkadaşıyla evli. Eşi ***Bilgi Kongar*** *şimdi Oyak Sigorta'nın Genel Müdürü. Maşaallah, aile değil, yürüyen ansiklopedi.*

Kongar'ın son yapıtı "Demokrasi ve Kültür" *adını taşıyor. Yeni çıktı. Demokrasi kahramanlarının politika alanına indiği şu günlerde, hele hele genel anlamda kültürün pek önemsenmediği o çevreye, biraz kitap karıştırmalarını salık veririm.*

İki yüz elli sayfalık yapıtı inceledikten sonra gittim evine. Duvarlarda tablolar, sıra sıra kitaplıklar. Salonda kitaplık, koridorda kitaplık, yatak odasında kitaplık, çocuk odasında kitaplık, holde kitaplık. Mutfakta? Hayır, mutfakta ve bir zahmet banyoda kitaplık yok. Masanın üstü, sehpaların üstü gazete ve dergi dolu. Yerde sereserpe gazeteler. Nerdesin Bilgi Hanım? Kuşadası'nda ***Kağan, Elif, Ebrû****'yla gittiğin tatilden dön de, gel evin halini gör.*

Hadi, çamur atmayı keselim, lafa girelim.

Akdeniz Potası Nedir?

— Yapıtınızda "günümüz Türkiye'sinde ulusal çıkışın Türk-İslâm tarihinin Akdeniz potasında erimesiyle oluşacağı açıktır" diyorsunuz. Biraz aydınlık getirir misiniz? Bu söz bir parça geopolitik kokmuyor mu? Geopolitiğin bilimdalı bile değil, görüş olarak geçerliliğini sürdürdüğüne inanıyor musunuz?

Gözlüklerini düzeltip konuştu:

— "Akdeniz Sentezi" benim önerdiğim biçimde geopolitikle uzak-yakın ilişkisi olan bir kavram değildir. Bununla geopolitiğin önemini yadsımıyorum. Tam tersine, geopolitiğe ters hiçbir ulusal çözümün geçerli olacağını sanmam. Benim kullandığım anlamda Akdeniz bir "Kültür Potası"dır. Kıyısında bulunan devletlerin tüm kültür varlıklarından etkilenen bir senteze ulaşacaktır. Yani ben böyle diyorum. Ve inanıyorum ki, Türkiye de, bu sentezin gerçekleşeceği yerdir.

*Konunun bu yanını **Emre Kongar**'dan farklı düşünüyorum. Ama, buraya tartışmaya değil, onun görüşlerini almaya geldim. Öyleyse söyleşimizi sürdürelim:*

— Kitabınızın bir bölümünde "1970'lere giderken, Türkiye, makro düzeyde kapitalistleşmesinin gerektirdiği üstyapısal değişmeleri tamamlayamamıştır. Bu çarpıklığın en belirgin görüldüğü yerler eğitim kurumları ve gecekondu bölgeleridir" diyorsunuz. Sizce bu sorunlar aynen sürüyor mu? Nüfus patlaması, işsizlik neye varır? Metropollere akın ve konut sorunu nasıl çözülür?

Karamsar Görüntü

— Hemen büyük bir üzüntüyle belirteyim ki, dedi, kitabı oluşturan yazıların yazıldığı tarihlerden bu yana – ki iki üç yıllık bir süre söz konusudur bazıları için – sorunların çözümü yolunda hiçbir gelişme gözlenemiyor. Eğitim kurumları ve gecekondu bölgeleriyle ilgili sorunlar, şiddetlerini artırarak varlıklarını sürdürüyorlar. Nüfus patlaması ve işsizlik, birbirini besleyen iki sorun. Birbirlerinin hem nedeni, hem de sonuçla-

rı. Nüfus patlaması işsizliği artırıyor, artan işsizlik nüfus patlamasını körüklüyor. Düşük gelirli ailelerdeki çocuk sayısının fazlalığı belirgin bir örnektir. Bu iki sorun bir arada, Türkiye'yi ancak bir yere, uçuruma götürür. Metropollere akın ve konut sorunu da aynen yukardaki sorunlar gibidir. Akın sonucunda, sorunları çözmek için metropollere hizmetlerin artırılması, bu bölgelere aksine akını körükler. Bu tam bir kısırdöngüdür. Tek çözümü, tarım ve endüstride verimliliği artırmaktır.

— *Yani?*

— Yani, tek bir tarım ya da endüstri işçisinin yaptığı üretimle besleyebildiği insan sayısını çoğaltmaktır.

— *Konut açığı?*

— Benim yaptığım hesaplara göre, Türkiye'de konut açığını kapatmak olanaklı değildir.

Yirmi birinci yüzyıla giderken, bu ne kıyak görüntüdür Allahım! Öyleyse soralım.

— *Yapıtınızda, Cumhuriyet Türkiye'sinin, başlangıcından beri geçirdiği değişmeleri, oluşumları incelerken "1990'a doğruysa Türkiye'nin yeniden biçimlendirilmesi çabalarına tanık olacağımız kuşkusuzdur" diyorsunuz. Sizce, yöneticilerin kendi anlayış açılarından düzeni sürdürme çabaları mı, yoksa toplumun iç dinamizminden gelişen durumlar mı ülkenin yarınlarına egemen olacak?*

Yanıt biraz diplomatça geldi:

— "Toplumun iç dinamizminden gelen ögelerin baskısıyla yöneticiler belli kararlar almaya zorlanacaklar" demek istemiştim. Yargılarımın doğruluğunu kanıtlayan en önemli olay 12 Eylül 1980 müdahalesidir.

Sanat ve Baskı

— *Başka bir konuya geçelim. Ülkede sanat olaylarını, gelişim ve çalkantılarını incelerken, "serbest piyasa koşullarının sanatı egemenliği altına alması, önemli bir başka tehlikeyi, yozlaşmayı*

ortaya çıkarır" diyor, biraz ilerde de "sanata yüklenen siyasal işlevin en yüksek dozda olanı, onun, tümüyle siyasal iktidar denetimine alınmasıdır" diye vurguluyorsunuz. Şimdi, sorumu bölümlere ayırıyorum: Bir kere Türkiye'de sanat yozlaşıyor mu? Sonra, sizce, siyasal iktidarın sultasına girmeyen sanat kolları hangileri olabilir? İşin bir de şu yanı var: Kaçak güreşme zorunda kalan sanat gene sanattır ama, o ortama uygar denir mi?

Bakışları uzaklara daldı. Sonra konuştu:

— Türkiye'de sanatın bir yönü – belki buna popüler yön demek gerekli – müthiş bir yozlaşma içinde. "Arabesk" bunun en canlı örneği. Sanatın tümünün yozlaştığını ileri sürmek, fazla iddialı ve gerçekleri çok yansıtmayan bir görüş olur. Sanıyorum, "popülizm" aynen siyasette olduğu gibi, sanatta da çok tehlikeli tuzakları yapısında taşıyan bir yaklaşım. Türkiye'deki sanat ve edebiyat etkinlikleri tüm bu tuzaklara düşmüş gözüküyor. Çünkü bir de "azgelişmiş piyasa ekonomisi"nin kendine özgü koşulları, yozlaşmaya önlenemez boyutlar getiriyor. Örneğin, "korsan kasetçilik" gibi. Sanat kolları, siyasal iktidarın sultasına giren ya da girmeyen diye ayrılmaz kanımca. Siyasal iktidarın sultasına giren ya da girmeyen, sanat dallarından çok sanatçılardır. Kişilikli hiçbir sanatçı da, ne iktidarın, ne de muhalefetin "sultasına" girer. Ancak inandığı doğrultuda yapıt verir. Belki biraz zor, ama mutlaka verir. Hiç denetlenemez sanılan müzik konusunda bile Hitler'in yaptıklarını, buna karşılık en çok denetlenebilir olan sinema konusunda Charlie Chaplin'in ve Wajda'nın gerçekleştirdiklerini unutmayalım. Kaçak güreşme zorunda kalan "insanların", bırakınız sanatçıları, salt insanların bulunduğu bir ortam bence uygar değildir. Sorun, insanları, ne nedenle olursa olsun, baskı altında tutmamak, kaçak güreşmeye zorlamamaktır. Ben böyle bir dünyanın yaratılabileceğine inanıyorum.

— Sansür konusunda "bu çağ gerisi kurumun, kaldırılması gerekirken, etkisinin artarak sürmesi çok umut kırıcıdır" diyorsunuz. Hangi açıdan umut kırıcıdır? Açıklar mısınız?

Lafa rahat girdi, iyi girdi:

— Yıllar geçtikçe, sanat ortamının daha özgürleşeceğine, daha da sınırlanması ve kısıtlanması bence çok umut kırıcı. Bu görüşümün altında, "çelişkilerin keskinleştirilerek çözülmesi" gibi, insanlık tarihinde çok ender görülen bir nokta ile Türkiye tarihinin çakışma fırsatı bulamayacağına ilişkin inancım yatıyor.

Gülümsedi:

— Ayrıca, sorunuzu bir başka soruyla yanıtlayayım: Yani "sansürün, etkisinin artarak sürmesini çok olumlu karşılıyorum" mu deseydim? Ya da bir başka biçimde, "eh, ne yapalım, başa gelen çekilir, olağanüstü dönemlerin olağanüstü önlemleri bunlar, bu da geçer, doğaldır böyle olması" mı deseydim? Bu tür yaklaşımlar benim yapıma aykırı.

Yanıtın böyle bir biçim alışı hoşuma gitti. Toplumbilimci görüşün uygar yanı belirginlik kazanıyordu. O zaman sorunların biraz daha derinliğine inebiliriz diye düşündüm:

Topluma Hangi Kültür Egemen Olacak?

— Büyüyen arabeskleşme tehlikesinden bahsederken, "Türkiye'yi kültür ve sanat alanında bekleyen en büyük tehlike, en düşük düzeyde bir kitle kültürünün egemenliğidir. Siyasal popülizm bizi 12 Eylül'e getirdi. Kültürel popülizm de, arabeskin müziğimize yaptığını tüm kültürel etkinlik alanında egemen kılabilir. öyle bir karabasan hiç de uzak değildir" diyorsunuz. Sizce bu topluma lumpen kültür mü egemen olacak, gerçek kültür mü? Bu bir yerde Türkiye'nin bütünüyle ilgili bir sorun değil mi? Toplumun bugünkü kültür düzeyi ortalamasıyla, altmış yılda ülkenin yetiştirdiği ilerici aydın kafa çatışmasından çıkacak sonuç sizce ne olabilir?

Koltuğuna rahatça yaslandı:

— Bu soruyu çok sevdim. Türkiye'nin tüm trajedisini yansıtıyor. Soruya çok kısa yanıt şu olabilir: Aydınlar yenilecekler.

Lumpen kültür, bir başka deyişle lumpen kültürü topluma egemen olacak. Yalnız bir koşulla.

— *Nedir o?*

— Aydınların bugünkü pısırıklığı, korkaklığı, ezilmişliği ve suskunluğu sürerse.

— *Tahmininiz?*

— Belki çok kötümser gelecek size, ama, aydınların bugünkü durumlarının değişeceğine ilişkin herhangi bir ışık görmüyorum. Bir başka tehlikeye daha dikkatinizi çekeyim: Birtakım aydınlar, bu sorumluluklarını gizlemek için sözümona "halkçılık adına" lumpen kültürünün yardakçılığını da yüklenecekler.

Bu yanıt, kanımca, "aydınız biz" diyen bazı çevrelerin uzun uzun düşünmesini gerektiriyor. "Aydının sorumluluğu" konusu gündemde. Neyse, sürdürelim söyleşimizi:

— *"1983 yılı sanat, edebiyat ve kültürümüze ancak umut ve bekleyiş getirebilir" diye yazıyorsunuz. Neden böyle düşünüyorsunuz? Umut kimden? Yönetenden mi? Toplumdan mı? Uygulamaya konan yeni önlemler umutlu olmayı ne denli haklı kılıyor?*

Güldü:

— Efendim, ne demişler: "Umut fakirin ekmeği. Ye Mehmet, ye!" Benimki de o hesap. Bu soruya da kestirme bir yanıt vereyim: 1983 yılı, Türkiye'de demokrasinin yeniden kurulmaya teşebbüs edildiği yıl olacak. Beni umutlu kılan da bu. Yoksa, aslında, biraz önce de belirttiğim gibi, çok kötümserim. Fakat umudumu da yitirirsem, kendimde üretme gücü bulamam. Bu nedenle, ne kadar kötümser olursam olayım, yaşadığım sürece umudumu koruyacağım. Bu "şizofrenik" yapım, toplumbilimci kimliğimle yazar kimliğimin çatışmasından kaynaklanıyor.

Fikirden Korkmayınız

— *Kitabınızın başka bir yerinde "hemcinsini sevmeyen, gelişmeye ve değişmeye karşı duranlar, kitabı da sevmezler. İnsandan korkan, doğadan korkan, kitaptan da korkar" diye görüşünüzü*

iyice belirtiyorsunuz. Kitap düşmanlığı neyin işaretidir? Günümüze getirirsek lafı, kâğıt zamları, buna karşılık gazete kâğıdına şimdilik zam yapılmayışı neyi vurguluyor? Kitap pahalılığı sürerken yeni kuşakların iyi yetişmesi nasıl gerçekleşir?

— Kitap düşmanlığı, kâğıt zamları, kısacası, okumaya karşı ekonomik, hukuksal ve siyasal engeller, hep toplumumuza, kendimize, kendi fikirlerimize yeterince güvenmememizden geliyor. Örneğin, ben oğlumun, benim ona öğretmeye çalıştıklarımla taban tabana zıt şeyler okumasından hiç korkmam. Tam tersine memnun olurum. Çünkü benim ona öğretmeye çalıştığım şeyler, "doğru" oldukları için ve "doğru oldukları sürece" anlam taşırlar. O, karşı görüşleri de okuyup öğrenerek, benim öğrettiklerimin "doğruluğunu" irdeler. Böylece, hem benim hata yapmış olmamı önler, hem de "doğruyu," tek başına değil, "yanlışı" da tanıyarak öğrendiği için, yarın, öbür gün, kolaycacık aldanmaz. Baba yerine toplumu ya da Devleti, oğul yerine de vatandaşı koyun, ne demek istediğim tüm açıklığıyla ortaya çıkar.

Durdu. Acı acı güldü:

— Sorunuzun son bölümüne gelince, bugünkü ortamda genç kuşakların sağlıklı yetişmesi hayal bile edilemez.

Hayır!

— Peki, sayın Kongar, gençlik sorunlarını araştıran bir bölümde "en dinamik ve en akışkan bu toplum kesiminin sorunlarını çözmek ve siyasal eylemler bakımından işlerliklerini sağlamak açısından, makro ve mikro olarak" bazı önlemler öngörüyorsunuz. Makro önlemler arasında gencin, kurulu düzenin değişime açık olduğuna ve bu değişmenin bir insan ömrü içinde gerçekleştirilebileceğine ilişkin umut beslemesi gereğini, değişim konusunda belli toplumsal ve doğal yasaların varolduğu konusunda bilinçlenmesi şartını, ayrıca bir toplumun her üyesine en azından insanca yaşama koşulları sağlayabilecek olanaklara sahip olduğu konu-

sunda güvence duyması zorunluğunu açıkça belirtiyorsunuz. Şimdi bu açıdan sorarım size: Yeni önlemlerle gençliğe bu umut, bu bilinç ve bu güvence geldi mi?

Yanıt tek sözcük oldu:

— Hayır.

Gençlere Sorumluluk Verilsin

— Öyleyse, sorunun başka bir yanına geçelim. "Bugünkü eylemler, 12 Mart sonrası eylemleri olacak – basit anlamda – gençlik eylemleri değil, gençliğin siyasal eylemleridir" diyorsunuz. Gelecek yeni siyasal devrede sorunların çözüleceğine inanıyor musunuz? Çözülmezse ne olur? Çözümün satırbaşları nelerdir?

Konuşurken yüzünde üzüntü vardı:

— Gelecek siyasal dönemde eylemlerin yeniden canlanacağından çok korkuyorum. Çünkü, gençlerin, ne seslerini duyurabilecekleri, ne de gençlik enerjilerini yönlendirebilecekleri yapıyı kurabildik. Yeni sivil dönemde büyük patlamaların olması, gençlik kesiminin en büyük sorunları arasında. Çözümlerin satırbaşlarına gelince: A- Seçmen yaşı on sekize indirilmeli. B- Gençler, sıkı denetim altında tutulan derneklerde siyasal görüşlerini açıklayabilmeli ve bu görüşlerine paralel çalışmalar yapabilmeli. C- Spor tesisleri önce tüm üniversitelerde, tüm ortaöğretim kuruluşlarında her ne pahasına olursa olsun yaygınlaştırılmalı. D- Devlet, yol yapımı, gecekondu bölgelerine hizmetler götürülmesi gibi ülke sorunlarının çözümünde gençleri örgütlemeli, gönüllü çalışmaları özendirmeli. E- Ortaöğretimde klasik ortaokul ve lise tümüyle kaldırılmalı. Doğrudan meslek eğitimine geçilmeli. F- Üniversiteler bilim yapılan, yüksek okullarsa teknik eleman yetiştiren kimliklerine yeniden kavuşturulmalı. G- Gençlerin sanat ve edebiyat etkinlikleri devlet tarafından desteklenmeli. H- Eğitim, Devlet Planlama Teşkilatının hazırlayacağı istihdam hedeflerine göre

devlet ve özel kesim arasındaki işbirliğiyle birlikte planlanmalı.

Durdu. Nefes aldı ve özetledi:

— Aslında, tek cümleyle "gençlere sorumluluk verilsin" diyorum ben. Tabiî, bu sorumluluklarını yerine getirebilecek olanakların da kendilerine tanınması koşuluyla.

— Kitabınızda 1968'i, dünyada gençlik anarşisinin, Türkiye'de de gençlik olaylarının başlangıç yılı olarak görüyorsunuz. Yani İkinci Dünya Savaşı'ndan 23 yıl sonra gelen yeni bir kuşağın patlaması. Dünyada ve Türkiye'de bu patlamanın koşulları aynı mı? Türkiye'de savaşa girmemenin, nüfus patlamasının, kentlere akının, eğitim olanaksızlığının, işsizliğin sonuçları da yaşanmadı mı? Hâlâ da o sıkıntılar sürmüyor mu?

— Türkiye'deki gençlik olayları, Batı'dan esinlenmiş olsa bile, koşullar tümüyle farklıydı. Bugün de farklıdır. Batı'daki olayların altında, gerçekten, bir "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Bunalımı" yatıyordu bir ölçüde. Türkiye'deyse daha çok, "gelişmişlik"ten değil, "azgelişmişlik"ten kaynaklanan olaylar ortaya çıktı. Bir noktayı vurgulayayım: Bu "azgelişmişlik"i yalnız ülkemizin, gençlik olaylarını doğuran koşulları olarak değil, aynı zamanda gençliğin eylemlerini de niteleyen bir terim olarak kullanıyorum.

— İşsizlik, gerçekçi ücret ve istihdam politikaları, verimli bir eğitim seferberliği, metropol sorunları, dengeli bir ekonomik ve sosyal kalkınma atılımı gerçekleştirilmezse, cezaları ağırlaştırmak, cezaevleri sayısını artırmak düğüme ne derece çözüm olur?

— Gençlik olayları, ağırlığı toplumsal olan, bunun yanında siyasal, hukuksal, eğitimsel ve ekonomik yönleri de bulunan hareketlerdir. Olayların temel özelliği olan toplumsal niteliğini bir yana bırakarak, yalnız hukuksal ya da siyasal açıdan baktık mı, yanılırız. Hele cezaları ya da cezaevlerini artırmak, soruna hiçbir çözüm getirmez.

Bütün Suç Gençlerin mi?

— Bir konuya açıklık getirelim derim. Ülkeyi bu hale gençler mi soktu? Analar, babalar, yöneticiler, politikacılar, ekonomistler, eğitimciler, bozuk düzenden medet umanlar hepten suçsuz mu? Suç denilen nedir? Cezaevleri neden yalnız gençlerle dolu?

Ölçülü ve insaflı konuştu:

— Ülkeyi bu hale gençler sokmadı. Gençler sadece daha sabırsız, daha sorumsuz, daha atılgan olduklarından, üniversitelerde kolay yönlendirilebilir biçimde bir arada bulunduklarından, vatanları için ölmeye ve – yanlış olarak – öldürmeye hazır bulunduklarından, bir saçmalığın, bir yanlışlığın, bir ihanetin kurbanı oldular. Bu konudaki toplumsal sorumluluk, toplum içinde varolan kurumların, o toplumu yönlendirme güçleriyle orantılı olarak dağıtılmalıdır. Yani en büyük sorumluluk en güçlü olana, en az sorumluluksa en güçsüz olana düşer.

Bir an durdu. Ardından tamamladı:

— Bu açıdan en büyük sorumluluğun siyasal iktidarlara ait olduğu açıktır.

Bu defa lafını politik biçimde bağlamaya özen gösterdi.

— Gene de ben, Türkiye'de genel olarak politikaya ve politikacıya duyulan güvensizliğin, geleneksel nedenlerini bilmekle birlikte, çok haklı olduğu kanısında değilim.

— Peki, anarşinin tohumlarını ülkeye gençler mi attı? O tohumlar, anarşinin gerçek nedenleri temizlendi mi? Sizce anarşinin, huzursuzluğun ana nedenleri nelerdir?

— Bunalım dönemlerinde, kolay suçlular bulmak en çok başvurulan sığınaklardan biridir. Yahudiler, masonlar, komünistler ya da gençler. Oysa düşünmeyiz ki, bu "suçlular" hep varolmuştur, ama toplum her an bunalımda değildir. Bir toplumu bunalıma götüren başka nedenler var. Aslında bu gerçek düşmanlar hep vardır ama, her an başarılı olamazlar. Asıl üze-

rinde durulması gereken nokta, toplumun kendi iç dinamiğinden gelen bunalım nedenleridir.

— Yani?

— Yani, Türkiye'de genel olarak huzursuzluğun, özel olarak anarşinin nedenleri, "hızlı ve dengesiz büyüme"dir. Ayrıca, anarşinin özel nedenleri arasında, toplum olarak şiddete fazla yönelik oluşumuz, "vatan kurtarmayı" sürekli ölmek ve öldürmek fiilleri parantezinde düşünmemiz gibi ögeler sayılabilir.

Anlamlı anlamlı gülümsedi:

— Bir de tabii, parlamenter demokrasiyi iyi işletememiz ve daha önemlisi, onu iyi koruyamamamız, üzerinde ciddiyetle durulacak nedenler arasındadır.

— Parlamento lafı açılmışken şunu da konuşsak: Hazırlanan yeni parlamenter dönem için gençlerin adı bile geçmiyor. Bu milyonlarca genç ne olacak? Yeni Türkiye'de onların söz hakkını hep yaşlılar mı kullanacak? Bu hep böyle gider mi? 8-22 yaş ortalaması bakımından dünyanın en genç nüfusuna sahip ülkeler arasında yer alan Türkiye'de gençlik sorunlarını beklemeye almak, "buzdolabına koymak" bilimsel açıdan olası mıdır?

Burada, Profesör Emre Kongar'ı içimden alkışladım:

— Yeni siyasal dönemde gençlere yer verilmemiş olmasını toplumumuz ve yeni dönemin geleceği açısından çok sağlıksız buluyorum, dedi. Gençler, geçtiğimiz dönemlerde önemli hatalar yaptılar. Özellikle teröre alet edildikleri bir gerçektir. Fakat, bunun ne tek suçlusu, ne de tek sorumlusu gençlerdir. Sorun çok daha karmaşık nedenlerden kaynaklanıyor. Gençlerin sağlıklı yetişmesi, onları siyasal düzenin dışına çıkararak, ya da siyasal sistemden dışlayarak değil, tam tersine, sistemin ve düzenin içine alarak ve kendilerine sorumluluk vererek olanaklı olur. Gençleri görmezlikten gelen bir siyasal sistemin çok uzun ömürlü olması toplumbilimsel açıdan olanaklı değildir.

Çözülmemiş Seks Sorunu

— Madem ki gençler söz konusu, başka bir yana değinelim. Sizce gençliğin seks sorunu çözüldü mü? Neler yapmak gerekli?

— Türkiye'de yalnız gençliğin değil, tüm toplunun seks sorunu çözülmemiştir. Doğal olarak kentleşme ve endüstrileşme, yönlendirici olarak da eğitim bu sorunun çözümünde etkilidir. Bence sorunu yalnız gençlere değil, tüm topluma yönelik olarak ele almak gerekli.

Öğretimin Bozuk Yanı

Biraz nasırına bastım:

— Üniversiteye, giderek ortaöğretime girişi sınavla yapmak zorunluluğu neden çıktı? Bu sistem daha mı yüksek vasıflı insan, bilgin yetiştiriyor? Uygar dünya ölçüleriyle dürüst mü, yoksa önceden hesaplanmamış koşulların yöneticiyi zorladığı bir çarpık çözüm mü? Uygulayanı onurlandıran bir yol mu bu?

Patladı:

— Üniversite sistemimiz öteden beri bozuktu. YÖK ile bu bozuklukların düzeltilme şansı da ortadan kalktı.

— Neden?

— Çünkü hem yapılan işler "reform" adı altında sunulduğu için, sanki bozukluklar gideriliyormuş izlenimi veriliyor, hem de sitemin içerden ve dışardan eleştirilmesi yasaklandığı için, yapılan hatalar görülemiyor.

Durur gibi oldu. Sonra gene sürdürdü:

— Üniversitede özeleştirinin kanunla yasaklandığı tek ülke Türkiye. Bu kanunu, ilave ceza maddeleri ekleterek çıkartma sorumluluğu da İhsan Doğramacı'nın. Sistem, başından sonuna, giriş sınavından bitiriş diplomasına kadar bozuk. Her şeye ek olarak, tüm sistem, bugünlerde tek bir kişinin sübjektif ve kendi içinde bile tutarsız kişisel kaprisleri ve eski meslektaşlarıyla hesaplaşmaları çerçevesinde yönetildiği için bu konuda fazla bir şey söylemenin anlamı, yararı yok.

— Eğitim reformu için temel noktalar neler olmalıdır?

— Klasik lise tümüyle kaldırılmalı, endüstriyle bütünleşmiş eğitim yapılmalıdır. Öğrenciler her düzeyde eğitime aktif olarak katılmalı ve sistem gene istihdam açısından sürekli gözden geçirilmelidir.

İyimser Olalım mı?

Uzun bir süreden beri konuşuyorduk. Konulara sağından, solundan epey de ışık tuttuk. Kahvemizi içerken:

— Bu büyük genç kitleyi, İkinci Dünya Savaşı'na girmeyip ölmeyen ulus yarattı, dedim. Yarın onlar da daha uygar ve bilgili bir genç ulus yaratacaklar. Bugünkü işsizlik, sigorta, ücret, konut, öğrenim sorunları hızla çözüme kavuşmazsa, duruma yarın kimler, nasıl çözüm getirecek?

Soruya yanıtı dolaylı yoldan oldu:

— Normal yönetim biçimleriyle sorunlar çözülmeyince ülke batmaz. Sisteme müdahale olur.

Fincanı tabağa koyarken, lafını da bağladı:

— Ben, Türkiye'nin yakın gelecekte, önündeki sorunların üstesinden *"normal yollarla"* gelebileceği konusunda iyimser değilim.

Politika sahnesine atılan yeni kahramanlar, size sesleniyorum: Söyleştiğimiz şu konular sizin aklınızı hiç kurcaladı mı, bilmem. Bunların üstünde biraz da siz kafa yorsanız fena olmaz.

Düşünür, çözüm getirirseniz, ne mutlu.

Ya getirmezseniz?

İşin o yanını hem siz hesaplayın, hem de biz!

15

SAKAL ÇOK ÖNEMLİ

Yalçın Pekşen ile Konuşma

(25 Mayıs 1985)

__Yalçın Pekşen__, halen köşe yazarlığını sürdüren, bence Türk mizahının önde gelen ustalarından biri.

O sıralarda __Cumhuriyet Gazetesi__'nde çalışıyor.

Benim üniversiteden istifam sırasında sıkı yönetim komutanlığı bütün istifa haberlerine sansür koyduğu için, olay kamuoyuna fazla mal olmamış. __Yalçın Pekşen__, bunu bir konuşma ile topluma mal ediyor.

Bu konuşma da, __Pekşen__'in sonradan yayınlanan kitabında yer aldı.

Konuşmanın önemi, sadece sakal yüzünden değil, hakkımı mahkemelerde aramama ve devletin yaptığını yargı organlarınca tescil ettirmeme izin verilmediği için istifa ettiğim gerçeğinin açıklanmasında yatıyor.

__Pekşen__'e daha uzun yıllar sağlıklı bir yazarlık yaşamı diliyorum.

* * *

— Sayın Emre Kongar... "Siyaset 85" ekimizdeki anket defterine verdiğiniz cevaplardan biri çok ilgimi çekti. "Şu andaki ruh haliniz nedir" sorusuna "son derece kötümser" diye karşılık vermişsiniz. Kötümseri anladım da "son derece" sini anlayamadım. Neden bu kadar kötümsersiniz?

— Bunun nedeni şu: Kişisel olarak ben kendi yaşamımı üniversite dışında düşünemeyen bir adamdım. Ama onun dı-

şında kaldım. Benim için hayat demek üniversite demek. Öğrenci demek... Öğretmen demekti. Bunlar olmadığı için hem mutsuzum... Hem de kötümserim...

— *Fakat sanıyorum siz kendiniz istifa etmiştiniz, sakalınız yüzünden...*

— Ben istifa ettim... İşin ilginç yanı da bu. Yani beni 1402 ile atamadılar veya mukaveleme son vermediler. Ben istifa ederek bu duruma kendi ellerimle yol açtım...

— *İşte bu iki olayı nasıl bağdaştırıyorsunuz?*

— Açıklayayım: Biliyorsunuz YÖK kuruldu... **Doğramacı** başkan oldu. Biz kendisi ile çok iyi tanışırız. Hatta Türkiye'de **Doğramacı**'yı en iyi tanıyan üç kişi varsa biri benimdir diyebilirim...

Yök Becerisi

— *O halde size sorayım. Nasıl biridir Doğramacı?*

— Fevkalade becerikli bir adamdır... O kadar beceriklidir ki toplumun ihtiyaçlarına ters işleri dahi becerebilir... YÖK becerisi de işte budur...

— *Anlıyorum... İstifanızı anlatıyordunuz...*

— Efendim... **Doğramacı**'nın benim başıma bir iş açacağını tahmin edebiliyordum. O yüzden çok sabırlı davrandım... Bakın istifa olayına kadar nelere tahammül ettim: **Doğramacı** Üniversite Senatosunca bana verilen profesörlüğün, üçlü kararname ile yürürlüğe konmasını engelledi... Üstünde durmadım, "olsun" dedim... Çünkü senato ve meslektaşlarım nasıl olsa bana profesör demiştir... Ayrıca ben unvan üzerinde duran bir adam değilim. Ömrüm boyunca unvan kullanmamışımdır. Yani üzerinde durmadım bunun. Sonra şunlara da katlandım: Hacettepe Üniversitesi'nde benim kurmuş olduğum sosyal hizmetler bölümünü kapattı... Bununla da yetinmedi... Bu bölümün öğrencilerini ve hocalarını Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir yüksekokula bağladı. Bununla da yetinmedi...

Beni de oraya sürdü... Yine yetinmedi... Benim başıma daha doçent bile olmamış bir hanım meslektaşımı müdür yaptı.

— *Yani o hanım mı sizi yönetiyordu?*

— O benim başımda idi... Bütün akademik nezaketleri, gelenekleri falan yok ederek... Yani bu iş orduda olsa şöyle açıklanabilir: Bir generalin başına bir yarbayı getiriyorsunuz. Ben buna da tahammül ettim.

Sakala Gelince...

— *Fakat galiba sakala gelince... Dayanamadınız...*

— Evet, sakal çok önemli... Fevkalade önemli Yalçın Bey... Çünkü ben Türkiye Cumhuriyeti'nin ciddi bir devlet olduğuna inanıyorum. Benim devlet anlayışıma göre bir üniversite, profesörünün sakalına müdahale edemez. Ciddi bir devlet bununla uğraşmaz... Bu bir... İkincisi "devlet memuru sakal bırakamaz" denmesine rağmen imamın, müezzinin, hatta Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki resim profesörünün sakalına karışılmazken benim sakalımla hiç uğraşamaz. Ama en başta devletin sakalla uğraşması gayet gayri ciddidir. Sakal benim eşimin egemenlik alanıdır. Devletin egemenlik alanı değildir...

— *Bunun için mi kesmediniz?*

— Bunun için de değil. Ben yine kesebilirdim... Devlet bana sakalımı kestirebilirdi... Bir şartla. Bana savunma hakkı vererek... Savunma hakkı nedir? İdare mahkemeleridir. Bu yapılmadı. Bana savunma hakkı verilmedi. Resmen "sakalınızı kesin" diye yazı yazılmasını istedim. Bu yazıya karşı idare mahkemesinde kendimi savunacaktım. Hem ilgili kıyafet yönetmeliğinin Anayasa'ya aykırı olduğunu öne sürecektim. Hem de, bu iddiam kabul edilmediği takdirde, sakalımın kıyafet yönetmeliğine aykırı olmadığını söyleyecektim. Çünkü yönetmelik "temizlik" ve "Atatürk İlkeleri" olarak iki ölçüt getiriyor. Benim sakalım iki ölçüte de karşı değil. Ancak, bütün bu savunmalarım mahkemece reddedilirse sakalımı kesecektim.

Fakat bana savunma hakkı verilmedi. Benim durumu mahkemede tescil ettirmeme izin verilmedi. Bu yapılsaydı, üniversitede kalmak için sakalımı değil, kolumu da kesebilirdim... Fakat ben bunları Rektöre açık açık anlatıp, bu "devlet tasarrufuna" karşı savunma hakkı isteyince bana şunu dedi: "Eğer direnirseniz 1402 ile görevden alınacaksınız." O zaman ben de "istifa ederim" dedim...

— *1402 ile alınırsanız ne oluyor?*

— Bir daha devlet memuru olmak haklarınız elinizden alınıyor. Sonra çıktım eve gittim. "İstifa ederim" dedim, ama edemiyorum. Bölümdeki arkadaşlara telefon ettim. Hepsi bana geldiler. Kadınlı, erkekli on üç kişi idiler. Bana gelirken erkekler bıyıklarını kesmiş, kadınlar makyaj yapmamışlardı. Yani bana şu mesajı vermek istiyorlardı: "Bak biz yüzümüzdeki fazlalıkları attık. Bunlar önemli değil. Sen de sakalını kes ve kal."

— *Gerçekten bana da öyle geliyor... Niye bu kadar direndiniz?*

— Şunun için direndim: Arkadaşlarım bana böyle söyledikleri zaman ben de kararımı verdim. Dedim ki, "Sakalımı keseceğim ve istifa etmeyeceğim..." Fakat işte o zaman, sakalımı kestikten sonra öğrencilerimin karşısına çıkamayacağımı anladım. Çünkü ben sosyoloji profesörüyüm... *Devleti*, Devlet karşısındaki insanın "haysiyetini", vatandaşın haklarını, sosyolojik kimliğini falan anlatıyorum derste. Devlet zoruyla, hiçbir savunma hakkı tanınmadan, yargı kararı falan olmaksızın sakalımı kestikten sonra öğrencimin karşısına çıkıp devletti, haktı, hukuktu, guguktu gibi şeyler söylersem komik duruma düşeceğimi anladım...

— *Emre Bey, kaç yıllıktı sakalınız ve neden bırakmıştınız?*

— On iki yıllık bir sakaldı... Bırakmamın hiçbir nedeni yok... Askerden sonra bırakmıştım. Bilemiyorum... Belki askerde saç sakal bırakma özgürlüğünün kısıtlanmasına bir tepki mi, bilemiyorum...

Üniversite Dışında Yaşam

— Peki Emre Bey... Üniversite dışında kalmış bir profesör olarak şimdi ne yapıyorsunuz, nasıl yaşıyorsunuz?

— Şu anda Babıâli'de çalışıyorum. Bir gazetede... Ama, bu yazarlık değil... Gazetenin yayınının daha kaliteli ve hatasız olmasını sağlamakla ilgili bir iş. Sabah yedi buçukta iş başlıyor... Çılgınlar gibi raporlar yazarak, bütün gazeteleri okuyarak... Çıkmış olan veya çıkacak haberlerin kontrolü gibi bir iş... Korkunç bir koşuşturma ile akşam sekiz buçuğa kadar çalışıyorum. Bu işi son derece şerefli ve saygıdeğer buluyorum, ama asıl işimle ilgisi olmayan bir iş olduğu için, kendi kendime "benimle bu kadar ilgisi olmayan bir işte bu kadar yoğun çalışmak için mi dünyaya geldim" diye soruyorum. Galiba kötümserliğimin bir nedeni de bu.

Toplumsal Yapı

— Sayın hocam, sizin bir de "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı" adlı kitabınız var. Bize kısaca özetler misiniz?.. Türkiye'nin toplumsal yapısı nasıldır?.

— Bunu siz en az benim kadar biliyorsunuz sanırım. Çünkü Türkiye'nin toplumsal yapısını yansıtan birçok yazınızı ben hatırlıyorum. Bunu nasıl yapıyorsunuz onu da anlatayım: Bir konuya çok büyük bir ciddiyetle ve çok objektif olarak eğilirseniz ve bunu yazarsanız ortaya bir kara mizah çıkıyor...

— Bir örnek verebilir misiniz?

— Size çok canlı ve taze bir örnek vereyim. Şimdi siz bir adamla... yani benimle konuşuyorsunuz. Bu adam diyor ki, "Ben akademik kariyer dışında bir iş düşünemezken sakalım olduğu için üniversitede kalamadım" diyor. Buna karşılık bir halk türküsü sanatçısına – ki asla küçümsemiyorum – üniversite profesörü unvanı veriliyor veya vermenin yolları açılıyor. Şimdi siz köşenizde bunu yazacaksınız ve işte toplumsal yapı-

mızı çok güzel açıklayan, ciddi ciddi yazılmış, ama kara mizah türünden bir konu ortaya çıkmış olacak.

Fıkralarımızın Mantığı

— Doğru, haklısınız... Mizah deyince aklıma geldi Emre Bey, sizin fıkralara çok meraklı olduğunuzu biliyorum. Belki sosyolojik açıdan da incelemişsinizdir. Nedir bizim fıkralarımızın mantığı?

— Fıkraların güldürebilmesi için önce evrensel bazı özellikleri olması gerekiyor. Birinci ilke şu: Güldürme ögesi incelikli bir lafta toplanmış olacak ve bu incelik, dinleyen tarafından yakalanabilecek... İkinci evrensel ilke şu: Son söylenecek söz işin başından kestirilemeyecek. Fıkranın mantığı budur.

Buna bir örnek vereyim:

Bir profesörün doğum gününde, sekreteri hocayı evine davet etmiş. İçkiler filan içildikten sonra sekreter bir odaya girmiş. Girerken profesöre "Beş dakika sonra siz de gelin" demiş. Profesör odaya girdiğinde karşısında üniversitenin bütün doçentleri, asistanları vs. duruyormuş ve hep birlikte "doğum günün kutlu olsun" şarkısını söylüyorlarmış...

— Halbuki profesör başka şeyler bulmayı düşünüyor.

— Tabii... Bunu söylediğiniz zaman gülünüyor. Fakat fıkra bitmedi. Devam ediyor... Siz bütün soğukkanlılığınızla "ve profesörün ayağında yalnız çorapları varmış" diyorsunuz...

— Evet... Gerçekten çok güzel... Yalnız merak ettim hocam çoraplarını niye çıkarmamış...

— Onu bilmiyorum. Fıkradaki profesör ben değilim.

16

HAFTADA İKİ KİTAP BİTİRİRİM

Can Kartoğlu ile Konuşma

(1 Haziran 1986)

__Can Kartoğlu__, sonradan karikatürist __Kemal Gökhan Gürses__ ile evlenen bir yazar.

__Hürriyet__'te çalıştığım dönemde, hâlâ kamuoyunun ilgisini çekmeyi sürdürüyorum.

İşte İstanbul'daki yaşamımdan bir kesit daha...

Biraz günlük yaşam, bir hayli edebiyat.

Daha o sırada __Orhan Pamuk__'un önemini vurguluyorum.

__Can Kartoğlu__ gerçek bir yazar.

Aynen __Şahap Balcıoğlu__ ve __Yalçın Pekşen__ gibi, konuşmaya kendi edebiyat gücünü de ekliyor.

* * *

Bir varmış bir yokmuş, zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde, develer tellal iken, pireler çoban iken, ben anamın beşiğini tıkır mıkır sallar iken bir bilim adamı yaşarmış ülkelerin birinde. Bıkıp usanmadan, yorulmadan... Yaşadığı her anın altını çizerek...

Bir gün, bu ülkede üniversitelerin tahtına löktedenek bir padişah gelmiş. Padişah ki ne padişah! Dediğim dedik, kestiğim kestik! Önce, bilim adamının profesörlüğünün yürürlüğe girmesini engellemiş. "Sabır" demiş bizimki. Sonra, bilim adamının kurduğu bölümü kapatmış. Bir bakanlığa bağlı yüksekokula bağlamış. Bilim adamını da oraya sürmüş. Masal ya, bilim adamı-

nın başına da daha doçent olmamış birini getirmiş. Bir ferman çıkarmış sonra. "Sakallı bilim adamı istemiyorum. Sakallar kesilecek. Atarım yoksa hepsini," demiş. Hoppala! Bizim bilim adamı da sakallı. Üstelik, onun için yaşamak, üniversite demek. Ama, keserse sakalını bir daha bakamayacak ne kendi yüzüne, ne öğrencilerinin yüzüne. "İstifa edeceğim," demiş. Bunu duyan bölüm arkadaşları doluşmuş bilim adamının evine. Erkekler bıyıklarını kesmiş, kadınlar makyaj yapmamış. Ağlamış kimileri bilim adamının önünde. "Yapma hoca, etme hoca," demişler, "Bizi bırakma!" Cız etmiş bilim adamının çocuk yüreği. "Ben ayrılamam üniversiteden. Keserim sakalımı," demiş. Demiş ya, uyku tutmamış bilim adamını o gece. "Sakalımı kesince," demiş, "Nasıl bakacağım öğrencilerimin yüzüne?" Yazmış istifa dilekçesini. Gitmiş üniversiteye. Kapının önüne gitmiş gelmiş, gitmiş gelmiş, gitmiş gelmiş... Verebilene aşk olsun! Taa ertesi gün verebilmiş dilekçeyi. Mutsuz, umutsuz dönmüş evine... Kesmemiş sakalını... Eeee... Sakal deyip geçmeyin. Sakal var, sakalcık var... Hanımdan izin alınıp duası yaptırılan sakal var, kavgası verilen sakal var... Yani, padişah ermiş muradına... Gökten üç elma düşmüş...

Ne beynime, ne yüreğime sığmayan olaylar, masala dönüşe dururken "Merhaba" *dedim Emre Kongar'a. İstedim ki, sanatın çevresinde bir kişi olarak söyleşelim onunla.* "Tabii," *dedi. Başladık söyleşiye.*

— Emre Kongar *deyince usuma, önce YÖK geliyor, sonra sakal geliyor, sonra Cumhuriyet'in anketinde "Şu andaki ruh haliniz nedir?" sorusuna verdiği "Son derece kötümser" yanıtı geliyor. Belki, şimdi öyle değil ruh haliniz...*

— Yoo! Öyle! Son derece kötümserim. Son derece umutsuz, son derece mutsuzum.

— *O zaman, bir şiir okumak istiyorum ben size. Dinler misiniz?*

— Tabii.

"Kırılan bir dal anlattı seni
İnce yerinde
İyice kulak verince
Duydum
Üzünç eziği bir gündönümündeymişsin
Durma orda.
Bana kalırsa
Eriyen bir sandır acı
Dağlara denizlere bakmalı
Derin mavilerde yıkanıp
Göğsüne sevinç takmalı kişi
Durma orda.
Yeniden yeşermeye bak
Evrenin uykusunda
Göveren tohum ol
Bölüne bölüne düş ol
Biriken umut ol
Durma orda.
Okuduğun son romanı yorumla bana
Yaşanacak şiiri
Çiçeklerin döllenmesini yorumla
Topraktaki göneni
Yaşamı yorumla bana
Durma orda
Bana kendini yorumla."

— Ne güzel bir şiir! Ben de böyle yapıyorum işte. Doğayı, insanları seviyorum. Şaşıracaksın ama, insanları çok seviyorum. Onlar için fedakârlık yapacak kadar seviyorum hem de. Tam bu şiir gibi yaşıyorum. O kadar mutsuzluk, umutsuzluk içindeyim ki! Bu şiir gibi yaşamazsam, çok güçleşir yaşamam. Çünkü, ben tesadüfen akademisyen olmadım. Beceriksiz olduğum için, başka bir iş yapamayacağım için akademik kariyer yapmadım. Bir sürü şeyi reddederek akademisyen oldum, ma-

liyeti çok yüksek olmasına karşın sürdürdüm. Ama, aptalca bir uygulama yüzünden kendim istifa ettim. Hani, çok klasik bir söyleyiş vardır; *"Ben akademisyen olmak için doğmuşum."* Şimdi, bunu yapamıyorum. Bu, benim için büyük bir mutsuzluk kaynağı. Doğa, sanat ve insanla çözmeye çalışıyorum bu mutsuzluğu. Sanat-edebiyat olaylarını izliyorum. Onlarda ayrı dünyalar buluyorum. Şimdi, İşçi Sendikaları'na derse gidiyorum. Ders vermem, yeniden bir yaşama sevinci oldu benim için.

— *Bana son okuduğunuz kitabı yorumlar mısınız?*

— Şimdi bu ülkede kimse bir şey okumadığından, böyle bir soruya başkaları, kendi kişiliklerini yansıtacak büyük isimler söylerler, onları yorumlarlar. Ama, ben haftada bir ya da iki kitap bitiririm. Benim her gün yaptığım bir iştir okumak. Namuslu olduğum için de şimdi sana sadece son okuduğum kitabı yorumlarım. Sandığından da namuslu bir adamım ben. Tabii, kafa namusu açısından söylüyorum bunu.

İki gün önce **Orhan Pamuk**'un *Sessiz Ev*'ini bitirdim. *"Yorumla"* deyince şunu söyleyeceğim. *Cevdet Bey ve Oğulları,* bence **Orhan Pamuk**'un her anlamda ilk çalışması. Yani, başka bir kitabını okumadan o kitapla **Orhan Pamuk** hakkında yargı vermek olanaklı değil. *Sessiz Ev*'i okuyunca ciddi bir yazarla, gerçekten yazan bir yazarla karşı karşıya olduğumu anladım. Henüz *Beyaz Kale*'yi okumadım. *Beyaz Kale,* sıradakilerden biri. Şöyle bir yarım saat karıştırdım sadece kitabı. Bilim adamı olduğum için, kitaplara önce yarım saat bakarım. Sonra okumaya başlarım. Bir de *"Hayalbilim"* okuyorum. Ama, biri çıktı "Bilimkurgu" diye çevirdi *"Science Fiction"*ı. Yanlış çeviri yapıldı ve öyle kaldı. Doğru çevirisi *"Hayalbilim"*dir.

Orhan Pamuk'a döneyim yine. Onu, yazarlığı meslek olarak benimsemiş, ciddi bir adam olarak gördüm. *Cevdet Bey ve Oğulları,* **Orhan Pamuk**'un başyapıtı değil. *Sessiz Ev,* daha roman. *Sessiz Ev*'de beni en çok etkileyen şey, okuyucunun katılacağı ya da katılmayacağı, ama çok mükemmel işlenmiş olan

psikanalitik faşizm yaklaşımı. Ayrıca da roman, çok güzel kurulmuş. Faşizm, yalnızca Nilgün'ü döverek öldüren çocukta değil tüm roman kişilerinde. Romanın kendisi faşizmin psikanalitiği. Ya da, en azından ben, böyle yorumluyorum. Her sanat ve edebiyat yapıtı, ortaya çıktıktan sonra yaratıcısının değildir artık. Artık o, okuyanın ya da seyredenindir. Yani, her alıcı sayısı kadar izlenim ve yorum olabilir. Başka insanlar, başka şeyler yorumlayabilir. Onlarınki de benimki kadar meşrudur.

— Bir toplumbilimci olarak sanatı nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Çok klasik bir soru. Benim de buna verdiğim çok klasik bir yanıtım var. Sanat, esas itibariyle bir toplumun geleceğe yönelik açılımlarının yansıdığı etkinliktir. Bir ilkellik, uygarlık ölçütüdür. Toplum ne kadar uygarsa, sanat, o kadar ileriye dönük açılımları belirleyebilir, yani toplumdan o kadar uzakta olabilir. Toplum ne kadar ilkelse, topluma o kadar yapışık kalır. Bir toplum birbirinden farklılaştığı, farklı etkinliklere izin verildiği oranda uygardır. Bir de sanatı öteki toplumsal etkinliklerden ayıran öge, güzellik yani estetiktir. Örneğin, antiemperyalist bir içerik, herhangi bir sanat yapıtında da, bir meydan mitinginde de bulunabilir. Bir meydan mitingiyle tiyatroyu birbirinden ayıran şey, tiyatronun güzel olmasıdır. Dolayısıyla sanatta yarar, mesaj gibi ögeler yanında estetik öge de önem kazanır.

— Gelişmiş kapitalist ülkelerde, sosyalist ülkelerde, geri kalmış ülkelerde sanat ve sanatçının konumunu değerlendirir misiniz?

— İlerlemiş kapitalist ülkelerde pek bir fark yok. Sanatçı, ikisinde de etkili ve refah içinde. İkisinde de gelişmiş yapıtlar ortaya çıkıyor. Biraz önce söylediğim gibi. Çünkü, sanatın kendisi gelişmişliğin, uygarlığın ölçütü. Biz niye sanatçıları horluyoruz? Niye sanatçılık, polislik mesleği kadar tehlikeli bizde? İlkeliz çünkü. Onun için.

— *Sanat ve sanatçının konumuna bakarak, bir ülkenin sosyolojik, ekonomik, siyasal yapısı belirlenebilir mi?*

— Belirlenebilir tabii. İşçisine baktığında ne kadar belirlenirse o kadar belirlenir. Sanatçılığın bir hayat kazanma yolu olarak tek başına kullanılıp kullanılmadığı çok önemli. Türkiye'de ya da başka bir ülkede yalnız ressam, yazar, şair olarak hayatını kazanan insanlar var mı, yok mu? Bu bir, yaşam aracı olabilir mi? Türkiye'de işçilerin durumu, sanatçıların durumundan daha iyi. Türkiye'de insanlar işçilikle yaşayabiliyorlar ama, sanatçılıkla yaşayamıyorlar. Bir sanatçı, bir işçinin kazandığını kazanamıyor. **Aziz Nesin, Yaşar Kemal** dışında...

— *Türk sanatçısının sorumluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?*

— Türk sanatçısı da, Türk işçisinden, Türk bilim adamından, Türk politikacısından daha az ya da daha çok sorumlu değil. Kendi taşıdığı bilincin sorumluluğu açısından, toplumsal olaylarla ilgili pay açısından da.

— *YÖK'ün sanat eğitimi, size neler düşündürüyor?*

— Üniversitede sanat eğitimi, **Doğramacı**'nın ürettiği yanlış mitolojilerden biridir. YÖK'ün tahribatını kamufle etmek için kullanılan bir paravan niteliğindedir. Hemen bir örnek vereyim. Yüzlerce öğretim üyesi, mesleğini seven yetenekli kişiler, üniversite dışında bırakılmış, yine yüzlerce yetenekli doçent profesör yapılmamış, ondan sonra sanatseverlik gösterisi olarak **Cüneyt Gökçer, Yıldız Kenter** gibi, **İlhan Usmanbaş** gibi kişilere profesörlük unvanı verilmiştir. Bu yapılan iş, üniversite kariyeri açısından, bu insanlara itfaiye müdürlüğü unvanı verilmesi kadar saçmadır. Sanıyorum ki, modelin gerisinde hak edenlere unvan verilmezken kariyerle ilgisiz olanlara unvan verilerek sistemin tümüyle tahrip edilmesi amacı yatıyor. Konservatuvarın YÖK'e bağlanması da hak etmeyenlere unvan dağıtılması kadar saçmadır. Üniversitelere bağlandı diye 11 yıllık eğitim gören bazı mezunlar, üniversite mezunu sayılmışlardır.

Tüm üniversite öğrencilerine zorunlu sanat dersleri konması ise, hem olanaksız, hem anlamsızdır. Çok zorlanırsa sanatseverliği desteklemeyecek, sanat düşmanlığını tahrik edecektir.

* * *

"Eğitilen gençler," diyorum ben. Emre Kongar'ın sakalına takılıyor gözüm. Oscar Wilde'ın sözü geliyor usuma; "İnsanların yüzde doksanı yaşamazlar, sadece vardırlar." Emre Kongar'ı yüzde onun içine koyuyorum. Emre Kongar, üniversite yıllarında tiyatro çalıştığını, her zaman da iyi bir okuyucu olduğunu anlatıyor. Denemenin ciddi olarak uğraştığı bir tür olduğunu... Otobiyografik denemelerini topladığını... Yakında Remzi Kitabevi'nden çıkacağını anlatıyor...

Düşümde Emre Kongar'ın sakalı, Cağaloğlu Yokuşu'nu inerken, Ahmet Altan yapışıyor yakama; "...Birçok insan, yaşamın tehlikelerini göze almaktansa yaşama taklidi yaparak ölmeyi bekliyorlar." Sonra, Emre Kongar'ın sesini duyuyorum içimde. "Tam bir şiir gibi yaşıyorum," *diyor.* "Yaşıyor," *diyorum,* "Sanata, bilime, insana tutunarak..."

17

BİR YOLCULUĞUN "DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ"

(Yalçın Pekşen'e, Murat Belge'ye ve Latif Demirci'ye...)(*)

Türkiye demiryollarını bir yana bırakıp, karayollarına yüklenince, ülkemiz bir kan gölüne döndü.

1997'nin Eylül ayında her seferinde 30-40 kişinin öldüğü trafik kazaları eskilerin deyimi ile "ahval-i adiye"den yani günlük olaylardan oldu.

Ben çok şanslı idim. Kuşadası-İstanbul yolculuğunu, belasız değil ama, kazasız bitirebildim.

Aradan yıllar geçtikten sonra, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığım sırasında, İstanbul Devlet Tiyatrosu sanatçılarından biri, gelip de, "kitabınızdaki yolcu bendim" demez mi!

Tabii dünyalar benim oldu!

Eski anılar, ne denli tatsız olursa olsun, aradan zaman geçince ayrı bir lezzet kazanıyor.

"Kurtarıcım" ile uzun uzun, o karabasan gibi yolculuğu konuşup bol bol güldük.

Gerçi kitabın tümü traji-komik ama, galiba bu öykü "kara mizaha" en yakın olan denemesi.

* * *

Sakınan göze çöp batar derler, doğru herhalde. Türkiye'de bir konuda fazla titiz olmaya gelmiyor.

Örneğin, şehirlerarası otobüslerde muavinler tarafından iti-

(*) Bknz: *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1986 ve *Yeni Gündem*, 28 Temmuz 1986, sayı 21; 4 Ağustos 1986, sayı 22; 11 Ağustos 1986, sayı 23.

lip kakılmaktan hoşlanmadığınız, işinize vaktinde yetişmek istediğiniz, biletiniz elinizdeyken, yer kavgasına girmekten korktuğunuz için, bilet ücreti, tüm öteki otobüs şirketlerinden yüzde on bir daha pahalı olan ve gideceği yere VARMASI ile övünen bir firmadan bilet alıyorsunuz ve...

Ve, firma ciddiyetinin "dayanılmaz hafifliğini", yaşarken bir karabasan, yazarken ise "traji-komik" bir kara mizah öyküsü olarak deneyimlerinize ekliyorsunuz.

Çoluğunuzu çocuğunuzu yıllık tatil yapacakları Kuşadasına araba ile Cumartesi günü götürmüşsünüz. 20 Temmuz 1986 Pazar gecesi de otobüse atlayıp, konforlu, güvenli, rahat ve güzel bir yolculuk yapıp, zamanında İstanbul'a gelecek ve sabah işinize yetişeceksiniz.

Aslında ben gerçekten Kuşadası otobüs terminaline gidene kadar bu beklenti içindeydim.

İlk Terslikler

Bileti satan acentaya otobüsün nereden kalkacağını sorduğumuzda, "Atatürk Büstünden" yanıtını alınca hayli şaşırdık doğrusu. Scalanova diye garip bir isim taşıyan bu "yetkili acenta", terminal olarak Kuşadasının en kalabalık yeri olan "Atatürk Büstü"nün altını göstermişti.

Biz de, bavulları ile otobüsü bekleyen kalabalığın içine karıştık. Otobüsün kalkış saati 21.15'ti. Tam beş dakika önce gelmiştik.

Son derece kalabalık olan meydanda, beklediğimiz yerde gezenlerin omuz darbelerine ve ayağımızın üzerine basarak geçmelerine beş dakika tahammül edebiliriz diye düşündük. Eşim ve üç çocuğum da illa beni otobüse bindirmekte ısrar ettikleri için, aynı işkenceye onlar da katlanıyorlardı.

Beş dakikada biteceğini umut ettiğimiz bu işkence, otobüsün dakikliği (!) sayesinde tam kırk beş dakikaya çıkmıştı. Bizler de ayak altında ezilmemek için, yeni yapılan çarşının iki ba-

samaklı merdivenlerine "Yeni Cami önündekiler" gibi dizilmiştik.

Tam, büstün önünde iki otomobilin çarpışması, otobüsün çok geç kalmasından doğan sinirli havayı başka yöne çekmişti ki, otobüs gözüktü.

Çift Bilet Ciddiyeti

Sanki bir aksilik olacağı içime doğmuş gibi, derhal çoluk çocukla öpüşüp, otobüse koştum. Eşim, şehirlerarası otobüslerde çift bilet rezaletine atıf yaparak, "acele etme, bu firma ciddiyetiyle tanınır. Burada 'önce gelen oturur' ilkesi geçmez" diye takılırken, birden esprisi dudaklarında dondu.

Benim biletimin koltuğu olan 34 numaralı yerde, gözlüklü yaşlıca bir hanım oturuyordu.

"Aman efendim, sizin biletiniz kaç numara," diye, dehşet içinde sordum. Hanım, "Benimki 33 numara ama, yerime bu bayan oturmuş, ben de buraya oturdum," dedi. 33 numarada, yine gözlüklü ama genç bir hanımın oturduğunu dehşetim artarak gözlemledim. Dehşetim gittikçe artıyordu, çünkü bir ay önce, bir başka şirketin bir otobüsünde, yerime oturtulan bir bayan yüzünden itilip kakılmış, "bayanla yan yana oturulmaz" gibi hem çağ dışı, hem de bayan yanıma değil doğrudan benim yerime oturtulduğu için mantık dışı bir gerekçe ve kaba kuvvet zoru ile, öndeki pencere kenarından en arkada çok kötü bir yere kakışlanmıştım.

Biri benim yerimde biri de benim yerimin yanında oturan iki bayanla karşılaşınca, dehşete kapılışım bundandı. Sanki bundan sonra bir korku filmi gibi gelişecek senaryoyu daha o anda hissetmiştim...

Bu yüzden olayı büyümüş gözlerle seyreden eşime ve çocuklarıma dönüp, "Merak etmeyin, iki tane 33 var, sorun benim sorunum değil, onların sorunu," derken, söylediklerime ben bile inanmıyordum.

Şoför İşe Karışıyor

Hemen aşağı inip, biletin satın alındığı, Scalanova adlı şirketin delikanlı sorumlusuna durumu anlatıp çözüm bulmasını istedim.

Birazdan bilet satış belgesi geldi. Otobüsün şeması, satılan yerler ve satılan yerlerin yanında, satılan biletlerin seri numaraları vardı. 34 numaranın yanında da, benim biletimin seri numarası olan 368799 kaydedilmişti.

Ben muzaffer bir komutan edası ile, "Bakın bu yer benim. Siz lütfen, hanımlar arasındaki sorunu çözün. İki tane 33 numara satılmış," dedim.

Biraz rahatlamıştım. Durum açıktı. Acenta, hakkı olmadığı halde, Kuşadası kontenjanından bir yeri, çift olarak bir kıza satmış, kızı da yerine oturtmuştu. Gözlüklü hanım ile o kız arasında çözülecek sorun idi bu. Haksız olan da bileti sonradan alan müşteri idi. (Sonradan işin 'perde gerisini' de öğrendik. Meğerse Bodrum'dan bindirilen yolcu korsan imiş, ama onu bindirenler, beni dışarda bırakmak isteyen şoföre emanet etmişler kızlarını.)

Tam bu yargılarımı ve otobüsün sıradan bir firmanın değil, ciddiyeti ile ünlü bir işletmenin otobüsü olduğunu eşime ve çocuklarıma anlatıyordum ki, şoför yanıma yaklaştı ve gayet soğukkanlı bir biçimde "Taa Bodrum'dan binen yolcuyu bırakacak değilim ya!" dedi.

Kanımı donduran olay, aslında şoförün soğukkanlılığı değildi. Bir ay önce bir başka otobüste oynanan oyunun senaryosu aynen tekrarlanıyordu. Tabii küçük iki farkla: Bu otobüste bütün yerler dolu olduğu için, yer değiştirme değil, "bırakılma" söz konusu idi, ve daha önemlisi, şoför bu sözleri bana otobüsün içinde değil, yerde söylüyordu.

Panik içinde ilk iş olarak kendimi can havli ile 16 LD 633 plakalı otobüsün içine atarak, konuşmaların bundan sonraki bölümünü oradan sürdürdüm.

Aslında umudum gittikçe kırılıyor ve saat artık gece 22'yi geçtiği için, İstanbul'a nasıl gideceğimi de düşünmeye başlıyordum.

Önceki otobüste de, yerime oturtulan kız, şoföre ve muavine emanet edilmişti babası tarafından. Şimdi anlaşılıyordu ki, bu otobüsün şoförü de haklı'dan ve ciddiyet'ten yani Firma'dan yana değil, kızdan yanaydı.

Şehirlerarası yolculuklarda, şoförün ağırlığının bulunduğu tarafın daima kazandığını bilecek kadar, deneyimliydim.

Scalanova'dan Paranoya'ya

Tek şansım, Kuşadası'ndaki acentayı orada temsil eden delikanlı idi. Hem bileti o satmış, hem de seri numarasının tuttuğunu görmüştü. Ayrıca başka şansım da yoktu ya...

Büyük bir umutla, "Sorun benim değil, iki 33 numara arasındaki sorunu çözün, ben de yerime oturayım," dedim. Bunun üzerine benim yerimde oturan yaşlıca hanım, "Benim yerimde oturan bayanı kaldırın ben yerime oturayım," diye son derece mantıklı ve haklı bir laf etti. Ve ortalık iyice karıştı. Hem de ne biçim.

Aslında oldukça temiz yüzlü gözüken Scalanova (belki de "Drakonya") temsilcisi genç, çılgın gibi bağırmaya başlamıştı: "Yeter be! Kesin be! Dır dır dır! Ne oluyor be! Şimdi dağıtırım ulan burayı!"

Ben son günlerde trafik ve namus cinayetleri konusunda NOKTA dergisine verdiğim beyanatı hatırlayarak, can korkusu ile derhal sustum. Zaten sesim pek cılız ve fazla uygar çıkıyordu sürekli olarak.

Yaşlı hanım da derhal sustu.

Ben ayrıca İstanbul'a gitmekten de vazgeçebileceğimi ve otobüs firmasının bu ciddiyetinin dayanılmaz hafifliği içinde, canımı kurtarıp sağ salim aşağı inebilirsem kârlı olabileceğimi düşünerek kapıya doğru hamle ettim.

Bir Mucize: Aktif Bir Yolcu

Tam bu arada, omuzumun üstünden dâvûdî bir erkek sesi gürledi. "Kes ulan! Terbiyeli ol!" Scalanovalı delikanlı önce diklendi ve, "İn aşağı bakayım," dedi, işe karışan yolcuya. Yolcu'nun yanıtı dört dörtlüktü: "Ben burada yolcuyum, sen in."

İstanbul'da Kadıköy'de bavulunu alırken, teşekkür etmek için isminin **Tuncer** olduğunu öğrendiğim bu yolcudan da cesaret alıp, titreyen sesimi olanca gücümle kontrol ederek, "Buyrunuz, isterseniz zat-ı âliniz ile karakola gidelim," diye Scalanovalı gence ben de bir salvo yolladım!

Benden daha kısa boylu, esmer, tepesi açık, benden daha genç ve mutlaka daha cesur, kalın sesli yolcu, yalnız laf değil, eylem adamı olduğunu da ilerdeki saniyelerde gösterdi: 33 numarada oturan kıza, "Gel bakayım bacım, sen benim yanıma otur," dedi ve kızı, yanına, muavinin yerine aldı. Yaşlı hanım hemen sağa kaydı. Ben de fırsattan istifade otobüs firmasının beş bin lira karşılığı olarak bana sattığı 34 numaralı yerin ciddiyetine sığındım. İki elimle sıkı sıkıya koltuğun kenarlarına tutunarak, bütün günü, uygarlık dersi, kavga etmenin lüzumsuzluğu nutukları ve bunlardan kaçınmak için biraz fazla para vererek bu firma ile gitmenin akıllığı konusunda kafalarını şişirdiğim karımla çocuklarıma, utangaç ve korkak bir tebessüm yolladım.

Sanki Bir Korku Filmi

Seyahatimin bundan sonrasında sorunlarımın bitmeyeceğini bilecek kadar toplumbilim okumuştum. İnsanları da biraz tanıyordum.

Ama olacakları gerçekten tahayyül bile edememişim.

İlk saldırı, ayakta kalan muavinden geldi. Aslında son derece modern olan araçta, her yolcunun tepesinde yolcu tarafından hem rüzgâr miktarı hem de yönü kontrol edilebilir havalandırma tertibatı bulunmasına (ister inanın, ister inanmayın)

ve çalışmasına rağmen, muavin, otobüsün tepesindeki büyük kapağı kaldırdı.

Zaten sıcak hava tüm yolcuları terletmişti. Bir de sinir gerginliği, hepimizi göbek taşının etrafındaki insanlara döndürmüştü. Ben "kavga çıkarmamanın uygar tutumu" içinde sessiz kalmaya kararlıydım. O nedenle, geçirmiş olduğum ciddi bir ciğer rahatsızlığının tekrarlaması bahasına terli vücuduma bıçak gibi saplanan rüzgâra rağmen muavine bir şey söylemedim. (Siz buna "korkaklık" diyebilirsiniz. Ben "uygarlık" diyorum.) Fakat yanımdaki hanım, "Oğlum çok terliyiz şu rüzgârı kesiver," dedi.

Muavin, hanımın üzerindeki havalandırmayı kapattı. Otobüsün tepesi ise açık kaldı. (Ben ömrüm boyunca muavinlerin bu 'tepeyi açık tutma' çabasını anlamamışımdır. Bilen varsa, anlatsa da, ben de rahatlasam.)

Bir süre sonra, muavin tepemde dikilmekten vazgeçti ve kayboldu. Ön tarafta kaybolduğuna bakılırsa, belki bizlerin bilmediği bir koltuğa oturdu.

Ben böğrüme bıçak gibi saplanan rüzgâra karşı sarınacak montum filan da olmadığından yaradana sığınıp, bir de her sabah kırk dakika yaptığım jimnastiğe güvenerek, "ya Allah" deyip (tabii içimden) otobüsün üst kapağına asıldım. Fakat yerinden bile kıpırdatamadım. Bir daha asıldım. Yine ses yok. Kapağı kapatamamak bir yana, bir de "işe bizzat koyulunca artık rezil olmak var."

Tam o arada, arka sıradan bir görevli, "Ben yardım edeyim," diye davrandı. Adının Osman olduğunu, sonradan arkadaşı ile münakaşa ederken öğrendiğim bu kişi de o zamana kadar sessiz duran ikinci şoförmüş.

Can havli ile, yardımsız, kapağı kapattım. Meğerse, iki elimle asıldığım tek taraf, kapalı tarafmış. Öbür tarafla birlikte ve birer elimle asılınca kapanıverdi kapak.

Saat sabaha karşı iki buçukta, "ihtiyaç molası" verildi. Uyku sersemliğiyle saf saf aşağı indim. Beni Kuşadası'nda bırakarak

sorunu çözmek isteyen şoför birden arkamdan geldi ve koluma girdi: "Şu hanımla yer değiştirin yahu, erkeklerin arasında rahatsız oluyor," dedi.

Ben de kendisine, "Yerimden kıpırdamam. Hanım binmeden düşünseydi," dedim. Tüm hanımlara büyük saygım olmasına rağmen artık, şehirlerarası otobüslerdeki yalnız hanımlardan korkmaya başladığımı da tam bu anda fark ettim.

Konuşma daha gergin bir noktaya tırmanırken, bana tepeyi kapamakta yardımcı olan kısa boylu şoför arkadan bağırdı: "Kanunda kadın ayrı, erkek ayrı diye hüküm yok. Herkes eşittir," dedi ve ilave etti: "Zaten o hanım rica ile haksız yere binmiş. Şimdi otursun oturduğu yerde." Böylece hikâyenin bir bölümü daha aydınlanmış oldu.

Yeniden hareket ettiğimizde, yine dalmışım. Bir süre sonra, dehşetli bir rüzgâr ile uyandım. Terli vücuduma keskin rüzgâr bıçak gibi saplanıyordu. Muavin de, kapak ile arama dikilmişti. "Kardeşim şunu kapar mısın, çok terliyim, hasta olacağım," dedim. Artık, hastalık korkusu, hakarete uğrama ya da dayak yeme korkusunu bastırmıştı. Muavin büyük bir soğukkanlılıkla, "Oradan rüzgâr size değil, arkaya geliyor. Biraz daha dişinizi sıkıp idare ediverin ne olacak," dedi.

İşte olayın düğüm noktasına gelmiştik: Şimdi ne yapacaktım? Muavini itip kapağı kapamaya yönelsem, itiş kakış, iş fiiliyata dökülecek, aileme, öğrencilerime ve en önemlisi kendime karşı yıllarca savunduğum ilkelere ters düşecektim. Hareketsiz kalsam, mutlaka hastalanacaktım.

Galiba hastalık korkusu ağır bastı. Bir hamlede, muavini ekarte edip, kapağa asıldım: Oh be! Kapandı. Dünya varmış. Muavin de bir daha açmadı. Sızmışım.

Bir gürültüyle sıçrayarak uyandım. Kapak yine açılmış. (Belki de beni uyandıran gürültü, kapağın açılma gürültüsüydü.) Yine kapak ile aramda biri ayakta duruyor. Ama bu kez genç ve çelimsiz muavin değil. Babayiğit şoför. Hani beni Kuşadası'nda bırakmak isteyen.

Allahım, çıldıracağım. Bizim "mantıklı şoför" herhalde otobüsü kullanıyor. Ben yine bunların elindeyim. Sanki işkence filmlerindeki "iyi sorgulayıcı" "kötü sorgulayıcı" ikilisi gibi.

Artık sabah oluyordu. Hava biraz daha ısınmıştı. Demin, erkekliğimi de, (kendi kendime) ispatlamıştım. Doğrusu, bu kez, hastalanmamak uğruna, benden daha cüsseli şoförle itişmeyi göze alamadım. Çünkü, kaderde hem dayak yeyip hem de hastalanmak olabilirdi. (Bu nedenle şu anda daktiloda bu satırları, bol aspirin ve ıhlamura rağmen, sağ böğrümde kalan doktorların "sekel" dedikleri "yapışıklık" yeri çok fena ağrıyarak yazıyorum.)

Son Darbe, Dayanılmaz Ciddiyet

Tüm otobüsler, tüm saatlerde, Boğaz köprüsünden çıktıktan sonra Levent Kavşağı'nda köprü altında bir duruş yaparlar. Burası benim evime 200 metre kadardır.

O zamana kadar, Gebze'de, Pendik'te Kadıköy'de duruş yapmış olan otobüsün Levent kavşağında durması kadar olağan bir şey yoktu. Ben orada ineceğimi söyleyince, aynı koltuğa iki bilet satan firma ciddiyetinin dayanılmaz hafifliği bir kez daha önüme çıktı ve "Şirket, duraklar dışında durmamızı yasakladı, Okmeydanı'nda duracağız, orada inersiniz," denildi.

Okmeydanı'nda indim. Bilet parasının yüzde yirmisi kadar ek bir taksi parası ödeyerek evime geldim.

Ciğer rahatsızlığım nüksetmezse, her şirketin dört bin beş yüz liraya getirdiği evime, altı bin lira ödeyerek gelmekten dolayı çok mutlu olduğumu söyleyeceğim. Çünkü, canımı kurtarmış ve dayak yememiş bulunuyorum. Böylece, bu yolculuk bana, "işe vaktinde gelmek", "çift bilet satılan otobüste seyahat etmekten korkmak" gibi tasaların ne denli saçma ve basit, hatta lüks kaygılar olduğunu öğretmiş bulunuyor.

Yaşasın otobüs yolculuğunun dayanılmaz hafifliği!

18

YAŞLILIĞIN GÜZELLİĞİ

(Öğrencilerime ve Çocuklarıma)

Birazdan okuyacağınız denemeyi 45 yaşında yazmışım.

Şu anda herkese "60 yaşındayım" diyorum ama, henüz elli altı yaşındayım.

Babamdan bir yaş küçük.

Belki de iki.

Malum, eskilerin kesin doğum tarihleri pek bilinmezdi.

58 yaşımı geçtiğimde, (o yaşa kadar yaşarsam tabii) babamdan daha yaşlı olacağım ve tabii ondan daha yaşlı öleceğim.

Galiba artık gerçekten yaşlandım. Çünkü şu anda, her sabah bir saat jimnastik yaptığımı, bu işi (Müsteşarlık dönemim hariç) kesintisiz 41 yıl sürdürdüğümü, özet olarak kendimi, bedenen ve ruhen çok genç hissettiğimi yazacağım.

Öyle sanıyorum ki, insanların ne denli formda ve ne denli genç oldukları hakkında konuşmaya başlamaları, gerçekten yaşlanmaya başladıklarının gerçek kanıtı.

Kendime biçtiğim ömrü neredeyse ikiye katlamak üzereyim.

İnsanları seviyorum. Ve üretiyorum.

Çocuklarım büyüdü.

Oğlum ve ikiz kızlarım çok başarılı. Artık onlarla övünüyorum.

Şu anda çocuklarını yetiştirme sorumluluğundan kurtulmuş olmanın keyfini sürüyor, o muhteşem özgürlüğü iliklerimde, kemiklerimde hissediyorum.

Aşağıdaki denemeyi yazalı 11 yıl olmuş.

Bu süre içinde başımdan geçenlerin bir bölümünü ***Ben Müsteşarken*** *adlı kitabımda anlattım. Yine traji-komik anılar.*

Belki de Türkiye'de yaşamanın tadı burada: Ne denli yükselirseniz yükselin, aklınız başınızda ise, yaşadıklarındaki trajik ve komik ögelerin oluşturduğu çelişkilerin arttığını görmezden gelemiyorsunuz.

Ben halimden, yani yaşlanmaktan çok memnunum.

İnsanları sevmeyi ve üretmeyi sürdüreceğim.

Son nefesime dek...

Bu satırları okuyanlar da şu andan itibaren bu uğraşlarımda bana "suç ortaklığı" yapmış oluyor.

Tebrikler.

Benden ne kadar gençseniz, sizi o kadar çok kutlarım.

Sevgi ve üretim yolunda, gençliğiniz oranında benden daha ilerdesiniz demektir...

Çünkü benim önümde bu kitap yoktu.

* * *

Aziz Nesin yıllığında "yuvarlak yaşlarına" erişenlere özel bir yer ayırırdı **Aziz Bey.** Hâlâ da ayırıyor.

Ben de kırk yaşıma geldiğimde, "Kırk yaşıma bastım, benimle de konuşma yapacak mısınız?" diye sorunca gülmüştü: "Yok, daha sen çok gençsin hele bir elliye gel bakalım."

Aziz Bey ile yakınlığımız, ikimizin de "Kültür Yüksek Kurulu" üyesi olmamızdan kaynaklanıyordu. Bir üye de rahmetli **Haldun Taner**'di. Devletin kültür politikasını saptamak ve kültür işlerinde bakana danışmanlık yapmak için en yüksek düzeyde oluşturulmuş bir kuruldu bu. Sekreteryayı **Fakir Baykurt** yönetiyordu.

İşte bu Kurul'un toplantılarını iple çekerdim. Çünkü bu toplantılarda **Aziz Nesin** ve **Halden Taner** gibi iki "üstatla" sohbet etmek olanağı doğardı. Üstelik de ne sohbet: Yalnızca öğlen yemeklerinde ya da geceleri değil, kimi zaman tartışmaların çok uzayarak anlamsızlaştığında, kaçamak bir disiplinsizlik ile, masanın en uç köşesinde ya fısıldaşarak, ya da aramızda

yazılı küçük mesajlar alıp vererek toplantılarda bile sürdürülen bir sohbet.

Ömrümün "cabadan" yaşadığım bölümü

Aziz Nesin ne bilsindi benim kendime ömür süresi olarak otuz yaşı sınır koyduğumu. Nasıl bilebilirdi benim, otuzun üstündeki her yılı "cabadan" bir ömür saydığımı.

Hani manavlar, bakkallar, "bu da cabası" derler, asıl miktarın üzerine eklediklerine. Diyelim ki bir kilo üzüm alıyorsunuz. Manav üzümü tartar, sonra da küçük bir salkımı bir kilonun üzerine "bu da cabası" diyerek atıverir.

"Cabadan" bir mal, hakkınız olandan daha fazla, armağan olarak verilen kısımdır.

İşte ben de otuzumdan sonra yaşadığım yılları Allah'ın ya da doğanın bana "cabadan" verdiğini düşünüyorum. Dolayısı ile kendimi çok yaşlı, çok fazla, yani hakkından daha fazla yaşamış biri sayıyorum.

Hiç kuşku yok, ağabeyimin zamansız ölümü, hem onu örnek aldığım ve kendimi onunla özdeşleştirdiğim, hem de bu ölüm aile içinde ve kendi bilincimde çok yoğun yaşadığım bir "olay" olduğu için beni, "erken ölüm" konusunda etkilemişti.

Her ne ise, kendime biçtiğim ömrü aşınca, "cabadan" yaşamanın keyfini de sürmeye başladım.

"Cabadan" Yaşadıklarım

Bu satırları yazarken kırk beş yaşındayım. Yani göreli olarak çok gencim. Türkiye'deki ortalama ömür gittikçe uzuyor. Yakınlarda yetmişlere gelecek. Buna göre ben hayli "genç" sayılırım.

Oysa, kırk beş yaş, benim kendime biçtiğim ömür süresinden tam yüzde elli daha fazla. Yani ben bugün ömrümün üçte birini "cabadan" yaşamışım.

Şimdi geriye dönüp bakıyorum: Bu son üçte bir bölümde, yani ömrümün cabadan yaşadığım kısmında neler olmuş? Otuzumda ölseymişim neleri göremeyecek ya da yaşayamayacak mışım?

İlk aklıma gelen, "ikiz" kızlarım. Ben otuz üç yaşımdayken doğduklarına göre, otuzumda ölseydim, onlar olmayacaktı. Ben ise sürekli konuşan, gülüşen, hareket eden, ışıl ışıl, pırıl pırıl bir devinimin, adalelerimin ve kemiklerimin içine taa yüreğime ve beynime nüfuz eden sıcaklığını yaşayamayacaktım. Bu öyle bir devinim ki, sanki salt enerji, salt ruh, salt güzellik. Hem tek, hem çift. Hem dış dünya ile hem de kendi içinde birbiriyle konuşan bir devinim.

"Cabadan" yaşadığım on beş yıl, bana bu sürenin sonunda, üniversite öğrencisi bir delikanlıyı, yalnız oğul olarak değil, aynı zamanda dost olarak da armağan etti. Eşimin varlığı ise benim için "Zamandan ve mekândan münezzeh". Bu nedenle, onu son on beş yılın içinde hiç düşünmedim.

Aileyi ve duygusal ilişkileri bir yana bırakıp, dışa baktığımda da ilginç sonuçlara varıyorum. Otuzumda ölseymişim, yaşamımı noktalayan toplumsal olay, 12 Mart 1971 yılında verilen muhtıra ve onu izleyen "aydın kıyımı" olacakmış.

Ölmedim. 12 Mart'ın üstüne 12 Eylül'ü de yaşadım. Hem de öncesiyle ve sonrasıyla.

12 Eylül 1980 eyleminin öncesindeki cinayet salgını en yakın dostlarımı aldı götürdü.

12 Eylül sonrasının uygulamaları ise, yaşamımın tek anlamı olan üniversite hocalığımdan yoksun bıraktı beni.

Otuzumda ölseymişim, hemen hemen tüm çalışmalarım da yarım kalacakmış. "Ne Toplumsal Değişme Kuramları" ne "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı" ne de ötekiler. Belki birtakım araştırmalar, yapılmış ama yayınlanmamış olacaktı, o kadar.

Cabadan on beş yıl daha yaşamamış olsaydım, siyasete en üst düzeyde (danışman olarak) katılma ve o deneyimleri yaşama fırsatını da bulamayacaktım.

Cabadan yaşamanın maliyeti de var pek doğal olarak: Üniversiteden ayrılmak zorunda kalışım, o büyük aşkımı, öğrencilerimi terk edişim, "beni ruhen sakat bıraktı" desem yeridir.

Öğrencilerimden ayrılışımın yaşamımda yarattığı boşluğu, "Bâbıâli Deneyimi"nin olanca yoğunluğu, şiddeti, acımasızlığı, yeni insanların ve yeni ilişkilerin getirdiği güzellikler ve (kaçınılmaz olarak) düş kırıklıkları ve çirkinlikler bile dolduramadı.

Aslında Bâbıâli'de de çok şanslıydım: Bir gazetenin doğuşuna ve (ne yazık ki) ölümüne bile çok yakından tanık oldum. Bir gün, HÜRGÜN anılarımı mutlaka yazacağım, benden sonraki kuşaklara deneyim aktarmak için.

Öğrencilerim

Sanırım soyut aşklar, somut aşklardan daha umarsız oluyor. Somut aşkta vuslat var çünkü. Yani (öğrencim olmamışlar için, vuslat'ın anlamını bilmeyenler için) "kavuşma" var. Oysa soyut aşkta vuslat olanaksız. Benim "öğrenci aşkım" da böyle idi.

Öğrenci benim için, esin kaynağı idi. Öğrenme sürecinin sonsuzluğu içinde, kendisinden sürekli öğrendiğim ve öğrendiklerimi sürekli yine kendisi ile denetlediğim bir kitle idi.

Ayrıca öğrenci benim için "yaşamın anlamı" idi. Çünkü sevgi de, üretim de ancak onunla paylaşıldığı zaman, anlam kazanan kavramlardı.

"Kalp kalbe karşıdır," derler. Öğrencilerim de beni seviyordu.

Durun, durun! Hemen "Nerden biliyorsun?" "Bu ne kendini beğenmişlik!" demeyin. Hatta beni sevmeyen, ama bu satırları okumaya tahammül etmiş olan bir "eski öğrencim" iseniz bile, kendinizi "somut örnek", bana karşı kanıt biçiminde göstermeye kalkmayın. Elimde somut kanıtlar, istatistiksel rakamlar var. Hem de iktidarların artık âdet haline getirdikleri "saptırılmış" istatistik rakamlar değil. Gerçek, dosdoğru, samimi, saptırılmamış rakamlar.

Her yarıyılın (yani sömestirin) sonunda öğrencilerime, isimsiz olarak hazırlanmış değerlendirme formları dağıtırdım. Hem de yarıyıl sınavının hemen sonrasında. Yani sınavı kötü gitmiş öğrencinin tepkilerini de sıcağı sıcağına yazmasına olanak vererek.

Aslında "yaşlılığın güzelliklerinden" biri de, sizden genç olanların, bazı yaşadıklarını, sizin daha önce yaşamış olmanız ve bu "daha önce yaşamış olmanın" size kazandırdığı "içgörü"dür.

Ben de "hoca" olarak "yaşlılığın güzelliğini" hiç unutmadım. Kendimi hep, öğrencimin yerine koydum.

Öğrencilik yapmış olanlar bilirler: Eğitim ve öğretim yaşamının en unutulmaz anıları, "sınavlardır". Her şey unutulsa bile, sınıf arkadaşlarının ve hocaların yüzleri geçmişin bulutları arasında belirsizleşse bile, ah o sınavlar, hiç unutulmazlar!

İşte ben de karşısındakilere "doğru düşünmeyi", "iyiyi", "güzeli" aramayı ve bulmayı öğretmeye çalışan, yani onlara belli "davranış biçimleri kazandırmayı" amaçlayan bir hoca olarak, eğitim ve öğretimin bu en etkili, en "unutulmaz" anlarını "çok amaçlı" olarak kullanırdım.

Örneğin her sınav öncesi öğrencilerimin edebiyat zevkini geliştirmek ve estetik anlayışlarını inceltmek için, onlara şiir okurdum. **Hilmi Yavuz**'dan, **Attilâ İlhan**'dan, **Yahya Kemal**'den, **Cemal Süreya**'dan filan. Yani "çağdaş" "klasik" ayrımı yapmadan, o sırada elimde ne varsa, onu okurdum.

Her ne ise, biz dönelim, "isimsiz değerlendirme formlarına".

"Derste kapsanan konuların genişliğini nasıl buldunuz?" "Hocanın ders anlatma biçimini nasıl buldunuz?" "Sınav sistemini nasıl buldunuz?" "Arkadaşlarınızın derse olan ilgisini nasıl buldunuz?" gibi "kapalı uçlu" sorular ile, "Bu dersin daha iyi yapılması için önerileriniz nedir?" ve "Başka söyleyecek bir şeyiniz varsa kâğıdın arkasına yazınız" gibi "açık uçlu" sorular bu formun, kapsadığı konuların bazılarına örnekti.

Kapalı uçlu sorular için beş aşamalı bir ölçek geliştirmiştim: "çok kötü," "kötü," "orta," "iyi" ve "çok iyi" kategorileri bu ölçeğin farklı yanıt alternatifleri idi.

Yıllar boyunca kullandığım bu değerlendirme formunu dağıtırken, verilecek yanıtların, kendilerinden sonra gelecek arkadaşlarına ve bana yardımcı olacağını belirtmenin yanında, derse ve bana karşı olan tüm duygularını yansıtmanın kendileri açısından da sağlıklı olacağını söyler, "örneğin, çok kızgın olanlar küfür bile edebilir" derdim: Yıllar boyu tek bir nezaketsiz söze rastlamadım bu formlarda. Eleştiriler vardı. Hem de çok sert olanları. Ama hiçbir zaman nezaketsizlik ya da terbiyesizlik yapılmadı "isimsizliğin" ardına sığınılarak.

İşte "kalp kalbe karşıdır" sözünün doğruluğuna, bu formlara verilen yanıtlara bakarak inandım: Öğrencilerim de beni, benim onları sevdiğim kadar seviyorlardı. Sanmayın ki bu yargıya, formların isimsiz olmasından cesaret alarak sansürsüz sevgi sözcükleri yazanlara dayanarak vardım. Hayır. Bu yargıya doğrudan doğruya, soğuk suratlı, "kapalı uçlu" sorulara verilen yanıtların işaret ettikleri doğrultuyu çözümledikten sonra eriştim.

Kendimi, geçmiş yaşamımı ve "cabadan yaşadığım" yılları değerlendirdiğim şu anda, üniversite ile ilgili bir soru beynimi kurcalamaya başladı. Kâğıda dökmeden edemeyeceğim: Üniversite öğretim üyelerinin, kendilerini yönetecek kişileri bile seçmelerine izin verilmeyen, yani kendilerine normal bir vatandaş kadar bile saygı ve güven duyulmayan bir düzende kalan hocaların kaç tanesi acaba kendi başarısını öğrencisine ölçtürecek kadar namusludur?

Bu soruyu, üniversiteden ayrılmayanları kınamak için sorduğum sanılmasın. Çünkü tam tersi düşüncedeyim: Gerçek hocalar üniversiteden ayrılmamalı, orayı birtakım yeteneksizlerin eline bırakmamalıdır.

Yukardaki satırları, sadece şu andaki YÖK düzeni ile kendi aramdaki "uzlaşmaz çelişkinin" yalnızca bir "sakal sorunu" olmadığını vurgulamak için sordum.

Yaşlanmanın ve Yaşlılığın Güzelliği

Yaşlanma bir süreç, yaşlılık ise bir durumdur. Benim gibi "cabadan" yaşıyorsanız, ya da öyle yaşadığınızı sanıyor, buna inanıyorsanız, "yaşlanmak güzeldir". Çünkü her geçen saniye size bir armağandır. Yaşam döneminizi hakkıyla yaşamış ve bitirmiş olduğunuza inanıyorsanız (ki ben inanıyorum) artık size vicdanınızdan başka hiçbir güç hükmedemez. Ne para, ne ün, ne şan ne şöhret, ne de baskı, sizi yolunuzdan çevirebilir. İnanmadığınızı size kimse söyletemez ya da yaptıramaz. İşte "yaşlanmanın güzelliği" buradadır. Yaşlanma süreci, yani yılların geçerek, sizi "bu dünyadan" arındırma olayı, vicdanınızı güçlendiren, dolayısıyla sizi daha "insan yapan" bir durumdur.

"Yaşlılığın güzelliği" ise, pek çok gencin yaşadığı, daha doğrusu "o anda" yaşadığı, ama sizin "o anda" yaşamadığınız "durumları", daha önce yaşamış olmanın keyfidir. Bu keyif, size, sonsuz ufuklar açar: Her an genç olabilir, genç gibi duyar, düşünür, hatta yaşayabilirsiniz. Bunun için belleğinizde çok canlı olan anılarınızı yeniden yaşamanız yeter. Gençleri daha iyi anlayabilirsiniz. Onlarla "kendileri gibi" bir dost olabilirsiniz. Böylece siz de "gençleşebilirsiniz".

Sakın bu söylediğimi küçümsemeyin. Ne derler. "Gençler bilebilseydi, yaşlılar yapabilseydi." "Bilen" bir "genç" olmak az şey mi sizce?

İşin keyfi açısından ise, kişisel yaşamımdan somut bir örnek vereceğim: Oğlum, lisede okurken benim gezdiğim sokaklarda geziyor, benim karşılaştığım kızlarla benim sevişiğim gibi sevişiyor, hatta hatta benim randevu yeri olarak kullandığım "dikilitaşı" randevu yeri olarak kullanıyordu. Ve ben bütün bunları onunla birlikte yaşadım.

Yaşasın yaşlanma süreci ve yaşlılık. Yaşasın gençler!

«Bağımsız ve özgür» bir kişiliğin mizaha batırılmış toplumsal acıları...

2000'E DOĞRU

Yoğun bir mizah duygusu olan Emre Kongar, anlattığı olaylara kattığı duyarlığı mizahla dengeliyor.

Sennur SEZER

Emre Kongar gerçek bir yazar.

Cemal SÜREYA

Emre Kongar «Yaşamın Anlamı» adlı kitabında duru bir dille geçmişini ve düşüncelerini anlatırken sık sık yakalıyor şiiri.

Refik ERDURAN

Kongar'ın kendi kendine konuşurcasına yazdığı «Yaşamın Anlamı», aydın bir hocanın iç hesaplaşması gibi...

Yalçın PEKŞEN

Kongar'ın yaşamından kesitler de, onun düşüncelerinin nasıl oluştuğunu, nice aşamalardan geçtiğini sergiliyor bu kitabında.

Doğan HIZLAN

Özyaşam izlenimlerinin yanı sıra, Salâh Birsel' den Darwin'e, Pardayyanlardan Sartre'a, Mazohistlik ve Sadistlikten Ihsan Doğramacı'ya kadar çeşitli konulardaki düşünceler, savlardan, zevkle okunabilecek bir kitap meydana çıkmış.

GÖKYÜZÜ

Emre Kongar hangi yapıdan içeri ayağını atarsa o yapı bir üniversite, hangi masaya otururşa o masa bir kürsüdür artık.

Mehmed KEMAL

Böylece, bilgi ve sevgi üretmek, yaşamın anlamı olmaktadır. Ne mutlu, Kongar'a ki, hem bilgi hem de sevgi üretiyor.

Aslan KAYNARDAĞ

Foto: Şahin Kaygun

49722
ABO

ISBN 978-975-14-0261-5

9 789751 402615

₺10,00